

บทที่ 5

เอากุสตุส : สันติสุขแห่งกรุงโรม

เมื่อปลายสมัยสาธารณรัฐ สังคมเผชิญภาวะกลียุคเป็นเวลา 13 ปีเต็ม สาธารณรัฐแตกย่อยยับ อนาคตปราศจากความแน่นอนใด ๆ ทั้งสังคมเป็นจลาจล มีการปล้นสะดมและการฆ่าฟันกันเลือดท่วมแผ่นดิน สาธารณรัฐปราศจากกฎหมาย ไม่มีชื่อไม่มีแป ความยุติธรรมเป็นแต่เพียงความยุติธรรมที่เอื้อ “ประโยชน์แก่ผู้ที่เข้มแข็ง” เท่านั้น ความแตกแยกคุกคามและค่อย ๆ คืบคลานมาสู่สาธารณรัฐผิดความคาดหวังของบรรดาผู้ลอบสังหารชีวิตซีซาร์ อสังกรรมของซีซาร์มิได้ทำให้สาธารณรัฐกลับฟื้นคืนจิตวิญญาณขึ้นมาใหม่แล้ว สันติสุขมิได้หวนกลับมา ประวัติศาสตร์โรมันได้พลิกขึ้นสู่หน้าใหม่ ซีซาร์ อ็อกเตเวียนคือผู้ลิขิตชีวิตชาวโรมัน เขาคือ เอากุสตุส (Augustus) นุรุษสูงสุดแห่งแผ่นดินโรมัน

จักรพรรดิกับพระราชวงศ์

1. ซีซาร์ อ็อกเตเวียน

ซีซาร์ อ็อกเตเวียนเกิดเมื่อเดือนกันยายน 63 ปี ก.ค.ศ. บิดาคือ กายอุส อ็อกตาวีอุส (Gaius Octavius) บิดาได้เป็นรองกงสุล (Praetor) อ็อกเตเวียนจึงมีเชื้อสายชนชั้นกลาง (Bourgeois pedigree) มารดาของเขาคือ โอเตีย (Otia) มารดาของโอเตียคือน้องสาวของกายอุส จูเลียส ซีซาร์ พิษักรรมของซีซาร์เมื่อ 44 ปี ก.ค.ศ. ได้กำหนดให้อ็อกเตเวียนผู้เป็นหลานตา (Grand nephew) และบุตรบุญธรรมให้เป็นทายาท นามเต็มของอ็อกเตเวียนคือ กายอุส จูเลียส ซีซาร์ อ็อกตาวีอุส (Gaius Julius Caesar Octavianus) เขาคือผู้สืบเชื้อสายตระกูลยูลิอุส เซซาร์ (Julii Caesares) ซึ่งเป็นตระกูลพลเมืองชั้นสูง (Patrician) เขาได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจเมื่อยังอยู่ในวัยฉกรรจ์ กาลเวลาดูเหมือนจะเอื้ออำนวยคุณประโยชน์แก่เขามาก ประวัติศาสตร์โรมันถือว่า เขาคือพระปฐมบรมจักรพรรดิ (ครองราชย์เมื่อ 27 ปี ก.ค.ศ. – ค.ศ. 14) แห่งจักรวรรดิโรมัน

อ็อกเตเวียนเคยเป็นกงสุลและต่อมาเป็นจอมบงการ (Dictator) หนึ่งในคณะจอมบงการสามคน (Triumvrate) ชุดที่ 2 เมื่อ 28 ปี ก.ค.ศ. สภาซีเนตเรียกร้องให้เขาจับผิดชอบบรรดามณฑลทหารและกองกำลังประจำท้องถิ่น เมื่อ 31 ปี ก.ค.ศ. อ็อกเตเวียนได้ปราบปรามศัตรูราบคาบ เขาได้ตั้งตนขึ้นเป็นจอมยุทธ์ อำนาจพื้นฐานของเขาคือ ความมั่งคั่งมโหฬาร กองทัพ บรรดานักการเมืองและประชาชนผู้ร่ำร้อต้องการสันติสุขและความมั่นคงปลอดภัย อ็อกเตเวียน ผู้ทรงอำนาจสูงสุดทว่าแสดงความอ่อนน้อมต่อมคน ได้สถาปนาโครงสร้างพื้นฐานของจักรวรรดิ โดยสร้างไว้ซึ่งสถาบันหลักในสังคมเดิมของสาธารณรัฐ ระบอบใหม่ได้ชื่อว่า ระบอบปรีนเซป (The Principate) เป็นระบอบที่ฟื้นฟูระบอบสาธารณรัฐและผสมผสานระบอบสาธารณรัฐให้เข้ากับพลังอำนาจทหารอย่างประสานกันเป็นหนึ่ง เขาได้คืนอำนาจสูงสุดแก่สภาซีเนตและประชาชนอย่างเป็นทางการ สภาซีเนตได้ยกย่องสถาปนาเขาเป็นบุรุษสูงสุด (Augustus) เสริมตำแหน่งเดิมที่ทรงอำนาจของเขาคือ ตำแหน่งแม่ทัพ (Imperator) ผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้โดดเด่นมีอำนาจยิ่งขึ้น เป็นการคืนอำนาจสูงสุดให้แก่เขาอย่างแท้จริง โดยนัยนั่นเองที่อ็อกเตเวียนได้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของนครโรมแล้วไปสู่ระบอบใหม่คือ ระบอบจักรพรรดิราชย์ (Imperial rule หรือระบบราชาธิปไตย) อำนาจธิปไตยเป็นของจักรพรรดิ มิได้เป็นของพลเมืองอีกต่อไป พื้นฐานแห่งพระราชอำนาจแท้จริงคือ กองทัพส่วนพระองค์

แม้จะมีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียว อ็อกเตเวียนก็ระมัดระวัง ไม่แสดงอำนาจอย่างเปิดเผยชัดเจนให้เป็นที่หวาดหวั่นดังที่ซีซาร์ได้สำแดงอำนาจมาแล้ว เขาเลือกที่จะให้ประชาชนเรียกเขาว่า พลเมืองที่ 1 (Princeps, the first citizen) คือการเป็นพลเมืองผู้นำ มีสถานภาพเท่าเทียมกับพลเมืองทั่วไป เป็นแต่เพียงว่า เขาเป็นพลเมืองผู้นำของพลเมืองทั้งปวง อ็อกเตเวียนยังคงได้รับเลือกตั้งเป็นกงสุลและตรีบูน ระบอบปรีนเซปเป็นระบอบการปกครองที่มั่นคงมีประสิทธิภาพยิ่ง สามารถสร้างระเบียบแบบแผนการเมืองและสังคมและสันติสุข (Pax Romana) ยาวนานถึง 250 ปี

อ็อกเตเวียนได้ปฏิรูปรัฐ สังคมและวัฒนธรรมโรมัน โครงการสำคัญยิ่งคือ การพัฒนาสภาซีเนตให้สยบต่อพระราชอำนาจ และอ็อกเตเวียนได้สร้างระบอบร่วมการปกครอง (Dyarchy) อ็อกเตเวียนปกครองจักรวรรดิร่วมกับสภาซีเนต แต่ในทางปฏิบัติแล้ว เขาคือผู้มีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียว เขาปกครองทั้งจักรวรรดิโดยการรวมอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลาง เขาพัฒนา

กองทัพและมีให้กองทัพซึ่งเกี่ยวกับการเมืองอีก เขาพัฒนาระบบราชการของการปกครอง ส่วนท้องถิ่น ป็องกันมิให้ผู้ว่าราชการมณฑลสร้างสมอำนาจขึ้นมาทำทนายอำนาจรัฐดังที่เคยมี ปรากฏในสมัยสาธารณรัฐ ทุกหนแห่งในจักรวรรดิมีระบบการจัดเก็บภาษีเป็นมาตรฐานเดียวกัน มีระบบการขนส่งคมนาคมที่ดี ปลอดภัย เป็นประโยชน์อย่างอเนกอนันต์สำหรับการปกครอง การพัฒนาเศรษฐกิจและการทหาร ทั้งทั้งแผ่นดินใช้ภาษาเดียวกันคือ ภาษาละติน อ็อคเตเวียคือผู้สร้างสันติสุขแห่งนครโรม (Pax Romana, Peace of Rome)

จักรวรรดิมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยิ่ง เพราะอำนาจรัฐให้รางวัลความดี ความชอบแก่ทุกผู้ทุกนามผู้ร่วมมือกับรัฐ รัฐไม่ข้องเกี่ยวกับประชาชนเกินจำเป็น สิ่งเดียวที่ รัฐต้องการจากประชาชนคือ ความสงบเรียบร้อยและภานีอากร สิ่งที่ประชาชนต้องการจากรัฐ คือ ความสงบเรียบร้อย ความมั่นคงปลอดภัยและความยุติธรรม รัฐโรมันตั้งแต่สมัยอ็อคเตเวีย ได้สนองความต้องการของประชาชนโดยการพิทักษ์ความยุติธรรมและการสร้างความ มั่นคงปลอดภัย ในฐานะที่เป็นตรีบุณ อ็อคเตเวียถือว่าเขาเป็นผู้พิทักษ์ปวงประชา ผู้คน เคารพนับถืออ็อคเตเวียว่าเป็นผู้ที่ทำให้ชาวโรมันเป็นไทจากสงคราม เพราะประชาชนทั่วไป เลือกว่าจะมีการปกครองแบบใช้อำนาจเด็ดขาดเพื่อให้บ้านเมืองมีระเบียบแบบแผน มีความ มั่นคงปลอดภัยและสันติสุข มากกว่าจะยังคงยืนหยัดอยู่กับระบอบสาธารณรัฐเดิมที่ใช้อำนาจ แบบกระจายอำนาจจนก่อเกิดการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ เป็นสงครามกลางเมืองครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่สิ้นสุด ประชาชนยินยอมและยอมรับให้อ็อคเตเวียใช้อำนาจเด็ดขาด จักรวรรดิโรมันต้อนรับระบอบปรีนเซปที่สร้างสันติสุข ระเบียบแบบแผน ความมั่นคงปลอดภัยและความมั่งคั่ง อ็อคเตเวียคือผู้วางรากฐานจักรวรรดิแบบใหม่ เมื่อเขาถึงแก่กรรมใน ค.ศ. 14 ทศกคติ ใหม่และความคาดหวังใหม่เริ่มตั้งมั่นฝังรากลึกแล้วในสังคมโรมัน

2. ปัญหาการสืบต่ออำนาจ

อ็อคเตเวียเป็นผู้เป็นจักรพรรดิโดยพฤตินัยได้เสด็จสวรรคตในวันที่ 19 สิงหาคม ค.ศ. 14 ปวงประชาได้สดุดีเฉลิมพระเกียรติอ็อคเตเวียเป็นเทพ บรรดาผู้นำผู้สืบจากพระองค์นับแต่นั้นมาก็ล้วนอ้างการมีทิพยภาวะ ภาษาที่สำแดงการบูชารูปเคารพยอมเป็นสื่อแสดงเกี่ยวกับ จักรพรรดิผู้สวดยราชย์ ย้ำความสืบต่อเนื่องระหว่างรัชกาลก่อนกับรัชกาลปัจจุบัน แต่ความสืบ

ต่อเนื่อง โดยหลักการบุชาเคารพรูปจักรพรรดิไม่สามารถสร้างความสืบทอดเนื่องของอำนาจ และระเบียบแบบแผนได้อย่างแท้จริงในระยะยาวนาน

ตั้งแต่รัชกาลของจักรพรรดิอ็อคเตเวียนเอง จักรพรรดิได้มีพระราชดำริที่จะแสวงหาวิธีการสืบทอดอำนาจในวงศ์สกุลของพระองค์ ดังที่ได้ทรงทดลองสถาปนาพระราชทายาท แต่วิธีการนี้ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามพระราชอัชฌาศัย แม้จะมีการเลือกตั้งพระราชทายาทก็ตาม วิธีการเลือกตั้งพระราชทายาทแบบนี้ (A virtual vice-gerent heir presumptive) เป็นการแนะนำโดยนัยถึงการเป็นพระราชทายาทที่ไม่แน่นอน วิธีการอื่นที่ถูกนำไปทดลอง ได้แก่ การแสดงความโปรดปรานบุคคลนั้น ๆ หรือการโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศตำแหน่งข้ามชั้นเป็นพิเศษ อ็อคเตเวียนได้ทรงแสวงหาผู้ที่จะทรงไว้วางพระทัยได้ ต้องพระประสงค์บุคคลผู้สามารถจะฝึกอบรมบริหารราชการแผ่นดินและสามารถจะสืบสานพระราโชบาย

ในระหว่าง 27 ปี ค.ศ. ถึง ค.ศ. 284 ตำแหน่งจักรพรรดิได้สืบทอดกันส่วนใหญ่ทางพระราชบุตรบุญธรรมผู้พิสูจน์แล้วว่าทรงพระปรีชาสามารถพิเศษ เป็นการค้ำประกันว่า ผู้ปกครองจักรวรรดิเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีบ้างบางรัชกาลที่จักรพรรดิทรงแสดงพระราชอำนาจเด็ดขาดเปิดเผยมาก ดังที่จักรพรรดิคาลิกูลา (Caligula) ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 37-ค.ศ. 41) ได้ตรัสอย่างอหังการข่มขู่ทวยราษฎร์ว่า “จำไว้ ข้าสามารถทำอะไรก็ได้ต่อใครก็ได้”¹

ถ้าพิจารณาทั่วไปแล้ว ดูเหมือนว่า จักรวรรดิจะมีการปกครองดี มีความมั่นคงปลอดภัยและมีความมั่งคั่ง อิตาเลียเจริญรุ่งเรือง แต่โดยเนื้อแท้แล้ว มีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นตั้งแต่รัชกาลจักรพรรดิติเบริอุส (Tiberius, ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 14-37) จักรพรรดิเสด็จสวรรคตโดยปราศจากพระราชทายาทดังเช่นกรณีจักรพรรดิอ็อคเตเวียน รัชกาลต่อมาของเคลาดิอุส (Claudius, ค.ศ. 41-54) เป็นรัชกาลที่มีผลงานสำเร็จบ้าง เพราะมีที่ปรึกษาใหญ่หลายคนที่ชาญฉลาด มีความสามารถพิเศษและมีพลังเข้มแข็งกระตือรือร้นในการบริหารราชการ ในรัชกาลนี้ บรรดาทาสผู้เป็นไท (Freedmen) ของจักรพรรดิและพระมเหสีเทวีครอบงำองค์จักรพรรดิ เคลาดิอุสทรงอ่อนแอแต่บรรดาเสนาบดีทะเลเขตทะยานมาก รัชกาลนี้จึงรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากกว่าเดิม

---

¹ อ้างถึงใน John Boardman et al (ed.), *The Oxford History of The Roman World*, (Oxford and London : Oxford University Press, 1991), p. 7.

มีข้อสันนิษฐานว่า จักรพรรดิเคลาดิอุสน่าจะถูกระดมพลโดยอากrippina (Agrippina) ลอบปลงพระชนม์ด้วยยาพิษ อากrippina ทรงเป็นพระราชนัดดาและมีพระสวามีมาก่อน คือ โดมิติอุส อาเอโนบาร์บัส (Domitius Ahenobarbus) เนโร (Nero) คือพระโอรสที่อากrippina ทรงหวังพระทัยให้สืบราชย์ แต่แม่เนโรเอง เมื่อครองราชย์แล้วใน ค.ศ. 54 ก็สุดที่จะทรงทน ด้กับการที่พระมารดาทรงบงการราชการงานเมือง ได้ตรัสตั้งสำเร็จโทษพระมารดา ในรัชกาลนี้ เนโรทรงถูกแวดล้อมด้วยกลุ่มที่ปรักษาและข้าไทที่เคยเป็นทาสมาก่อน (Freedmen) เนโรมิได้ทรงประพฤติธรรมแบบอ็อคเตเวียน ทรงละโมบโลภมาก ใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะการใช้จ่ายพระราชทรัพย์มโหฬารไปในการศึกที่อังกฤษและเอเชียน้อย โดยเป็นฝ่ายปราชัย พระราชวิเทโศบายที่ใฝ่ยุทธวิธีมากกว่าสันติวิธีทางการทูตแบบอ็อคเตเวียนเช่นนั้นย่อมทำให้การคลังย่อยยับ ค่าของเงินตราลดลง เนโรยังทรงริคเนื้อเถื่อนหนังบรรดาผู้ที่ตกเป็นเหยื่อโดยทรงใช้กฎหมายและการศาลเป็นเครื่องมือ ใน ค.ศ. 64 ได้เกิดเหตุเพลิงไหม้ทั่วทั้งนครโรม เป็นโอกาสเหมาะให้เนโรโปรดให้สร้างพระราชวังทอง (Golden House, พระราชมณเฑียรทอง) บนซากปรักหักพังโดยใช้งบประมาณการก่อสร้างสูงมาก

ความพยายามที่จะล้มอำนาจใน ค.ศ. 65 ได้นำไปสู่การกวาดล้างปราบปรามศัตรู ด้วยกรรมวิธีหลากหลาย รวมทั้งการปราบชุมนุมชนใน ค.ศ. 67 บาบยิ่งใหญ่ที่สุดของเนโรคือ การที่มิได้ทรงจัดการระเบียบชนชั้นปกครองของพระองค์เองและบรรดาแม่ทัพให้เป็นที่ยุติ เรียบร้อย กบฏในแผ่นดินที่นับว่ารุนแรงคือ กบฏยิว (ค.ศ. 67) และกบฏบรรดาผู้รั้งผู้ทำการแทนผู้ว่าราชการ (Legates) และบรรดาแม่ทัพนำโดยจูเลียส วินเด็กซ์ (Julius Vindex) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 68 ขณะที่เนโรเสด็จประพาสกรีซ เนโรทรงตื่นตระหนก เสด็จหนีและท้ายสุดทรงปลงพระชนม์ชีพ จักรวรรดินับแต่นั้นมาเผชิญกับศึกชิงเจ้ายุทธจักรในระหว่างบรรดาผู้รั้งผู้ทำการแทนผู้ว่าราชการ (Legates) แชรวิอุส ซูลปีซิอุส กัลบา (Servius Sulpicius Galba) ผู้นำกบฏวินเด็กซ์ ได้ตั้งตนเป็นผู้รั้งผู้ทำการแทนสภาซีเนตและประชาชน

นับตั้งแต่กัลบาเสวยราชย์ จักรวรรดิได้เผชิญศึกชิงอำนาจกันในแวดวงบรรดาผู้รั้งผู้ทำการแทนผู้ว่าราชการมณฑล มีจักรพรรดิ 4 องค์เสวยราชย์ในระยะเวลาสั้น ๆ ต่อจากกัลบา ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 69 แม่ทัพฟลาวิอุส เวสเปาเซียนุส (Flavius Vespasianus) ได้ตั้งตนเป็นจักรพรรดิ จักรพรรดิเวสเปาเซียนทรงพระปรีชาสามารถทัดเทียมกับจักรพรรดิอ็อคเตเวียน

จักรพรรดิโดมิเชียน

จักรพรรดิมาร์กัซ เออเรลิอุส

จักรพรรดิเฮเดรียน

โดยทรงสร้างจักรวรรดิใหม่อีกครั้งหนึ่ง จักรพรรดิทรงมีพระราชดำริมั่นคงแน่วแน่ ทรงเปี่ยมด้วยพระกรุณาต่อทวยราษฎร์ ทรงมีประสพการณ์สูงและทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง อาจจะถือได้ว่า จักรพรรดิเวสเปาเซียนคือผู้สืบต่อจักรพรรดิออกเตเวียนอย่างแท้จริง ทรงได้เข้าสู่อำนาจด้วยพระวิริยะอุตสาหะโดยแท้

ราชวงศ์ฟลาเวียน (Flavian) มาจากชนชั้นปกครองระดับนครในท้องถื่นของอิตาลี สองรัชกาลของราชวงศ์คือ รัชกาลของจักรพรรดิเวสเปาเซียน (ค.ศ. 69-79) และจักรพรรดิโดมิเชียน (Domitian) ได้สร้างความมั่นคงใหม่ พระราชกรณียกิจสำคัญคือ การสร้างวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ประสานกันเป็นหนึ่ง จักรพรรดิทรงถือพระองค์เป็นจักรพรรดิปรินเซป (Princep emperor) มีความสัมพันธ์กับสภาซีเนต ผลงานยิ่งใหญ่ของทั้งสองรัชกาลคือ การพัฒนารายได้รัฐด้วยการจัดตั้งเป็นระบบระเบียบ มีการวางแผนการใช้จ่ายเฉพาะด้านต่าง ๆ ล่วงหน้าหลายปี จัดระเบียบการจัดตั้งมณฑล และจัดระบบระเบียบการเกณฑ์ทหารและการทดแทนกำลังของชนชั้นสูงโรมัน

โดยที่ราชวงศ์ฟลาเวียนมาจากชนบท ราชวงศ์นี้ไม่นิยมวิถีชีวิตการเมืองโรมันที่ชนชั้นสูงมีอำนาจครอบงำ ขาดศีลธรรมจรรยา บ้าอำนาจและฝึกฝนชีวิตอันหรูหราฟุ่มเฟือย ราชวงศ์ฟลาเวียนได้ทำให้การเมืองโรมันพลิกผันรวดเร็วไปสู่การใช้อำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว เพราะราชวงศ์นี้ไม่มีความอดทนและอดกลั้นกับรูปแบบชีวิตการเมืองโรมัน ท้ายสุดการลอบปลงพระชนม์จักรพรรดิโดมิเชียนย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

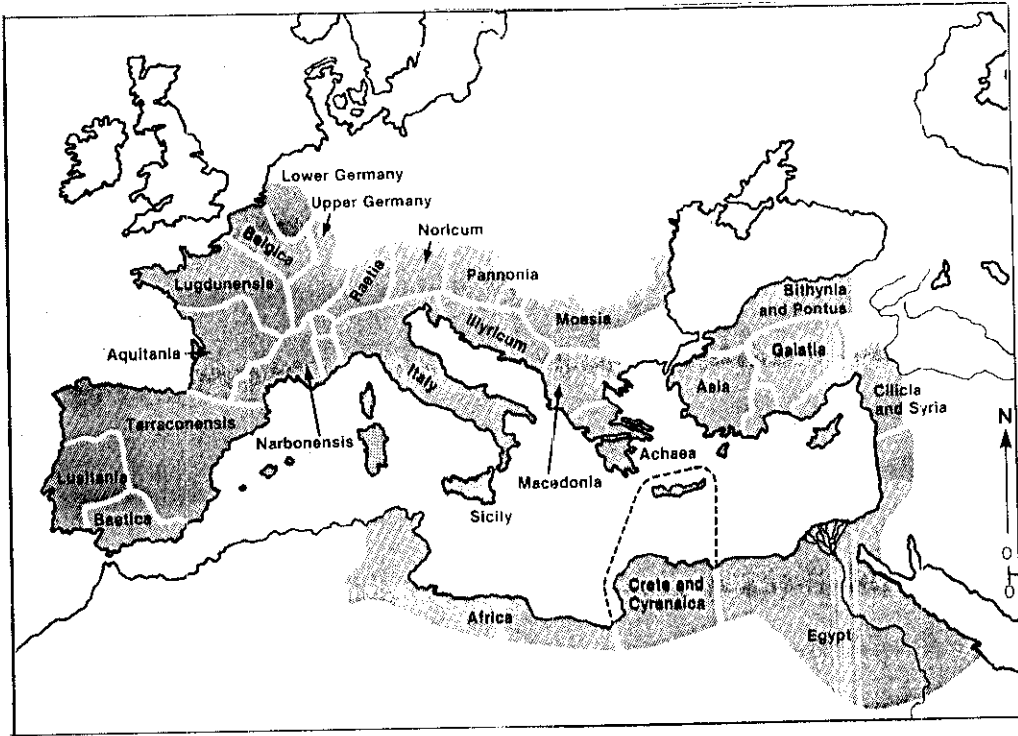
ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฟลาเวียนเป็นต้นไป วิถีชีวิตการเมืองโรมันเต็มไปด้วยการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันด้วยกุศโลบายนานัปการในแวดวงพระราชสำนัก ทุกผู้ทุกนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะบริวารในจักรพรรดิ ล้วนต่อสู้เพื่อประโยชน์ส่วนตนมากขึ้นกว่าเดิม ราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์อังโตนินัส (Antonines) หนีไม่พ้นสังขธรรมเช่นนั้น แม้จักรพรรดิทรงมาจากชนชั้นสมาชิกสภาซีเนตเอง และมีจักรพรรดิผู้ทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง 2 องค์ คือ เทรเจียน (Trajan, ครองราชย์ ค.ศ. 98-117) และเฮเดรียน (Hadrian, ครองราชย์ ค.ศ. 117-138) ชนชั้นผู้ปกครองโรมก็เป็นชนชั้นที่มีผู้มาใหม่จากบรรดานครในโลกเฮลเลนนิสติกผู้สืบเชื้อสายเจ้าผู้ปกครองอาณาจักร และชนชั้นผู้ปกครองจากบรรดานครของอิตาลีเอง ความนิยมในความเป็นสากล (Cosmopolitanism) มากกว่าความนิยมในเชื้อชาติหรือปิตุภูมิปรากฏชัดเจนจากการที่

ชาวกรีกผสมผสานเป็นหนึ่งในชาวละตินเสมออย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ความเป็นสากลได้แสดงออกในวัฒนธรรมด้วย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฟลาเวียน สังคมโรมันมีความเป็นสากลที่นับว่าโดดเด่นยิ่งคือ การสร้างวัฒนธรรมที่เหมือนกันประสานกันเป็นหนึ่งเนื้อเดียวกันใหม่ (New cultural homogeneity) ดังปรากฏจากการแข่งขันพัฒนานครหลวงและบรรดานครอย่างสวยงามตามลีลาโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่เป็นสากลตามพระราชนิยม

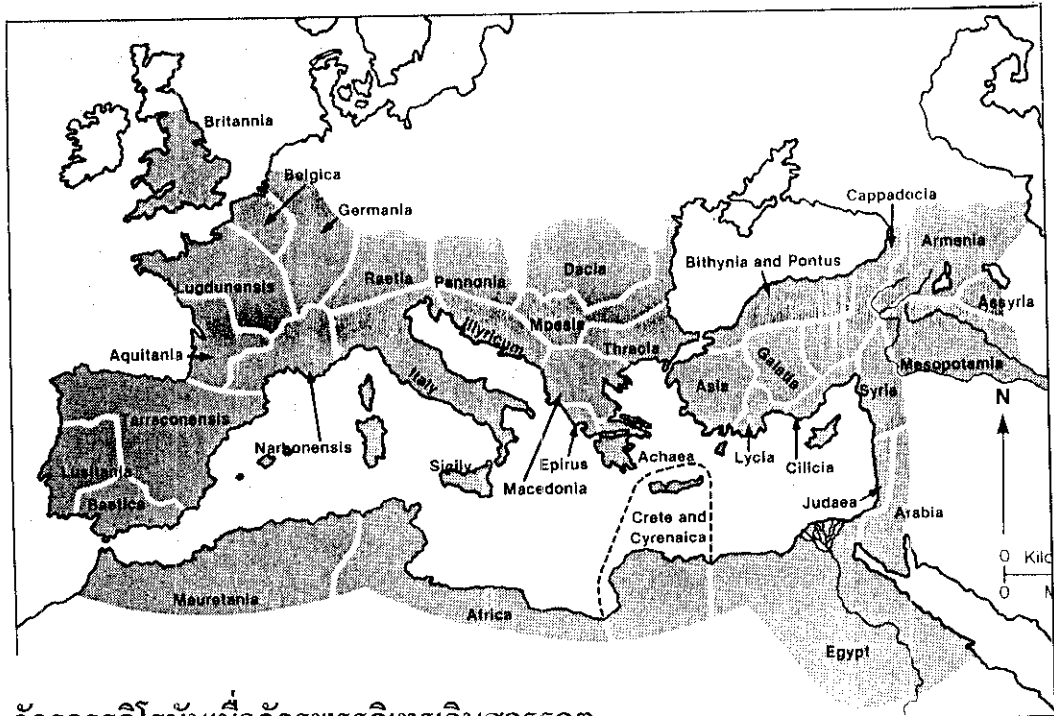
การสร้างจักรวรรดิ

การขยายขึ้นสู่อำนาจยิ่งใหญ่ของนครโรมถือได้ว่าเป็นระยะหรือขั้นตอนสุดท้ายของอารยธรรมเมดิเตอร์เรเนียนคลาสสิก เพราะเมื่อถึงศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ. นครโรมได้ครอบครองกรีซและบรรดาอาณาจักรของโลกเฮลเลนนิสติก การสร้างจักรวรรดิได้เริ่มต้นขึ้นด้วยการพิชิตน่านน้ำเมดิเตอร์เรเนียน แม้เผชิญศึกสองด้านคือ สงครามปุนิก (Punic Wars, ระหว่าง 264 ปี – 146 ปี ก.ค.ศ.) และสงครามมาเซโดเนีย (Macedonian Wars, ระหว่าง 214 ปี – 167 ปี ก.ค.ศ.) แต่ชาวโรมันก็สามารถฟันฝ่าเอาชนะอริราชศัตรูได้ รางวัลยิ่งใหญ่คือ ความเป็นใหญ่เหนือน่านน้ำเมดิเตอร์เรเนียน ได้ครอบครองเกาะซิซิลี เกาะซาร์ดิเนีย กรีซ จักรวรรดิคาร์เธจในทวีปแอฟริกาเหนือและสเปน กองทัพโรมันภายใต้การนำของบรรดาแม่ทัพผู้มักใหญ่ใฝ่สูงได้กรีธาทัพเข้าครอบครองเปอร์แกมม (Pergamum, 133/129 ปี ก.ค.ศ.) ดินแดนกัลเลีย นาร์บอนเนซิส (Gallia Narbonensis, 121 ปี ก.ค.ศ., ปัจจุบันคือ ภาคใต้ของฝรั่งเศส) ดินแดนมอเรตาเนีย (Mauretania, ในแอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือ, 112 ปี – 106 ปี ก.ค.ศ.) ปิดฉากความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์เซลิวิซิดในเอเชียน้อยเมื่อ 64 ปี ก.ค.ศ. โดยเฉพาะดินแดนบิธีเนีย (Bithynia, ในเอเชียน้อยภาคเหนือ) และซิลิเซีย (Cilicia, ในเอเชียน้อยภาคใต้) ดินแดนสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกกลางคือ ซีเรียและจูเดีย (Judeae) ของชาวฮีบรูว์ก็ตกเป็นของชาวโรมัน ดินแดนเหล่านั้นถูกจัดตั้งใหม่พร้อมกับเกาะครีต ในระหว่าง 58 ปี – 49 ปี ก.ค.ศ. แม่ทัพซีซาร์พิชิตดินแดนกอล (Gaul) และบุกเกาะอังกฤษในระหว่าง 55 ปี – 54 ปี ก.ค.ศ. กองทัพยิ่งใหญ่ของชาวโรมันรุกไปไกลเกือบทุกสารทิศ เมื่อฮ็อคเตเวียนมาถึงอำนาจในปีที่ 27 ก.ค.ศ. นครโรมคือจักรวรรดิยิ่งใหญ่ครอบครองสามทวีปคือ ทวีปยุโรป เอเชียและแอฟริกา

จักรวรรดิโรมันเมื่ออาณาจักรตุสสวรรคต

จักรวรรดิโรมันเมื่อจักรพรรดิเทรเจียนสวรรคต

อ็อคเตเวียนได้สถาปนาจักรวรรดิยิ่งใหญ่กว่านั้นอีก บรรดาจักรพรรดิผู้สืบราชย์ต่อจากอ็อคเตเวียนในระหว่าง ค.ศ. 14-192 ก็ได้สืบสานพระราชดำรินในอ็อคเตเวียน จักรวรรดิได้บรรลุถึงจุดสุดยอดในด้านอำนาจและความเจริญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยจักรพรรดิ 5 องค์ (“five good emperors”) คือ เนร์วา (Nerva, ค.ศ. 96-98) เทรเจิน (Trajan) เฮเดรียน (Hadrian) อันโตนินุส ปิอุส (Antoninus Pius, ค.ศ. 138-161) และมาร์กุส เออเรลิอุส (Marcus Aurelius)

อ็อคเตเวียนทรงผนวกอียิปต์เมื่อ 30 ปี ก.ค.ศ. และทรงพิชิตสเปนเหนือ-ตะวันตก (N-W. Spain, ระหว่าง 27 ปี – 19 ปี ก.ค.ศ.) เมื่อถึง ค.ศ. 9 แม่น้ำไรน์ (The Rhine) และแม่น้ำดานูบ (Danube) คือพรมแดนธรรมชาติของจักรวรรดิทางทิศเหนือ ทางใต้จดทวีปแอฟริกา คาบสมุทรอาหรับได้และดินแดนนูเบีย (Nubia) ได้อียิปต์ ทางตะวันตกจดแม่น้ำไรน์ จักรพรรดิ เทรเจินทรงขยายพระราชอาณาเขตไปทางตะวันออก ทรงพิชิตดินแดนดาเซีย (Dacia, โรมานีปัจจุบัน, ระหว่างค.ศ. 101-106) เป็นการกำหนดแม่น้ำดานูบเป็นพรมแดนธรรมชาติทางตะวันออกเฉียงเหนือ ดาเซียอุดมด้วยทองคำและดินคิสมูร์นั้ เทรเจินทรงผนวกดินแดนอาร์เมเนีย (Armenia, ในเอเชียตะวันตก) และดินแดนเมโสโปเตเมีย (Mesopotamia, อิรักปัจจุบัน) ในระหว่าง ค.ศ. 114-117 และทรงพิชิตดินแดนปาร์เทีย (Parthia) ในระหว่าง ค.ศ. 114-117 ในยุคสมัยที่เรื่องอำนาจสูงสุด จักรวรรดิขยายพรมแดนออกไปทางทิศเหนือจากเขตนอร์ธัมแบร์แลนด์ (Northumberland) เหนือสุดในอังกฤษไปสู่ทิศใต้สุดจดแอลจีเรียปัจจุบัน ในแนวราบจากทิศตะวันตกคือโปรตุเกส ไปสู่ซีเรียทางตะวันออก จากแม่น้ำไรน์ไปสู่แม่น้ำไนล์ จักรวรรดิโรมันครอบคลุม 30 ประเทศปัจจุบัน

เป็นเวลาประมาณ 200 ปี (27 ปี ก.ค.ศ. – ค.ศ. 180) ที่จักรวรรดิโรมันแผ่ไพศาล ทรงพลังแข็งแกร่งและมีสันติสุข อารยธรรมเมดิเตอร์เรเนียนแผ่ขยายไปสู่ยุโรปตะวันตก แม่น้ำไรน์และดานูบกลายเป็นเส้นแบ่งเขตอารยธรรมโรมันออกจากเขตอนารยชนในยุโรปตะวันออกและยุโรปกลาง พรมแดนนั้นต่อมากลายเป็นเส้นแบ่งประชากรเผ่าพันธุ์เยอรมันไปโดยปริยาย

นครโรมจากจุดเริ่มต้นเป็นชุมชนเล็ก ๆ ในศตวรรษที่ 6 ก.ค.ศ. ได้ตั้งตนเป็นจักรวรรดิ ปกครองโลกยุโรปในศตวรรษที่ 2 ค.ศ. 117 คือปีที่จักรวรรดิแผ่ไพศาลที่สุด เหล่าจักรพรรดิทรงมีพระราชจริยวัตรเรืองรี้น โปรดปรานความหรรุหร่า นครโรมมั่งคั่ง กลายเป็น

นครหลวงแห่งความหรรษาฟุ่มเฟือยและความหฤโหด ทั้งจักรวรรดิสอดสานร้อยรัดเข้าด้วยกันโดยเครือข่ายแห่งการพึ่งพากันและเครือข่ายแห่งผลประโยชน์ร่วมกัน จักรวรรดิดำรงคงอยู่ได้อย่างไร ?

การเมืองการปกครอง

การศึกษาการเมืองการปกครองโรมันสมัยจักรวรรดิคือการศึกษาโครงสร้างและกระบวนการทางการเมือง โดยวิเคราะห์ว่า อำนาจธิปไตยเป็นของบุคคลใดคณะใด ใช้อำนาจอย่างไร และใช้อำนาจเพื่อจุดประสงค์ใดและเพื่อบุคคลใด หมู่คณะใด มีระบบราชการคือ องค์กรและบุคลากรประเภทใด ดำเนินการอย่างไร

เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า อารยธรรมเมดิเตอร์เรเนียนมีคุณลักษณะหลักคือ ความเข้มข้นเอาจริงเอาจังทางการเมือง ความนิยมในท้องถิ่นและความหลากหลายของรูปแบบการปกครอง การศึกษาการเมืองโรมันจึงต้องคำนึงถึงคุณลักษณะดังกล่าวประกอบด้วย

เมื่ออ็อกเตเวียนปราบปรามอริราชศัตรูภายในได้ราบคาบแล้วเมื่อ 31 ปี ก.ค.ศ. อำนาจของเขาย่อมมีพื้นฐานสำคัญอยู่ที่กองทัพและมวลชนผู้ร่ำร้องต้องการสันติสุข ความมั่นคงปลอดภัยและการกินคืออยู่ดี อำนาจยังมีพื้นฐานอยู่ที่ความมั่งคั่งมหาศาลของอ็อกเตเวียนและอยู่ที่คณะผู้ปกครองเดิมผู้ชนะสงครามกลางเมือง ในสามปีแรก อ็อกเตเวียนปกครองบ้านเมืองด้วยตนเองและราชการงานเมืองยังไม่เป็นปกติไม่มีระเบียบแบบแผนนัก สิ่งที่เขาระมัดระวังมากคือ การไม่ถลุงอำนาจอย่างเปิดเผยเป็นทางการ เพื่อมิให้เกิดความตั่นถันกลัวการใช้อำนาจเด็ดขาด อ็อกเตเวียนจดจำได้ไม่เคยลืมว่า ซีซาร์ผู้ยิ่งใหญ่ต้องสิ้นชื่อสิ้นชีพด้วยเหตุนี้ใหญ่ใฝ่สูงคิดสถาปนาระบอบราชาธิปไตย หักหาญน้ำใจผู้นิยมระบอบสาธารณรัฐ อ็อกเตเวียนแม้จะมีอำนาจเด็ดขาดในมือจึงชำระไว้ซึ่งสถาบันหลักของระบอบสาธารณรัฐอย่างรอบคอบยิ่ง พระราชกรณีกิจยิ่งใหญ่ที่สุดของอ็อกเตเวียนคือ การสร้างระบอบการปกครองรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า ระบอบปรีนเซป (The Principate) อ็อกเตเวียนได้สถาปนาโครงสร้างพื้นฐานของจักรวรรดิโรมัน

แม้จะมีอำนาจยิ่งใหญ่ อ็อกเตเวียนไม่ดำริที่จะสถาปนาระบอบเอกราธิปไตยอย่างเปิดเผย อันจะเป็นการทำลายลัทธิประเพณีการเมืองโรมันอันยาวนานหลายร้อยปีและทำลายจิต

วิญญาณรักอิสระของชาวโรมัน เขาเลือกที่จะเดินสายกลาง ไม่ใจเร็วคว่นได้ ไม่รีบร้อนให้เสียการณ้ เขาได้แสดงความเชี่ยวชาญชำนาญการและความอดทนอดกลั้นสูงมากเพื่อประสานรอยร้าวระหว่างความจงรักภักดีต่อรัฐกับความจงรักภักดีต่อคณะผู้ปกครอง

คำ ‘สาธารณรัฐ’ (‘Res publica’) หมายความว่า การปกครองที่ยึดถือกฎหมายพื้นฐานและหลักการแห่งรัฐและสังคมเป็นหลัก และดำเนินไปตามกฎเกณฑ์อันเป็นที่ยอมรับ ความหมายนั้นย่อมแตกต่างจากความหมายของคำ “เอคาธิปไตย” (“regnum”) ที่ถือการปกครองใช้อำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว บรรดาอุดมคติของกรีกและชาวโรมันคืออุดมคติของระบอบปรีนเซป อุดมคตินั้นคือ เสรีภาพภายใต้กฎหมาย บุคคลหรือคณะบุคคลจะกระทำการอันใดต้องยึดถือกฎหมายหรือตรากฎหมายเป็นหลักก่อน

1. สถานภาพของผู้นำ

อ็อกเตเวียนอ้างตนมีอำนาจสูงสุดและควบคุมทุกสิ่งทุกอย่าง แต่แม้จะทรงอำนาจเช่นนั้น เขากลับโอนอำนาจสาธารณรัฐให้แก่สภาซีเนตและประชาชน เขายกย่องมวลชนและให้เกียรติชนชั้นสูงสมาชิกสภาซีเนตและชนชั้นสูงทหารม้า (Equestrian order) ให้เป็นที่ปรากฏ ประจักษ์แจ้ง เขาส่งเสริมบรรดาสมาคมอาชีพ (Guilds) เก้าแห่งทรงเกียรติ เขาอ่อนน้อมถ่อมตนต่อทุกหมู่เหล่า ทว่าทรงอำนาจเด็ดขาดเป็นที่เกรงขามอยู่ในที่

อ็อกเตเวียนคือผู้กุมกำลังกองทัพส่วนใหญ่ เขาดำรงตำแหน่งทรงพลังคือ ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด (Imperator) การโอนอำนาจสูงสุดแก่สภาซีเนตและประชาชนอย่างเป็นทางการมิได้หมายถึงการถอดถอนอำนาจทหารสูงสุดในการควบคุมการทัพ เมื่อ 27 ปี ก.ค.ศ. สภาซีเนตได้ให้บำเหน็จความชอบเป็นการตอบแทนด้วยการประกาศกฤษฎีกาสถาปนาศักดิ์อ็อกเตเวียนเป็นเอากุสตุส (Augustus, บรมครูสูงสุด) โดยพระกรุณาแห่งเทพ ชื่อเอากุสตุสมีพื้นฐานอยู่ที่ความจงรักภักดีสืบตระกูลที่กองทัพแสดงต่อเอากุสตุส เมื่อ 2 ปี ก.ค.ศ. เขายังได้รับการสถาปนาเป็น “บิดาแห่งปิตุภูมิ” (“Father of the Fatherland”) ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและนามเอากุสตุสเป็นสัญลักษณ์ของการแปรเปลี่ยนรูปนครโรมจากการเป็นสาธารณรัฐไปสู่การเป็นจักรวรรดิ

เมื่ออ็อกเตเวียสได้รับอำนาจเป็นทางการจากสภาซีเนตและประชาชน โดยประเพณี โดยนิตินัยและโดยทฤษฎีแล้ว สภาซีเนตและประชาชนสามารถเรียกคืนอำนาจได้ด้วยการ ถอดถอน แต่ในโลกแห่งความเป็นจริง สภาซีเนตและประชาชนมีค่าความหมายเป็นเพียงตรา ยางประทับรับรองพระประสงค์ของจักรพรรดิผู้ทรงตั้งตนเป็นพลเมืองที่ 1 เท่านั้น นามเอากุส ตูสนั้นจึงมีความหมายเทียบเท่าเป็นจักรพรรดิ อย่างไรก็ตาม เอากุสตูก็กก็ถ่อมตนเสมอมาว่าตน เป็นเพียงพลเมืองที่ 1 (Princeps) ผู้นำวงพลเมือง คตินิยมพลเมืองเป็นคติเก่าแก่ของพลเมือง ผู้เคยคุ้นกับสถาบันเสรีของระบอบสาธารณรัฐ นามพลเมืองที่ 1 เป็นนามของระบอบสาธารณ รัฐ ไม่มีอำนาจหน้าที่ ไม่มีองค์กรใครรองรับและไม่มีลักษณะของการเป็นจอมบงการตลอด กาล แต่โดยเนื้อแท้แล้ว นามนั้นได้อำพรางตัวตนแท้จริงของการใช้อำนาจสูงสุด โดยเบียดบัง เอาประโยชน์จากสภาซีเนตและประชาชน ตามระบอบปรีนเซป ผู้ปกครองคือจอมราชันย์ สภาซีเนตได้ประสิทธิ์ประสาทอำนาจอันสลับซับซ้อนให้แก่อ็อกเตเวียสและให้สิทธิแต่งตั้ง จักรพรรดิ อ็อกเตเวียสได้รับเลือกตั้งเป็นกงสุลทุกปีติดต่อกัน 4 ปี

จักรวรรดิโรมันและทหารได้ปรากฏออกมา อ็อกเตเวียสได้รวมสถาบันของระบอบ สาธารณรัฐไว้กับพลังอำนาจส่วนตัว ในทางประเพณี เขาคือพลเมืองที่ 1 ในทางปฏิบัติ เขาคือ จักรพรรดิ ผู้บัญชาการกองทัพ (Imperator) เมื่อทรงอำนาจเช่นนั้น เขาก็น่าจะตั้งตนเป็นเทพ แต่ตั้งแต่เขาขึ้นมาเป็นใหญ่ อ็อกเตเวียสไม่เคยแสดงตนเป็นเทพ เขาเป็นแต่เพียงโคมณาชวน เชื่อว่า เขาเป็นบุตรของเทพซีซาร์ เพราะเมื่อซีซาร์ถูกฆาตกรรม เขาถูกยกย่องขึ้นเป็นเทพ อ็อกเต เวียสเป็นบุตรบุญธรรม จึงนับเนื่องได้ว่าเป็นบุตรของเทพ (“divi filius”) คือมีเชื้อสายเทวดา แต่ไม่เคยถูกยกย่องขึ้นเป็นเทพอย่างเป็นทางการ อ็อกเตเวียสถูกนับเนื่องว่าเป็นเทพก็เฉพาะใน อียิปต์เท่านั้น เพราะเขาคือฟาโรห์ (Pharaoh) ในสายตาของชาวอียิปต์ เมื่ออ็อกเตเวียสถึงแก่ อดสูกรรมใน ค.ศ. 14 ชาวโรมันจึงยกย่องเขาขึ้นเป็นเทพ

แม้ความเป็นเทพจะไม่สมบูรณ์แบบ แต่ความเห็นชอบจากทวยเทพให้อ็อกเตเวียส ครองจักรวรรดิก็นับว่ามีความหมายสำคัญทางการเมือง ในปีที่ 12 ก.ศ.ศ. เมื่อเลปิดุส (Lepidus) ผู้เป็นประธานของคณะนักบวช (Pontiff maximus) ถึงแก่กรรม อ็อกเตเวียสได้รับเลือกให้สืบ ตำแหน่งต่อไป ตำแหน่งนั้นได้เปิดโอกาสให้เขาได้เป็นใหญ่ในทางธรรม เขาได้ตั้งตนเป็นผู้ นำในการฟื้นฟูศีลธรรมและศาสนาโรมันดั้งเดิม

อ็อกเตเวียน
เอากุสตุสผู้ยิ่งใหญ่

อ็อกเตเวียน
ประมุขแห่งคณะนักบวช

สถานภาพของผู้นำที่อ็อกเตเวียสทั้งตั้งตนเองเป็นและทั้งได้รับเลือกและยกย่อง
ล้วนเป็นตำแหน่งทรงเกียรติทรงพลังอำนาจทั้งทางโลกและทางธรรม ตำแหน่งประธานของ
คณะนักบวชได้ทำให้อ็อกเตเวียสมีสถานภาพสูงเด่นยิ่งขึ้น อำนาจทางการเมืองและอำนาจ
ทหารแผ่ไพศาลไปโดยมีรัชสมัยเรืองรองของทางธรรม ในสมัยเรื่องอำนาจยิ่ง อ็อกเตเวียสและ
ติเบริอุส (Tiberius) ผู้สืบต่อจากเขา ไม่เคยยินยอมให้ผู้ใดเรียกเขาว่า “เจ้าเหนือหัว” (“dominus,”
master) คำเรียกนั้นปรากฏตั้งแต่ในรัชกาลจักรพรรดิเทรเจียน (Trajan) ค่อยมาเท่านั้น

แม้สถานภาพของผู้นำจะยังไม่มีทิพยภาวะโคดเคน แต่ระบอบปรินเซปก็มีลักษณะ
เป็นระบอบเทวราชย์ (Divine rule) ระบอบนี้คือระบอบราชาธิปไตยที่มั่นคงมีประสิทธิผล
อย่างยิ่งประมาณ 250 ปี อ็อกเตเวียสคือผู้วางพื้นฐานของระบอบและได้สถาปนาระเบียบแบบ
แผนใหม่ของสังคมและการเมือง ติเบริอุสได้เจริญรอยตามอ็อกเตเวียสในการสนับสนุนบท
บาทหน้าที่ของสภาซีเนตและยืนยันหลักการที่ว่า พลเมืองที่ 1 ควรรับใช้สภาซีเนตและพล
เมืองทั้งปวง

2. โครงสร้างชนชั้น

เมื่อเถลิงอำนาจ อ็อกเตเวียสได้แก้ปัญหาพลเมืองทหารให้เป็นที่ยุติโดยการจัดตั้ง
โครงสร้างของสภาซีเนตใหม่ จัดตั้งชนชั้นทหารม้าใหม่และจัดตั้งการทหารใหม่ โดยทุกชน
ชั้นล้วนต้องอาศัยพึ่งพาพระบารมีของอ็อกเตเวียส

อ็อกเตเวียสตระหนักถึงความสำคัญของการใกล้ชิดและรับฟังความเห็นของชนชั้น
สูง ในการปฏิรูปรัฐ สังคมและวัฒนธรรม โครงการสำคัญคือ การปฏิรูปสภาซีเนตให้เป็น
คณะผู้ปกครองกลุ่มเล็ก (Elite) ที่มีความสามารถและมีคุณธรรม เขาได้สำรวจสามโนครัว
สมาชิกสภาและแก้ไขปรับปรุงทะเบียนประวัติสมาชิกสภา ตามประเพณีแล้ว สมาชิกสภา
เนตมี 2 ประเภท ได้แก่

1. สมาชิก เป็นสมาชิกโดยสายสืบสกุลวงศ์
2. สมาชิก เป็นสมาชิกโดยการแต่งตั้ง อ็อกเตเวียสเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกมาจาก
ตระกูลมั่งคั่งในมณฑล มาจากชนชั้นสามัญ แม้จนถึงมาจากทาสผู้เป็นไท (Freedmen) ที่นับ

ว่าโดดเด่นยิ่งคือ สมาชิกผู้มาจากตระกูลมั่งคั่งของบรรดานครอิตาลีและนิคมโรมัน สมาชิกประเภทที่สองนี้คือฐานอำนาจสำคัญของอ็อกเตเวียน

อ็อกเตเวียนได้ลดปริมาณสมาชิกสภาซีเนตลงจากประมาณ 1,000 กว่าคน เหลือ 600 คน นอกจากบรรดาสมาชิกจะเป็นผู้แทนชนชั้นแล้ว ยังเป็นแม่ทัพออกศึกและออกไปเป็นผู้ว่าราชการมณฑล และยังมีหน้าที่พิพากษาคดีสำคัญด้วย อาจจะทำให้ได้ว่า บรรดาสมาชิกคือผู้ที่อ็อกเตเวียนได้สร้างขึ้น มีสมาชิกล้นหลามที่จะเป็นตัวของตัวเอง แม้อ็อกเตเวียนจะเรียกร้องให้แสดงออกความคิดเห็นและแสดงบทบาทยืนหยัดในสิทธิของตน บรรดาสมาชิกมักจะชิงอำนาจและผลประโยชน์กันเองมากกว่าจะสามัคคีรวมพลังต่อต้านอ็อกเตเวียน สมาชิกปรารถนาที่จะเป็นคนโปรดปรานใกล้ชิดอ็อกเตเวียน จึงไม่เป็นการประหลาดเลยที่ติเบริอุสจะกล่าวถึงสมาชิกอย่างดูแคลนว่า สมาชิก “เหมาะที่จะเป็นทาส” (“Men fit for slaves”)

อภิสิทธิ์ชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีสถานภาพสูงส่งรองจากสมาชิกสภาซีเนตคือ พลเมืองทหารม้า (The Equites) หลังจากสงครามกลางเมืองสิ้นสุดลงเมื่อ 30 ปี ก.ค.ศ. ทหารม้าหลายคนต้องโทษประหารบ้าง ต้องโทษบ้าง ตลอดจนมีอีกมากที่ต้องโทษยึดทรัพย์สิน ชนชั้นทหารม้าลดปริมาณลงและอ่อนแอมาก อ็อกเตเวียนได้ปฏิรูปชนชั้นทหารม้าโดยมีสมาชิกที่เป็นพลเรือนเพิ่มขึ้นคือ พ่อค้าและนักเก็งกำไร (Speculators) แม้แต่ทหารผู้มั่งคั่งและเสรีชนผู้มั่งคั่งก็เป็นสมาชิกได้ เหล่าทหารม้าเป็นกระดูกสันหลังของหน่วยทหารแห่งกองทัพและเป็นกระดูกสันหลังของการคลังและการบริหารราชการที่พัฒนาก้าวหน้า ทหารม้าที่มีความสามารถมากก็อาจไต่เต้าขึ้นสู่ตำแหน่งสมาชิกสภาซีเนตได้

บรรดาทหารม้าที่ถูกปฏิรูปได้ถูกกีดกันออกจากเวทีการเมือง เพราะไม่มีอำนาจรับรายได้จากภาษีของมณฑลและไม่มีหน้าที่บริหารและพิจารณาคดีความอีกต่อไป บรรดานายทหารม้ามักจะไม่นิยมยอมสละความเป็นสมาชิกของสภาซีเนตแม้จักรพรรดิจะทรงขอร้องก็ตาม

3. ลีลาการบริหาร

ระเบียบแบบแผนใหม่ของอ็อกเตเวียนคือ พลเมืองที่ 1 ปกครองร่วมกับสภาซีเนต การปกครองร่วมกัน (Dyarchy) นี้ หมายถึงการใช้อำนาจร่วมกันและรับผิดชอบการบริหาร จักรวรรดิร่วมกัน อ็อกเตเวียนยังโปรดที่จะมีคณะบุคคลผู้ใกล้ชิดเป็นองค์กรที่ปรึกษา คณะบุคคลประกอบด้วยมิตรสหายและบรรดาผู้สนับสนุน ส่วนใหญ่คือ สมาชิกสภาซีเนตและ ส่วนน้อยคือทหารม้า ต่อมาเมื่อ 4 ปี ก.ค.ศ. อ็อกเตเวียนได้ตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วย กงสุล ผู้นำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองแต่ละฝ่าย สมาชิกสภาซีเนต 15 คนจากการคัดเลือกโดย วิธีจับสลาก กรรมการมีวาระดำรงตำแหน่ง 15 เดือน ให้มีหน้าที่ช่วยเหลือพลเมืองที่ 1 ในการ เตรียมราชการด้านสภาซีเนต คณะกรรมการเป็นองค์กรตรวจสอบความคิดเห็น แต่ต่อมาใน ค.ศ. 26 ในรัชสมัยจักรพรรดิเบริอุส ลักษณะและองค์ประกอบของคณะกรรมการเปลี่ยนแปลงและท้ายสุด คณะกรรมการก็ถูกยุบเลิก

4. ศิลปการปกครอง

กล่าวกันว่า อำนาจโรมันย่อมแสดงออกโดยการบริหาร แต่ปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าได้ยืนยันว่า มิได้เป็นไปเช่นนั้น ประวัติศาสตร์โรมันแสดงตัวอย่างน้อยมากกว่าศิลปการปกครองเป็นอย่างไร แต่มีข้อควรคิดประการเดียวว่า ในสังคมโรมัน ความนิยมเป็นตัวของตัวเองปรากฏเด่นมาก ผู้คนไม่มีใครจะจงรักภักดีต่อครอบครัวนัก ครอบครัวมิได้เป็นพื้นฐานของกิจกรรมการเมืองแต่อย่างใด โดยส่วนตัวแล้ว บุคคลย่อมเผชิญหน้ากับรัฐ โดยมีเครื่องเชื่อมทางสังคมน้อยมาก ทฤษฎีการเมืองการปกครองโรมันและหลักปฏิบัติเรียบง่าย ๆ การปกครองโรมันมีสองลักษณะหลักคือ การมุ่งรักษาความยุติธรรมในการจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์แก่ทุกหมู่เหล่า และการมุ่งหมายที่จะระดมเรียกเกณฑ์ทรัพยากรในแผ่นดิน

อำนาจที่ประจักษ์ชัดของอ็อกเตเวียนมีพื้นฐานอยู่ที่การยึดถือตำแหน่งกงสุลทุกปี อ็อกเตเวียนบริหารบ้านเมืองโดยใช้ความมั่งคั่งส่วนตัว การอุปถัมภ์ค้ำจุนให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้คนที่ผูกมัดให้จงรักภักดีต่อเขา ใช้อิทธิพลใช้เกียรติภูมิและแสดงความเชี่ยวชาญยิ่งทางการทูตและการเมืองเพื่อให้การเมืองดำเนินไปตามความประสงค์ของเขา ในปีที่ 23 ก.ค.ศ. เมื่อมั่นคงในอำนาจแล้ว เขาได้ลาออกจากตำแหน่งกงสุล แต่ไม่นานนัก เขาก็กลับเข้ารับ

ตำแหน่งเป็นครั้งเป็นคราวตลอดสมัยของเขา อำนาจของเขาเด็ดขาดยิ่งขึ้นเมื่อเขาได้รับเลือกตั้งเป็นตรีบุณฑลอธิพ ทรงอำนาจกว้างขวางในการยับยั้งการกระทำทางการบริหารและการตรากฎหมายโดยตำแหน่งตรีบุณฑลเช่นกัน เขาสามารถเข้าถึงมวลชน ช่วยเหลือเกื้อกูลพลเมืองผู้ทุกข์ยาก และโดยการเป็นตรีบุณฑลก็ทำให้เขาสามารถเป็นผู้ริเริ่มเสนอกฎหมายในสมัชชาตรีบุณฑล (Tribal Assembly, or Comitia Tributa) ตั้งแต่ปีที่ 23 ก.ค.ศ. ในฐานะที่เป็นตรีบุณฑล อ็อคเตเวียสน์มีอำนาจงสุดในการเปิดประชุมสภาซีเนตและสั่งการให้จัดระเบียบวาระการประชุม เมื่อถึง 5 ปี ก.ค.ศ. อ็อคเตเวียสน์ได้รับเลือกตั้งเป็นกงสุลโดยมีนามซีซาร์และซุลลา (Sulla) เป็นสร้อยนามเพิ่มความโดดเด่นแก่นามเอากุสตุสและแสดงความเรืองโรจน์แห่งยุคสมัย เกือบทุกปี มีกงสุล 4 คนเข้าดำรงตำแหน่งคู่ เป็น 2 คู่ เอากุสตุสทรงอำนาจงสุดตั้งแต่วันที่เขาเถลิงอำนาจจนถึงวันที่เขาสิ้นลมปราณ อำนาจของเขาเด็ดขาดมาก เพราะเขาคือผู้บัญชาการทหารสูงสุด บุรุษสูงสุด กงสุลและตรีบุณฑล และเป็นประธานของคณะนักบวช ความหลากหลายของตำแหน่งได้เสริมสร้างอำนาจของเขาให้เด็ดขาดมั่นคง ยากที่จะระบุนัดเจนได้ว่า อำนาจเด็ดขาดของเขาเป็นอำนาจแท้จริงของตำแหน่งใด อำนาจยิ่งใหญ่ทำให้เขาแทบจะไม่ต้องอาศัยการอ้างอิงถึงความเป็นเทวราชเยี่ยงอย่างผู้นำในยุคโบราณทั่วไปเลย

5. กฎหมาย

การปกครองโรมันเน้นความสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งระบบศาลเพื่อรักษาความยุติธรรมและเน้นระบบทหารเพื่อสร้างจักรวรรดิ บรรดานักบริหารโรมันมีหน้าที่พิจารณาคดีความและเรียกเกณฑ์ หน้าที่สองด้านนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะเนื้อหาของกระบวนการปกครอง ผู้บริหารใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับหน้าที่พิจารณาคดีความ กฎหมายถูกใช้บังคับเพื่อพิจารณาคความ กฎหมายจึงมีความสลับซับซ้อนมาก ชาวโรมันและชาวอิตาลีคุ้นเคยกับการฟ้องร้องขอความเป็นธรรมจากผู้มีอำนาจสูงสุดมากกว่าจะหวังพึ่งพาผู้มีอำนาจในพื้นที่การปกครอง นักบริหารระดับสูงตั้งแต่จักรพรรดิลงมาถึงผู้ว่าราชการจึงมีภาระทางการศาลหนักมาก และทำให้เกิดความจำเป็นต้องใช้กฎหมาย

การปกครองโรมันได้แยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจนิติบัญญัติ สะท้อนหลักการเสรีนิยมซึ่งจะปรากฏต่อมาในโลกตะวันตกในยุคใหม่ กฎหมายโรมันสะท้อนให้เห็นชัด

เจนว่า ชาวโรมันถือว่า กฎหมายคือกฎหมายตามธรรมชาติ (Jus naturale หรือ natural law) ความคิดหลักว่าด้วยกฎหมายนี้มาจากความคิดของปรัชญาสโตอิก (Stoicism) ที่ถือว่า เทพเจ้าผู้มีเหตุผลยอมทรงปกครองสรรพสิ่งในสากลโลก ชิเซโร (Cicero) รัฐบุรุษในสมัยสาธารณรัฐ ไกล์ลิ้นสุดลง ได้ชี้ชัดว่า กฎหมายย่อมสถิตเหนือขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี หรือความคิดเห็น เขาเห็นว่า “ธรรมชาติปลูกฝังกฎหมายตามธรรมชาติไว้ กฎหมายย่อมถูกค้นพบได้โดยเหตุผลถูกต้อง กฎหมายย่อมสมเหตุสมผลสำหรับประเทศทั้งปวงและสมเหตุสมผลทุกกาลสมัย” บรรดาอุทกชน (Jurists) ถือความคิดเห็นของชิเซโรเป็นอุดมคติที่การตรากฎหมายของมนุษย์พึงยึดถือปฏิบัติ การออกกฎหมายตามอุดมคตินั้นถือเป็นหลักการพื้นฐาน นี่คือคุณูปการยิ่งใหญ่ของชาวโรมันต่อโลกตะวันตก

ความสำเร็จยิ่งใหญ่ทางการเมืองของชาวโรมันคือ ความคิดที่ว่า บรรดาข้าราชการ (Officials) ควรอยู่ภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรมกอปรด้วยเหตุด้วยผล ผู้พิพากษาคือผู้ตรากฎหมาย มาตรการทางกฎหมายเองก็แสดงให้เห็นความหลากหลายของกฎหมาย การตรากฎหมายอาจเป็นไปโดยเหตุบังเอิญบ้าง เป็นการจรบ้าง ขาดหลักการความจริงทั่วไปบ้าง กระบวนการตรากฎหมายมิได้แตกต่างจากกระบวนการใช้อำนาจบริหาร จึงเป็นการยากที่จะเห็นกระบวนการบริหารแยกออกจากกระบวนการนิติบัญญัติ กฎหมายโรมันยังมีได้เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรสถาบันเฉพาะ (Statute law) กฎหมายยังไม่มีผลใช้บังคับทั่วไปแก่ชนต่างเชื้อชาติ ผู้ไร้อภิสิทธิ์มิได้รับผลประโยชน์ โภคผลเท่าใดนัก

กฎหมายตามอุดมคติมีความสำคัญและกลายเป็นความจำเป็นยิ่งยวดเมื่อชาวโรมันมีพาณิชย์กรรมก้าวหน้าและมีจักรวรรดิยิ่งใหญ่ ชีวิตมีความสลับซับซ้อน ผลประโยชน์มีความหลากหลายสลับซับซ้อนมาก กฎหมายสิบสอง โต๊ะ/แผ่น (Twelve Tablets) ไม่สามารถเอื้อคุณประโยชน์ได้ถ้วนทั่วและไม่ครอบคลุมลักษณะละเมิดที่หลากหลายได้ เช่น การจับกุมและยึดทรัพย์สินชาวต่างด้าว ควรใช้กฎหมายใดและศาลประเภทใด ปัญหากฎหมายเกิดขึ้นที่นครก่อน แล้วกลายเป็นปัญหาของจักรวรรดิ

กฎหมายโรมันได้กำหนดค่านิยมและความคิดหลักว่าด้วยการถือกรรมสิทธิ์ การทำสัญญาและหลักการว่าด้วยทรัพย์สินไว้อย่างเที่ยงตรงแน่นอนว่า ข้อพิพาทพิเศษโดยเฉพาะสามารถที่จะถูกลดลงเป็นคดีตามกฎหมาย (Legal case) และสามารถที่จะยุติได้ด้วยกระบวนการ

การทางศาลตามกฎหมายที่ได้พิมพ์เผยแพร่แล้ว โดยดำเนินการตามกระบวนการทางศาล (Judicial process) ชาวโรมันได้กำหนดทบทวงกฎหมายใหม่ (Body of law) ได้แก่ กฎหมายของประชาชนต่างเชื้อชาติภาษา วัฒนธรรม (Law of the peoples) ใช้บังคับชาวโรมันและประชาชนต่างเชื้อชาติของจักรวรรดิ ประมวลกฎหมายโรมันจัดระเบียบข้อบังคับว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินและว่าด้วยการค้าขาย ทำให้เศรษฐกิจรวมกันมีเอกภาพในจักรวรรดิที่กว้างใหญ่ไพศาล กฎหมายโรมันยังพัฒนาไปมากในด้านกฎหมายสำหรับบุคคลและกฎหมายสำหรับสาธารณชน กฎหมายยังคุ้มครองชนต่างชาติด้วย กฎหมายโรมันมีความยุติธรรมและมนุษยธรรม ทุกคนเสมอกันโดยนิรันดร์

ชาวโรมันมีความรอบคอบมากในการจัดระเบียบวิธีพิจารณาความหรือวิธีดำเนินการตามกฎหมาย (Legal procedure) แต่กฎหมายโรมันไม่มีค่านิยมขัดแย้งของสิทธิของบุคคล กฎหมายโรมันจัดแบ่งประเภทกฎหมายชัดเจนสำหรับเรื่องต่าง ๆ การต่าง ๆ ทั้งของส่วนตนและของสาธารณชน ระบบกฎหมายให้คุ้มครองประโยชน์กว้างขวางแก่สังคมเมืองที่มีลักษณะสลับซับซ้อนและเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลมากกว่าสาธารณชน เพราะกฎหมายมีแนวโน้มแข็งที่จะเป็นกฎหมายเกี่ยวข้องกับบรรดาคนแปลกหน้า ให้คนแปลกถิ่นสามารถอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัยได้แม้จะถึงขนาดอยู่อย่างปราศจากเสียงปวงชนมั่นคง

ในปลายสมัยสาธารณรัฐ โครงสร้างกฎหมายมีปรากฏเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ออกเตเวียน ประชาชนสามารถขยับยั้งการใช้อำนาจตามอำเภอใจของผู้ปกครองได้

เมื่อการปกครองตั้งแต่สมัยออกเตเวียนจำเป็นต้องใช้กฎหมายและการศาลเป็นหลัก โดยจักรพรรดิทรงเป็นบ่อเกิดแห่งกฎหมาย ก็ทำให้เกิดอาชีพนักกฎหมายผู้ชำนาญการ อาชีพนี้สามารถเปิดช่องทางไปสู่ชนชั้นสูงนักปกครองได้ บรรดานักกฎหมายผู้อยู่ในมณฑลมีโอกาสเข้าสู่ระบบราชการในมณฑล กฎหมายโรมันคือมรดกตกทอดของอารยธรรมโรมันเป็นกฎหมายที่มีความเป็นปึกแผ่นแน่นอนหนาและสำคัญมั่นคงยิ่ง ในกระบวนการทางศาลและกระบวนการนิติบัญญัติ มีการใช้กฎหมายโดยตีความตัวบทกฎหมายเป็นปกติวิสัย จึงมีการสะสมการตีความกฎหมายและประเพณีปฏิบัติไว้ในกฤษฎีกาประจำปีของบรรดารองกงสุล (Praetor) ผู้มีอำนาจหน้าที่พิจารณาความ ประมวลกฎหมายของจักรพรรดิเฮเดรียน (Hadrian, ค.ศ. 117-138) ได้กลายเป็นพื้นฐานของระบบกฎหมาย ต่อมา ประมวลกฎหมายจ้

สติเนียนเป็นประมวลกฎหมายโรมันที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่เป็นพื้นฐานของระบบนิติศาสตร์ในโลกตะวันตกปัจจุบัน

6. การศาล

อ็อกเตเวียนได้สร้างระบบศาลแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง ภายใต้การควบคุมดูแลของเขาเอง กฎหมายและการศาลโรมันได้ครอบคลุมแผ่ไปทั่วบรรดาพลเมืองต่างเชื้อชาติด้วย พลเมืองต่างชาติของเมืองขึ้นมีอภิสิทธิ์สำคัญคือ สิทธิในการอุทธรณ์ (Rights of appeal) เมื่อไม่พึงพอใจคำวินิจฉัยของศาลท้องถิ่น โดยทำหน้าที่กราบบังคมทูลจักรพรรดิที่นครโรม สิทธินี้สามารถผูกมัดให้พลเมืองจงรักภักดีต่อรัฐและจักรพรรดิ

ในกระบวนการทางศาลโรมัน ผู้ต้องหาคือผู้บริสุทธิ์ จะถือว่าผิดก็เฉพาะเมื่อพิสูจน์แล้วเท่านั้น การสอบสวนห้ามใช้วิธีการทรมานผู้ต้องหา ผู้กระทำผิดถูกลงโทษอย่างรุนแรงตามหลักการโรมันที่ถือว่า รัฐต้องพิทักษ์ความยุติธรรม สังคมต้องมีชื่อมีแป มีกฎระเบียบวินัยเข้มงวด

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การปกครองโรมันนิยมยึดถือการปกครองตามหลักกฎหมาย (Legalism) และใฝ่อำนาจ การใฝ่อำนาจเด็ดขาดและการใช้กฎหมายและการศาล คือเอกลักษณ์ของการปกครองโรมัน

7. การปกครองภูมิภาค

อ็อกเตเวียนได้แบ่งจักรวรรดิออกเป็นมณฑล (Provinciae, provinces) มณฑลมี 2 ประเภท

1. มณฑลหลวง (Imperial provinces) ตั้งแต่แรกที่อ็อกเตเวียนได้ขึ้นมาเป็นใหญ่ สถาปนาและประชาชนมอบหมายให้เขาปกครองดินแดนกอล สเปน ซีเรียและอียิปต์ ดินแดนเหล่านั้นล้วนถือเป็นมณฑลของจักรพรรดิและมีกองพลสีเขียวส่วนใหญ่ประมาณ $\frac{3}{4}$ ของกองทัพโรมันประจำการ มณฑลหลวงคือฐานอำนาจและชุมทรัพย์มหาศาลของอ็อกเตเวียน ในฐานะที่เขาเป็นตรีบุณตลอคซีฟและเป็นกงสุลด้วย อ็อกเตเวียนมีอำนาจบริหารเพราะเป็นกงสุลและมีอำนาจบังคับบัญชากองทัพในมณฑล (Proconsular command) เขาจึงดำรงตำแหน่ง

เป็นผู้แทน (Pro) ของกงสุลและเป็นแม่ทัพ กล่าวคือเขาเป็นทั้งกงสุลและผู้บัญชาการทหารสูงสุด บริหารหลายมณฑลในฐานะที่เป็นแม่ทัพผู้เป็นตัวแทนกงสุล ต่อมา สถาซีเนตประกาศว่าอำนาจของอ็อกเตเวียสในการบังคับบัญชากองทัพในมณฑลหลวงเป็นอำนาจเหนือกว่าอำนาจของผู้ว่าราชการการทั่วไป เพราะอ็อกเตเวียสเป็นเอกอัครราชทูต ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและเป็นตรีบุณ มณฑลหลวงตั้งแต่เริ่มต้นจึงมีฐานะสูงกว่าเหนือกว่ามณฑลของสภาซีเนต

นอกจากอ็อกเตเวียสเป็นโปร-กงสุล (Proconsul) ของดินแดนที่สำคัญแล้ว มณฑลหลวงแห่งอื่นตามพรหมแดนยังไม่มั่นคงและมีกองทัพประจำการ ก็มีผู้ว่าราชการการประเภทโปร-กงสุล อ็อกเตเวียสแต่งตั้งแม่ทัพในพื้นที่หลายมณฑลหลวงนั้นเป็นผู้ว่าราชการการ ตำแหน่งโปร-กงสุลต่อมาจึงกลายเป็นตำแหน่งแม่ทัพบัญชาการมากกว่า 1 มณฑล ปกครองมณฑลโดยได้รับมอบอำนาจอาญาสิทธิ์จากกงสุล ส่วนใหญ่ โปร-กงสุลมักทำการเป็นผู้ว่าราชการการมณฑล

2. มณฑลซีเนต (Senatorial provinces) คือมณฑลที่สภาซีเนตสถาปนาความมั่นคงปลอดภัยและความสงบสุข สภาซีเนตเป็นผู้แต่งตั้งผู้ว่าราชการการประจำทุกปี

เมื่อกาลเวลาผ่านไปพอสมควร อ็อกเตเวียสเองถูกขอร้องให้คัดเลือกบุคคลผู้เคยเป็นรองกงสุลหรือกงสุลมาก่อนให้เป็นผู้ว่าราชการการมณฑล บุคลากรของกองทัพและพลเรือนการปกครองมณฑลเป็นการปกครองแบบรวมอำนาจ ส่วนกลางมีอำนาจบังคับบัญชาตัวบุคคล โดยการแต่งตั้งโยกย้ายถอดถอนตำแหน่ง ลงโทษและปูนบำเหน็จรางวัล ส่วนกลางยังมีอำนาจบังคับบัญชาเหนือการกระทำของบรรดาข้าราชการของมณฑล มณฑลทั้งหลายล้วนมีกองกำลังประจำเพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยและความสงบสุขภายใน ทหารส่วนใหญ่ก็เป็นทั้งชาวนาและทหาร กองพลลิเจียนประจำการนานหลายปี และมักมีนิคมทหารแคว้นล้อมค่ายทหาร เป็นการแสดงให้เห็นปรากฏพลังอำนาจทางทหารเพื่อป้องปรามมิให้ “แข็งเมือง” บรรดาข้าราชการพลเรือนหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองล้วนเป็นนักบริหารสมัครเล่นผู้บริหารราชการโดยพึ่งพากองทัพซึ่งทำการทหารและทำการพลเรือนมากเป็นส่วนใหญ่ด้วย คณะเจ้าหน้าที่น้อยกว่า 1,000 คนบริหารทั้งจักรวรรดิ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูงตั้งแต่ระดับผู้ว่าราชการการมณฑล คณะผู้ปกครองในมณฑลควบคุมชีวิตประจำวันของผู้คนน้อยมาก

สิ่งที่รัฐต้องการจากมณฑลคือ ความสงบสุขและทรัพยากร หมายถึงแต่จะเอาประโยชน์เอาเปรียบมณฑล (Exploitation) และใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบขู่กรรโชกทรัพย์ (Extortion)

อ็อกเตเวียนได้ควบคุมระบบราชการในมณฑลด้วยมาตรการการคลังคือ การที่รัฐจัดเก็บภาษี มิให้เจ้าภาษีจัดเก็บอีก รัฐจัดเก็บภาษีเป็นมาตรฐานเดียวกัน บรรดามณฑลมีหน้าที่ส่งสิ่งของ บรรณาการ ภาษี ข้าวและทาสไปสู่นครโรม เมื่อสมประสงค์แล้ว นครโรมก็ไม่ให้ความสำคัญ กับชะตากรรมและวิถีชีวิตจิตใจของผู้คนในมณฑล คณะผู้ปกครองของท้องถิ่นบริหารท้องถิ่น ไปตามลำพัง กองทัพก็ปฏิบัติราชการตามคำสั่งแม่ทัพ บรรดาข้าหลวงของพระราชสำนักก็ ปฏิบัติราชการเฉพาะกิจในมณฑล ผู้คนในมณฑลโดยทั่วไปปกครองตนเองเป็นอิสระ ผู้ว่า ราชการปกครองมณฑลโดยมีหลายองค์กรผู้แทนเป็นสภา (Councils) ร่วมการปกครองมณฑล ไปตามลำพัง รางวัลสำหรับคณะผู้ปกครองท้องถิ่นที่ร่วมมือกับผู้ว่าราชการคือ การได้เป็นพล เมือง ชาวมณฑลและผู้ปกครองในท้องถิ่นล้วนแปรเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิถีความคิดของตนเป็น แบบโรมัน ส่วนใหญ่มีการศึกษาแบบกรีกและละติน ชำนาญในการถกแถลงสนทนาปรัชญา มีชีวิตความเป็นอยู่แบบโรมัน ทุกหนแห่งในจักรวรรดิแข่งขันกันที่จะเป็นโรมันทั้งกายและใจ มากกว่าจะคิดแปรพักตร์ คิดกอบกู้เอกราชจากจักรวรรดิโรมัน การให้สิทธิเป็นพลเมืองและ กระบวนการเป็นโรมันคือเครื่องมือทรงพลัง ผู้กษัตริย์ชาวมณฑลให้จงรักภักดีต่อจักรวรรดิโรมัน และนิยมชมชื่นพร้อมที่จะให้กลืนวัฒนธรรม เพื่อเป็นชาวโรมันผู้ ศรีวิไล ผู้นำท้องถิ่นจึงกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่พร้อมจะร่วมเป็นร่วมตายไปกับนครโรม และมีเดิมพันด้วยกัน เพราะเป็นพล เมือง มีส่วนได้ส่วนเสียไปกับชะตากรรมของโรม

เอากุสตุสได้ปฏิรูปการบริหารราชการในมณฑลให้มีการรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง มากกว่าระบบการปกครองมณฑล (Satrapy) แบบเปอร์เซีย จักรวรรดิมีความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันมากกว่าจักรวรรดิเปอร์เซีย อีกทั้งเป็นจักรวรรดิที่ดีกว่าจักรวรรดิโรมันในปลายสมัย สาธารณรัฐที่มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงระบอบมาก

8. การบริหารบรรดานคร

อ็อกเตเวียนหมายมั่นที่จะรวมอิตาลีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เขาจึงส่งเสริมให้ชาว อิตาลีเป็นสมาชิกสภาซิเนตและเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตลอดจนจัดตั้งสถาบันการปกครอง บรรดานครโดยเฉพาะนครโรมซึ่งมีประชากรเกือบ 1 ล้านคน อ็อกเตเวียนได้จัดตั้งนครโรม เป็นพื้นที่การปกครอง 14 เขต (Region) มีเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นปกครอง อ็อกเตเวียนได้แต่งตั้ง

คณะกรรมการและผู้จัดการดูแลราชการส่วนนคร (Superintendents) สถาบันสำคัญระดับนครหรือเทศบาลคือ ระเบียบข้อบังคับการจราจร สำนักงานการโยธาสาธารณะ สำนักงานตำรวจนครบาล กองดับเพลิง สำนักงานน้ำและสำนักงานอนุรักษ์แม่น้ำดีแบร์ที่มีหน้าที่ขุดลอกและทำเขื่อน

การปกครองมณฑลและนครมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น เพราะจักรวรรดิโรมันมีระบบการขนส่งคมนาคมดีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางหลวง จักรวรรดิใช้ภาษาเดียวกัน ระบบการปกครองแบบเดียวกัน มีวัฒนธรรมโรมันแบบเดียวกัน วิถีชีวิตโรมันแบบเดียวกัน จักรวรรดิดำเนินการทั่วไปได้เป็นอย่างดี เพราะจักรวรรดิบำเหน็จความชอบแก่บรรดาผู้ทำงานให้จักรวรรดิ ยินยอมให้ผู้คนใช้ชีวิตเป็นอิสระ ถ้าเสียภาษีและอยู่ในความสงบ ความมั่นคงและประสิทธิภาพของการปกครองสะท้อนชัดเจนถึงการจัดหาและควบคุมดูแลการจัดหาข้าวโพด

9. พระราชสำนัก

เอากุสตุสมิได้ตั้งตนเป็นผู้วินิจฉัยทุกเรื่องทุกกรณี พระราชสำนักคือสถาบันที่ปกครองจักรวรรดิแทนเอากุสตุส ข้าราชการสำนักผู้มีบทบาทสำคัญคือ ทาสผู้เป็นไท (Freedmen) และทาส ส่วนใหญ่ปกครองพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลเพื่อจัดการทรัพย์สินส่วนจักรพรรดิและบริหารจัดการกิจการสำคัญคือ โรงงานและเหมืองแร่ พระราชสำนักมีขนาดใหญ่ ทรงพลังอำนาจและมีประสิทธิภาพมาก พระราชสำนักคือเครื่องมือสำคัญที่ทุกผู้ทุกนามใช้เพื่อแสวงหาความก้าวหน้าทางสังคมและเศรษฐกิจ ยิ่งใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทจักรพรรดิ ก็ยิ่งมีอำนาจอิทธิพลมีฐานะสูงส่งยิ่งขึ้น โดยไม่ต้องพิจารณาถึงชาติกำเนิด เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูงยังต้องน้อมรับคำบัญชาของคนโปรดปรานของจักรพรรดิ

อ็อคเตเวียสได้ร่างไว้ซึ่งรูปแบบภายนอก แสดงศิลปการปกครองอย่างเชี่ยวชาญ ขีดถือการเมืองเป็นสำคัญในการใช้กุศโลบาย ลีลาการทูตและการใช้กาลเทศะอย่างเหมาะสม อำนาจอธิปไตยแห่งรัฐเป็นของเอากุสตุสแต่ผู้เดียว แม้อำนาจบางส่วนมาจากการต่ออายุเป็นครั้ง ๆ คือ อำนาจการปกครองมณฑลหลวง และอำนาจบางส่วนก็มาจากการใช้อิทธิพลครอบ

ำการเลือกตั้งตำแหน่งทางการเมืองและการควบคุมการเงินการคลัง อำนาจเด็ดขาดของอ็อกเตเวียนแม่ไพศาลพร้อม ๆ กับความก้าวหน้าของลัทธิประเพณี

ในฐานะที่เป็นตรีบุณ อ็อกเตเวียนคือผู้พิทักษ์ประชาชนโรมัน บัญชาการกองทัพ และเป็นกงสุลผู้ทรงอำนาจอันเป็นพื้นฐานของชนชั้นสูง ถึงกระนั้น แม้อำนาจยิ่งใหญ่ อ็อกเตเวียนมิได้ใช้อำนาจเด็ดขาด หากแต่พัฒนาระบบการปกครองแบบใหม่คือ ระบบอบปรินเซปแทนระบอบเก่าสาธารณรัฐ ระบบเก่าใช้อำนาจเด็ดขาดในปลายสมัยสาธารณรัฐจนบ้านเมืองเป็นจลาจล ไร้ชื่อไร้แป เอกุสตุสเสนอทางเลือกแก่ประชาชน ดังที่ซีเซโรเคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประชาชนไว้ว่า ประชาชนไม่สนใจที่จะต่อสู้กับลัทธินิยมใช้อำนาจในทางมิชอบ (Despotism) ประชาชนเห็นความสำคัญของสันติภาพความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัยเหนือสิ่งอื่นใด อ็อกเตเวียนได้โน้มนำประชาชนไปสู่ความไพบุลย์และความมั่นคงที่เห็นชัดในปัจจุบันกาล และชี้ให้เห็นภัยอันตรายที่ไม่แน่นอนของระบอบสาธารณรัฐ บรรดาชนพลเลือกที่จะมีระบอบใหม่มากกว่าระบอบเก่าที่เต็มไปด้วยการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันในนครโรม และเต็มไปด้วยความละโมภโลกมากของบรรดาผู้ว่าราชการ การต่อสู้ชิงอำนาจและความโลกมากบั่นทอนความไว้ใจที่ประชาชนเคยมีต่อระบอบสาธารณรัฐ พระราชกรณียกิจยิ่งใหญ่ของอ็อกเตเวียนคือ การสร้างสันติสุข ประชาชนเป็นอิสระรอดพ้นจากสงคราม

จักรวรรดิต้อนรับสันติสุข ความมั่นคง ความมั่งคั่งและความมีประสิทธิภาพของการบริหารราชการซึ่งปรากฏขึ้นพร้อมกับระบอบใหม่ อ็อกเตเวียนได้ปูพื้นฐานให้บรรดาจักรพรรดิผู้สืบต่อจากเขาสร้างจักรวรรดิให้ยิ่งใหญ่ยิ่งขึ้น ระบอบใหม่อินยงคงอยู่ถึงประมาณ 200 ปี อย่างมีสันติสุขและความมั่นคง ยุคสมัยนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นยุคสมัยแห่งสันติสุขแห่งกรุงโรม (Pax Romana)

10. อำนาจหน้าที่ (Authority) ของระบอบการปกครอง

ระบอบการปกครองโรมันมีอำนาจหน้าที่อันเป็นที่ยอมรับ 3 ประเภทคือ อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง อำนาจหน้าที่ของทหารและอำนาจหน้าที่ของขุนวังของพระราชสำนัก (Master of a household) กิจกรรมการปกครองทั้งปวงสามารถเชื่อมเข้ากับอำนาจหน้าที่หนึ่งในสามอำนาจหน้าที่ดังกล่าว

โดยประเพณีกรีก เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมี 2 ประเภท คือ เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่การทหารคือ มีหน้าที่รบ ปกป้องนครรัฐ เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารหรือนักรบ และเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่บริหารกิจการของนครรัฐ อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่โรมันมีที่มาก่อนเกิดจากประเพณีการเมืองกรีก ครอบคลุมทั้งนักรบและเจ้าหน้าที่บริหารฝ่ายพลเรือน จักรวรรดิโรมันประกอบด้วยนครใหญ่น้อยที่ปกครองตนเองโดยเจ้าหน้าที่สองประเภทดังกล่าว

ตามประเพณีนิยมโรมัน แต่เดิม กองกำลังกึ่งทหารเป็นกองกำลังพลเมือง (Citizen militia) ต่อมา กองกำลังนั้นพัฒนาเป็นกองทัพแยกต่างหาก โดยบรรดานายทหารมีบทบาทมากในการปกครองจนเกิดกระบวนการเป็นทหาร (Militarization) ในศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ.

ส่วนอำนาจหน้าที่ของขุนวังของพระราชสำนักพัฒนามาจากการที่สังคมมีการใช้ทาส ครอบครัวยุโรปและพระราชสำนักมีการใช้อำนาจหน้าที่แตกต่างกัน การใช้อำนาจในครอบครัวย่อมทรงอำนาจอิทธิพลต่อระบอบการปกครองด้วย

ในสังคมโรมัน ชนชั้นสูงย่อมข้องเกี่ยวกับกิจการศาสนา ลัทธิพิธี งานเทศกาลงานรื่นเริง การกีฬาและการอุปถัมภ์ศิลปวิทยาการ ตลอดจนข้องเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์การบุญการกุศลทั่วไปในจักรวรรดิ กิจกรรมเหล่านั้นไม่ถือเป็นกิจการของรัฐ ทว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้การปกครองแบบโรมันมีประสิทธิผล

1. เจ้าหน้าที่ปกครองนคร (City magistrates)

คำ Magistrate มาจากคำละตินว่า magistratus < magister คำอังกฤษว่า Master แปลว่า นายเหนือหัว Magistrate คือข้าราชการพลเรือนผู้มีอำนาจบริหารกฎหมาย

ในสมัยโบราณ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างชาวกรีกกับชาวโรมันมีอิทธิพลทำให้เกิดโครงสร้างการเมืองไตรภาคี ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (Magistrates) สภาซีเนตและสมัชชาประชาชน (Popular assembly) สมัชชาประชาชนเป็นองค์กรผู้แทนที่สำคัญมาก เพราะมีอำนาจที่จะมอบหมายอำนาจสูงสุด (Imperium, supreme power) ให้แก่ผู้ปกครอง คตินิยมนี้ถือว่าเป็นคตินิยมที่มีคุณลักษณะเฉพาะมาก ประชาชนได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมีสิทธิปกครองประชาชนและลงโทษผู้กระทำความผิด

ประมาณ 1 ชั่วโมงหลังจากการที่พิซิตมาร์ค แอนโรนีเมื่อ 31 ปี ก.ศ. ประมาณ 1 ชั่วโมง มี “ชาวอิตาลีใหม่” เข้าเมือง ชนชั้นขุนนางแบบสาธารณรัฐเก่าตกต่ำ เริ่มเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นที่จะให้พลเมืองที่ 1 ทรงอำนาจอิทธิพลเหนือการเลือกเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูง แต่ระบอบปรีนเซปก็ยังคงยึดถือประเพณีเดิมที่ให้อำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จักรพรรดิและผู้ว่าราชการมณฑลต้องขึ้นอยู่กับคตินิยมอำนาจสูงสุด (Imperium) กำหนดให้สมาชิกประชาชนเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทอำนาจสูงสุดให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จักรพรรดิและผู้ว่าราชการมณฑล

ในสมัยแรกเริ่ม มณฑลเป็นเสมือนเขตทหารบัญชาการสำหรับกงสุลหรือรองกงสุล (Praetor) ต่อมา ในปลายสมัยสาธารณรัฐ มณฑลเปลี่ยนแปลงไปมาก บรรดาโปร-กงสุล (Proconsul)² และโปร-เปรตอร์ (Propraetor)³ มีโอกาสบัญชาการทหาร ซึ่งเกี่ยวข้องมากในการทูต ในการพิจารณาคดีความ บริหารจัดการการเงินและเป็นผู้พิพากษา การเดินทางออกกรีบตีความ (Assize-tour) ตามมณฑลโดยเนื้อแท้มีจุดหมายเพื่อการดังกล่าวมากกว่าเพื่อการทหาร

อ็อกเตเวียนได้พัฒนาการปกครองมณฑลใหม่เพื่อควบคุมกองทัพไว้ในมือ เขากำหนดให้มณฑลหลวงมีกองทัพประจำการ ขึ้นการบังคับบัญชาต่อเขาโดยตรง มณฑลของสภาซีเนตแทบจะไม่มีกองทัพประจำการเลย เพื่อป้องกันมิให้แข็งเมือง ผู้ว่าราชการมณฑลหลายคนเป็นทาสผู้เป็นไท (Freedmen) บ้าง เป็นทหารม้าบ้าง มีประสบการณ์ในการบริหารการเงินในมณฑล

หลังจากสมัยอ็อกเตเวียนแล้ว ในสมัยราชวงศ์ฟลาเวียนครองจักรวรรดิ ผู้ว่าราชการมีหน้าที่มากขึ้นกว่าหน้าที่ทหาร ภารกิจมากจนต้องตั้งตำแหน่งผู้แทนหรือผู้รั้ง (Deputies, iuridici) ให้มีหน้าที่สอดส่องมณฑลซึ่งเป็นเขตอำนาจตามกฎหมายของผู้ว่าราชการ ผู้ว่าราชการต้องอยู่ภายใต้อำนาจของจักรพรรดิ แม้โปร-กงสุลบางคน อาทิ ในสมัยราชวงศ์จูเลีย-เคลาดิอัน (Julio-Claudian ผู้สืบต่อจากอ็อกเตเวียน, ค.ศ. 14-68) จะแสดงความเป็นอิสระบ้าง แต่ท้ายสุดแล้ว ผู้ว่าราชการยอมขึ้นต่อจักรพรรดิ ทำให้เกิดการสร้างลำดับชั้นประเภทของ

---

² Proconsul คือแม่ทัพประจำมณฑลมากกว่า 1 มณฑล มักทำการเป็นผู้ว่าราชการมณฑล

³ Propraetor ผู้ว่าราชการมณฑลผู้เคยเป็นรองกงสุล (Praetor) มาก่อนในนครโรม

มณฑลและกำหนดค่านิยมของพรหมแดนมณฑลชัดเจน ถึงกระนั้น จักรวรรดิก็ยังคงมีพรหมแดนไม่แน่นอน เมื่อถึงสมัยราชวงศ์อังโตนินัส (Antonines, ค.ศ. 96-192) จักรวรรดิโรมันถูกจัดระเบียบพื้นที่การปกครองเป็นเหมือนแบบอย่างโมเสกของหน่วยบริหาร แสดงแนวโน้มเอียงไปสู่การแตกแยกและแบ่งย่อยชอยถึยิบในศตวรรษที่ 2 และที่ 3

แม้ว่าในด้านสมัยจักรวรรดิจะมีความเปลี่ยนแปลง แต่มณฑลมากมายก็ยังคงมีการปกครองหลายลักษณะเหมือนสมัยเก่าย้อนถึงสมัยซีปีโอ เอมีเลียนุส (Scipio-Aemilianus, ระหว่างประมาณ 185 ปี – 129 ปี ก.ค.ศ.) กล่าวคือ ยังมีตำแหน่งโปร-กงสุล โปร-เปรตอร์ และคณะผู้บริหารส่วนใหญ่เหมือนเดิม เช่น ตำแหน่งผู้บริหารการเงิน (Quaestor) เสมียน คนถือหนังสือ เป็นต้น ในสมัยของซีปีโอ เอมีเลียนุส บรรดาโปร-กงสุลและโปร-เปรตอร์มอบหมายอำนาจสูงสุดให้ผู้ช่วยทำการแทนโดยเป็นผู้แทนของตนในตำแหน่งผู้แทน (Legati, Legates) ถ้าเป็นสมาชิกสภาซีเนต หรือในตำแหน่งอีกแบบ (Praefecti, praefect) ถ้าเป็นทหารม้า (Equestrians) ในศตวรรษที่ 2 บรรดาโปร-กงสุลและโปร-เปรตอร์ยังปกครองจักรวรรดิส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากสมัยซีปีโอ เอมีเลียนุส จักรพรรดิก็ทรงตั้งบรรดาผู้แทนผู้ว่าราชการเป็นโปร-กงสุลของมณฑลหลวง ดังนั้น ทั้งจักรวรรดิอยู่ภายใต้การปกครองของบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองแห่งนครรัฐ โรมยังคงคุ้นเคยกับการสมาคมกับอาณาประชาราษฎร์ของเมืองขึ้นด้วยการยึดถือเยี่ยงอย่างปฏิบัติต่อเสรีชนทั่วไป โรมจึงปกครองจักรวรรดิทางอ้อมอย่างยาวนาน จนถึงวาระสิ้นสุดยุคโบราณด้วยการที่บรรดานครและพื้นที่ของนครล้วนอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองสามารถปกครองได้อย่างค่อนข้างเป็นอิสระ แม้มีบางครั้งในส่วนกลางทักท้วงบ้างหรือตักเตือนยับยั้งบ้าง การปกครองของบรรดาอาณาจักรและบรรดานครดังกล่าวได้ทำให้โครงสร้างอำนาจของจักรวรรดิไม่มีความแน่นอนชัดเจน ประเพณีการปกครองตนเองได้สิ้นสุดลงในศตวรรษที่ 1

ในการปกครองส่วนท้องถิ่นจนถึงศตวรรษที่ 3 บรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินติดต่อผู้ปกครองระดับสูงโดยผ่านเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในนครของตนเท่านั้น

บรรดานครในอิตาลีที่เคยปกครองตนเองเป็นอิสระมาก่อน ค่อย ๆ อ่อนแอลงมาก่อนสิ้นสมัยสาธารณรัฐ มีการออกระเบียบข้อบังคับกำหนดค่านิยมของขอบเขตของอำนาจและความสามารถของบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง บรรดานครอิตาลีไม่มีความเป็นอิสระ

อย่างแท้จริงแบบนครรัฐ ราชการงานเมืองของนครถูกแทรกแซง ผู้มีอำนาจแทรกแซงมีตั้งแต่ จักรพรรดิ ผู้ว่าราชการมณฑลลงไปจนถึงสภาซีเนต โดยเฉพาะการแทรกแซงการเงินการคลัง ของนคร เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 1 โรมแต่งตั้งสมาชิกสภาซีเนตบ้าง ทหารม้าบ้างให้เป็นผู้พิทักษ์ (State guardians) และนักบัญชีบ้างในนคร การแทรกแซงกิจการในมณฑลและนครได้แสดงให้เห็นทัศนคติใหม่ต่อการปกครอง

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมเชื่อมต่อกับนโยบายอื่น ๆ ของการปกครอง ที่สำคัญคือ นโยบายการกุศลสงเคราะห์เด็กยากจน การปกครองท้องถิ่นเป็นแบบรวมหน้าที่ต่าง ๆ ไว้ที่ส่วนกลางโดยมีพื้นฐานอยู่ที่ทางหลวงอิตาลี ความเปลี่ยนแปลงยืนยันว่าการปกครองมีทัศนคติใหม่ก่อเกิดขึ้นซึ่งเชื่อมต่อไปกับขั้นตอนสุดท้ายของวิวัฒนาการของมณฑล ตำแหน่งหน้าที่ของ ผู้ว่าราชการมณฑลเติบโตใหญ่ยิ่งขึ้น ทัศนคติใหม่ วิวัฒนาการของมณฑลและการเติบโตใหญ่ของ ตำแหน่งหน้าที่ของผู้ว่าราชการมณฑล ล้วนเป็นเอกลักษณ์ของจักรวรรดิในสมัยราชวงศ์อัง โดนิเนส (ค.ศ. 96-192)

ตั้งแต่ ค.ศ. 96 ถึง ค.ศ. 192 ความเป็นอิสระปกครองตนเองของมณฑลลดลง ส่วน กลางเอาเป็นธุระจัดการให้แก่ประชาชนเสร็จสรรพ นี่คือความเป็นเลิศของการบริหารราชการ โรมัน การปกครองแบบโรมันใช้อำนาจตามอำเภอใจ ไม่มีการวางแผน ไม่มีการใช้อำนาจตาม ระเบียบแบบแผน การปกครองดำเนินไปอย่างผิวเผิน โรมันได้ปกครองมณฑลโดยตรง หาก แต่ใช้วัฒนธรรมและสังคมเป็นสื่อในการปกครอง ดังจะเห็นได้ว่า โรมันมีนโยบายเปิดเผยที่จะ ให้ประชาชนมีสถานภาพในสังคมร่วมกัน ไม่แยกต่างหาก และให้ประชาชนมีสิทธิเป็นพล เมือง นี่คือเหตุผลว่า เหตุใดจักรวรรดิโรมันจึงประสบความสำเร็จในการปกครองจักรวรรดิ ในขณะที่จักรวรรดิเอเธนส์ล้มเหลว อำนาจโรมันเป็นปีกแผ่นแน่นหนาโดยเหตุที่สถานภาพ พลเมืองได้พัฒนาก้าวหน้า มีการลำดับชั้นสถานภาพอย่างสลับซับซ้อน และขยายสิทธิเป็นพล เมืองออกไปทั่วทุกหนแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการขยายสิทธิทางการเมืองคือ การให้สิทธิ ออกเสียงเลือกตั้งแก่กองทัพที่มีได้เป็นกองทัพโรมัน บรรดาผู้สนับสนุนโรมันตามนครต่าง ชาติทั้งหลายได้รับสถานภาพเป็นพลเมือง ชาวโรมันได้สถาปนาเมืองโรมันในมณฑล ให้ อภิสิทธิ์หรือสิทธิเป็นพลเมืองแก่ชุมชนต่างชาติ มาตรการทั้งหลายดังกล่าวล้วนเป็นมาตรการ ที่สามารถรวมทุกหมู่เหล่าต่างชาติในดินแดนเข้าสู่ระบบโรมัน

การเป็นพลเมืองหมายถึงการมีอภิสิทธิ์หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นอภิสิทธิ์ส่วนบุคคล สถานภาพพลเมืองเป็นช่องทางสังคมเปิดกว้างให้ผู้คนในมณฑลมีโอกาสดำรงตำแหน่งแต่งตั้ง อาณาประชาราษฎร์ในบังคับบัญชาโรมันจึงข้องเกี่ยวกับการปกครอง มีผลประโยชน์ร่วมกับชาวโรมัน อาจกล่าวได้ว่า การเชื่อเชิญให้คณะผู้ปกครองในมณฑลท้องถิ่นเข้าร่วมการปกครองเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้โรมันประสบความสำเร็จมากที่สุดในการปกครองจักรวรรดิ ทำให้จักรวรรดิมีความมั่นคง

อย่างไรก็ตาม ความเติบโตใหญ่ของจักรวรรดิได้นำมาซึ่งการมีทาสประเภทต่าง ๆ คือ มีทาสเป็นไท (Freedmen) ชาวต่างด้าว ชาวอิตาลี คนสารพัดแบบทั้งดีและชั่ว กลายเป็นปัญหาที่รัฐต้องเลี้ยงดูปากท้องและพัฒนาความเป็นอยู่ให้แก่ผู้คนที่ดังกล่าว ในขณะที่เดียวกัน จักรวรรดิได้ดำเนินไปโดยเน้นความสำคัญของโครงการก่อสร้างใหญ่น้อย ที่สำคัญคือ โครงการก่อสร้างท่อส่งน้ำ สะพาน คลองเพื่อส่งน้ำโครงการนี้ใหญ่เพียงพอที่จะทำให้ผู้คนมีงานทำและสามารถอยู่รอดได้

โครงการก่อสร้างคือโครงการสร้างงานในมณฑล แต่โครงการใหญ่ต้องมีการจัดตั้งประกอบการและทุนประกอบการ แหล่งทุนสำคัญคือ การให้ประมวลสัญญาเช่าก่อสร้าง (Locatio, contracts) รัฐได้กำหนดระเบียบวิธีการประมวล โครงการเหล่านี้เป็นโครงการใหญ่ รัฐเป็นผู้ดำเนินการ ในเวลาใดที่ไม่มีกงสุลและรองกงสุล ผู้ดำเนินการคือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองผู้มีอำนาจลงมา การให้ประมวลโครงการก่อสร้างถือเป็นภารกิจสำคัญของราชการส่วนกลางเพราะเป็นการสร้างงานแก่ประชาชนและเป็นการสร้างรายได้ให้แก่รัฐ การก่อสร้างขนาดใหญ่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาการวิศวกรรมโยธา โพลีบิอุส (Polybius) นักประวัติศาสตร์ชาวกรีกได้เขียนชื่นชมไว้ว่า การให้ประมวลรับเหมาก่อสร้างเป็นกิจกรรมหนึ่งของรัฐโรมันที่โดดเด่นที่สุดมีประสิทธิผลที่สุด รายได้จากการให้ประมวลมหาศาลเพียงพอที่จะนำไปบำรุงจักรวรรดิในด้านต่าง ๆ เขาถือว่า การรับเหมาก่อสร้างตามสัญญาเป็นหลักปฏิบัติที่มีลักษณะประชาธิปไตยของชีวิตสาธารณะแบบโรมัน เพราะทำให้สามัญชนมีโอกาสร่วมกิจการของรัฐ

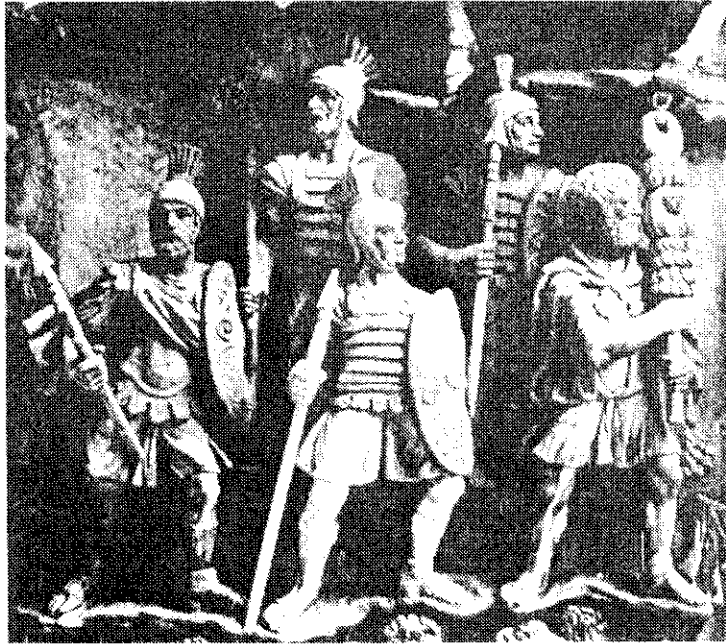
การให้ประมวลรับเหมาก่อสร้างมีความสำคัญมาก เพราะส่งเสริมให้มีการรวมตัวองค์กรสาธารณะหลายรูปแบบ เช่น คณะบุคคล (Collegia) และชมรมสมาคม (Societates)

เพื่อดำเนินการโครงการก่อสร้าง ชื่อตำแหน่งสำคัญในปลายสมัยจักรวรรดิคือ Magister (Master, นายเหนือหัว) ก็มาจากการรวมองค์กรสาธารณะ การให้ประมุขรับหมายังแสดงให้ เห็นว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองโรมันไม่เต็มใจที่จะควบคุมดูแลทั้งโครงการโดยตรง เพราะ ต้องการที่จะจำกัดขอบเขตรัฐดำเนินการ โดยให้เอกชนดำเนินการกิจการรัฐเอง เป็นการให้ ประชาชนร่วมกิจการรัฐ โดยรัฐไม่ต้องควบคุมดูแลเอง

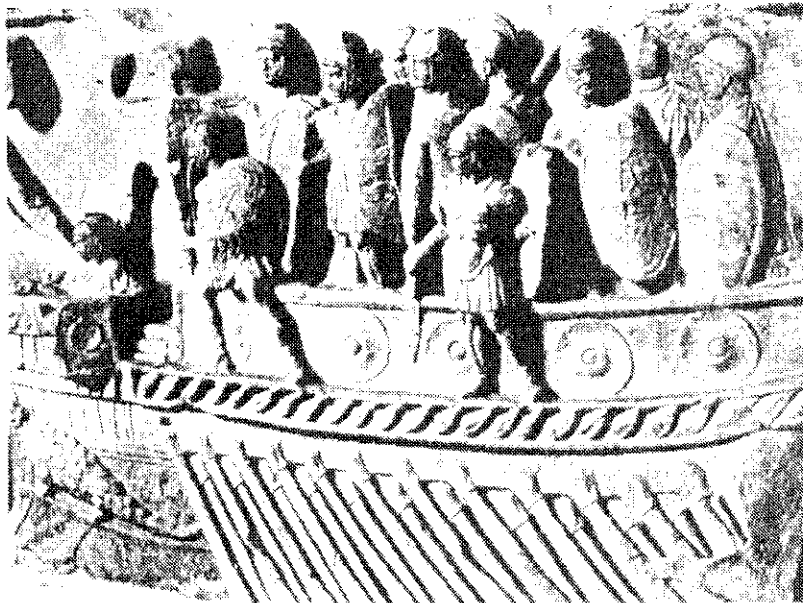
อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการปรับปรุงการบริหารรัฐกิจเป็นครั้งคราว แต่การปกครอง โดยทั่วไปก็ยังเหมือนเดิมคือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองยังคงปกครองราษฎรโดยวิธีการให้คณะ บริวารของตนบังคับกดหัวขู่เข็ญประชาชนให้อยู่ในโอวาท เพื่อบังคับใช้อำนาจหน้าที่เหนือ ประชาชน

ภายใต้การปกครองโดยเอากุสตุสและบรรดาผู้สืบต่อจากเขา นครมีปัญหาเลวร้ายที่สุด ทำให้เกิดนวัตกรรมสร้างสถาบันมากมาย เอากุสตุสปฏิวัติการบริหารรัฐกิจโดยรวมอำนาจอยู่ที่ ส่วนกลาง มาตรการสำคัญ ได้แก่

1. การจัดตั้งคณะกรรมการ (Boards) เจ้าหน้าที่ชั้นสูงในหน่วยราชการ (Curae) ให้ รับผิดชอบการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เป็นภารกิจเฉพาะ เช่น การบริหารจัดการเรื่อง การส่งน้ำ ถนนหนทาง การจัดตั้งคณะกรรมการ (Curae) เป็นการยกเลิกหลักการดำรง ตำแหน่งมีวาระ 1 ปี ให้มีคณะกรรมการเป็นคณะทำงานถาวรแทนการทำงานตามวาระ ลด การแข่งขันกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่มีคณะบริวารส่วนตัว ทำให้การบริหารเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันและมีความมั่นคง เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันสร้างผลงาน เป็นประโยชน์แก่การ บริหารรัฐกิจ อีกทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยกรรมการมาจากสมาชิกสภาซีเนต ยัง เป็นการทำให้สภาซีเนตขึ้นการบังคับบัญชาต่อเอากุสตุสโดยปริยาย การจัดตั้งคณะกรรมการ ประเภทนี้จึงมิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาการบริหารให้มีความเป็นเลิศ ตำแหน่งกรรมการกลายเป็น ตำแหน่งเกียรติยศ แสดงสัญลักษณ์สถานภาพสำหรับสมาชิกสภาซีเนตผู้ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่ตำแหน่งตกเป็นของสมาชิกผู้เกียจคร้าน "ไม่มีความสามารถและประพฤตินิชอบ"

ทหารองพดตีเจียนของเอากุสตุส

คิลปรูปนูน : เรือรบพร้อมกองพดตีเจียน

2. การจัดระบบความรับผิดชอบเป็นส่วน ๆ เช่น แบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบ ดังที่มีการแบ่งพื้นที่โรมให้มีทั้งหมด 14 เขต (Regions) แบ่งพื้นที่อิตาลีให้มี 11 เขต (Regions) เป็นต้น

3. การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูงเป็นผู้ช่วยและรับผิดชอบต่อพลเมืองที่ 1 (Princes) โดยพลเมืองที่ 1 มีหน้าที่ควบคุมกองกำลังทหารและกองกำลังกึ่งทหาร (Para-military bodies) ประจำการในกรุงโรมและปริมณฑล เพื่อความมั่นคงทางการเมืองและความสงบเรียบร้อย

4. การแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญทรงอำนาจยิ่ง คือ ผู้บัญชาการ (Prefect) ของทหารรักษาพระองค์ (Praetorian guard) ผู้ปกครองนคร (Prefect) และผู้บัญชาการ (Prefect) ของกองดับเพลิง

5. แต่งตั้งเสนาบดี (Ministers) ยิ่งใหญ่ 3 คนและบรรดาผู้พิพากษา ศาลทั้งหลายของบรรดาผู้พิพากษา ช่วยทำให้เกิดการรวมพื้นที่ขนาดใหญ่ของอิตาลีเข้าสู่ศูนย์กลางคือ นครโรม ไม่เป็นภาระแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองฝ่ายอื่น

ในรัชสมัยเนโร ผู้ปกครองนคร (Prefect) มีอำนาจปกครองพื้นที่เทียบเท่าอำนาจปกครองของรองกงสุล (Praetor) เอกุสตุสได้รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง เป็นตัวอย่างให้การบริหารมณฑลเจริญรอยตาม การปฏิวัติการบริหารราชการแบบเอกุสตุสมีคุณลักษณะเฉพาะมาก ชาวกรีกเคยแสวงหาวิธีการบริหารราชการมณฑลแต่ประสบความล้มเหลว

อย่างไรก็ตาม แม้มีนวัตกรรมการบริหารโดยเพิ่มตำแหน่งและเพิ่มบุคลากร แต่กิจกรรมหลักของการบริหารก็ยังคงเป็นเรื่องของการให้ประมุขรับเหมาโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ การให้สิทธิอนุวัติเรื่องต่างๆ และการพิพากษาคดีความขจัดข้อพิพาท

2. กองทัพ

สังคมโรมันแต่เดิมมาถือว่า การสู้รบเป็นหน้าที่ของพลเมือง ชาวโรมันประกอบกำลังขึ้นเป็นกองกำลังกึ่งทหาร (Militia) จนถึงศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. การทหารจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป เมื่ออ็อกเตเวียนเป็นใหญ่ เขาได้สถาปนาระบบทหารขึ้นมา ระบบทหารนี้จะยืนยงคงอยู่จนถึงศตวรรษที่ 3 การทหารในสมัยอ็อกเตเวียนถือหลักการว่า กองทัพต้องเป็น

กองทัพประจำการที่รับราชการยาวนาน (Regular long service force หรือ a standing army) ไม่พึงพาพลเมืองเป็นทหารอีกต่อไป กองทัพโรมันประกอบด้วยหน่วยรบต่อไปนี้

1. กองพลลีเจียน (Legions)
2. กองกำลังช่วยรบ (Auxiliary)
3. กองทหารรักษาพระองค์ (Praetorian guard)

นิคมทหารอาจนับเนื่องได้ว่าเป็นหน่วยกำลังช่วยรบ เพราะเป็นนิคมของทหารผ่านศึกผู้ชำนาญการรบมาก่อน

1. กองพลลีเจียน กองทัพโรมันประกอบกำลังหลักเป็นกองพล (Legion) แต่ละกองพลประกอบด้วยหน่วยรบ 1,000 คน รับราชการ 20 ปี และเป็นกองกำลังสำรอง (Reserve) อีก 4 ปี อ็อคเตเวียสได้จัดระเบียบกองกำลังกองพล ดังนี้

1. กองพลลีเจียนเดิมมี 60 กองพล อ็อคเตเวียสปลดประจำการ 32 กองพล ให้ที่ดินทำกินพร้อมเงินเลี้ยงชีพ (Pension) ไปตั้งถิ่นฐานจัดตั้งนิคม (Colonies)

2. กองพลลีเจียนประจำการ เป็นกองทัพอาชีพ ในระยะแรกของสมัยอ็อคเตเวียส มี 28 กองพล ต่อมาเพิ่มอีก 3 กองพล กองพลมีหน่วยรบหลักประมาณ 5,000-6,000 คน กองพลลีเจียนจึงมีกำลังพลรวมทั้งหมดประมาณ 160,000 คน เป็นกำลังหลักของกองทัพโรมัน และยังคงเป็นกองพลที่มีพลเมืองโรมันเป็นหน่วยรบ เดิมที ชาวโรมันจัดตั้งกองพลลีเจียนเพื่อให้ประจำการตามพื้นที่ชายแดน และมักเกณฑ์ทหารจากพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของกองพล ในไม่ช้า กองพลลีเจียนก็กลายเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ชายแดน กองพลตั้งประจำการ เปลี่ยนแปลงที่ดั่งน้อยมาก ชุมชนของกองพลลีเจียนโดยเฉพาะในดินแดนต่างเชื้อชาติย่อมมีอิทธิพลเหมือนชุมชนพลเมืองทั่วไปและมีระบบการอำนวยความสะดวกเหมือนนครทั่วไป

กองทัพมี 2 ส่วนสำคัญคือ ส่วนที่เป็นหน่วยรบหลัก (Senior part) คือ กองพลลีเจียน เป็นกองพลพลเมือง และส่วนที่เป็นการบังคับบัญชา แต่ละกองพลมีผู้บัญชาการเป็นสมาชิกสภาซีเนตผู้มีสถานภาพกลาง ๆ อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้ว่าราชการมณฑลซึ่งก็เป็นสมาชิกสภาซีเนตที่มีอาวุโสกว่า

2. กองกำลังช่วยรบ (Auxiliary troops) กองกำลังช่วยรบมีกำลังพลมากกว่ากองพลลีเจียน หน่วยรบส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีใช้พลเมืองและมีใช้ชาวโรมัน เป็นทหารรับจ้างรบ มี

ประมาณ 100,000 คนประจำการตามมณฑลหลวง กองกำลังนี้รับราชการ 25 ปี กองกำลังประเภทนี้แบ่งเป็นกรมทหาร (Regiments) เล็กกว่ากองพลลีเจียน ผู้บัญชาการกรมเป็นพลเมืองชนชั้นทหารม้า ส่วนใหญ่มาจากคณะผู้ปกครองอิตาลีหรือมาจากคณะผู้ปกครองมณฑล

3. กองทหารรักษาพระองค์ (Praetorian Guard) กองทัพโรมันมีประเพณีจัดกองกำลังอารักขาแม่ทัพ (Praetorian Guard) ประเพณีนี้ได้ครอบคลุมไปถึงผู้นำรัฐด้วย ตั้งแต่ 27 ปี ก.ค.ศ. อ็อคเตเวียนได้จัดกองกำลังรักษาพระองค์ขึ้น ประกอบด้วยกองกำลัง 9 กองพัน (Cohorts) ผู้บัญชาการกองกำลังรักษาพระองค์ (Prefect) ต่อมาใช้อำนาจมาก สามารถแต่งตั้งถอดถอนจักรพรรดิได้ กองกำลังนี้คือทหารเยี่ยมยุทธ์ที่สุด คัดเลือกสรรอย่างพิถีพิถันที่สุด เป็นกองกำลังส่วนพระองค์จักรพรรดิ ประจำทั้งในนครโรมและปริมณฑล กองกำลังนี้มีการฝึกทหารระดับสูงและได้รับค่าตอบแทนอย่างดี มีหน้าที่รักษาพระองค์จักรพรรดิและรักษาพระนคร

เมื่อทหารกองพลลีเจียนเกษียณอายุหรือปลดประจำการ จะได้รับที่ดินในนิคมทหาร และได้รับเงินเลี้ยงชีพ (Pension) หลังศตวรรษที่ 5 ทหารลีเจียนยังได้รับบำเหน็จพิเศษ (Bonus) ด้วย ส่วนทหารในกองกำลังช่วยรบเกษียณอายุหรือปลดประจำการแล้ว ได้รับที่ดินในนิคมตั้งแต่รัชสมัยเคลาดิอุส ทหารในกองกำลังช่วยรบได้รับสิทธิเป็นพลเมือง

4. นิคม (Colonia, colony) ในปลายสมัยสาธารณรัฐซึ่งมีการสร้างจักรวรรดิ นิคมเป็นเมืองเล็ก ๆ (Town) ของบรรดาทหารผ่านศึก มีโครงสร้างเมืองแบบเมืองโรมัน กล่าวคือมีฟอรัมเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิต มีเทวาลัยและสถานเริงรมย์ที่สำคัญคือ โรงละคร สนามกีฬา ที่ขาดมิได้เลยคือ สถานอาบน้ำสาธารณะ เมืองแวดล้อมไปด้วยวิลลาและไร่นาขนาดใหญ่ ทำการเกษตรเพื่อการค้า (Plantation) นิคมทหารผ่านศึกได้ทำให้ดินแดนทุกหนแห่งกลายเป็นดินแดนโรมัน นิคมทหารล้วนมีอำนาจที่จะปกครองตนเอง ปกป้องตนเองและรักษาผลประโยชน์ของนครโรม นิคมมีลักษณะเป็นทั้งเมืองและค่ายทหาร มีสถานภาพสูงส่งเหนือกว่านครทั้งหลายในมณฑล

นอกป้อมปราการ มีผู้คนนิยมตั้งถิ่นฐานโดยรอบเพื่อความมั่นคงโดยหวังพึ่งพาทหารในยามสงบ ทหารผ่านศึกใช้ชีวิตพลเรือน ทำไร่ทำนาหรือประกอบอาชีพต่าง ๆ และเข้าร่วม

ปกครองนิคม อันเป็นเหตุทำให้ทหารต้องติดต่อกับประชาชนเป็นประจำ นิคมโรมันเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ มิได้มีความอิสระแบบนิคมกรีกที่มีความเป็นนครรัฐ

กองทัพมิได้ประจำการไกลลิบหรืออยู่ในมณฑลที่ล่าหลังป่าเถื่อน กองกำลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน่วยรบส่วนแยก (Detachments) จากกองพลลิเจียน หรือกองกำลังช่วยรบกระจายกำลังแผ่ไปทั่วทั้งมณฑล โดยเฉพาะในเมืองหลวงของมณฑล กองทัพจะไปชายแดนและต่างแดนก็เฉพาะเมื่อเกิดศึกสงครามเท่านั้น ตามน่านน้ำภายในคาบสมุทรอิตาลีและในจักรวรรดิมีฐานทัพเรือขนาดใหญ่ โรมมีกองกำลังทหารเรือขนาดใหญ่มากเป็นของโรมเอง ในแวดวงทหารย่อมมีการศาลของตนเอง

ไม่ว่าจักรพรรดิจะประทับที่ใด ย่อมมีกองกำลังทหารขนาดใหญ่แวดล้อม ตามถนนรณแคม มีแต่ทหารทั่วไป กองทัพมีการบังคับบัญชากันอย่างไร ?

ตามประเพณีการเมืองโรมันโบราณ บรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในนครมีความใกล้ชิดกับการบัญชาการทางทหารมาก เพราะเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นนักรบทหารม้า มีอำนาจบังคับบัญชาตามลำดับชั้นอยู่แล้ว จากกรณีอำนาจบังคับบัญชาทหาร ก็เป็นที่มาของความคิดเรื่องอำนาจสูงสุด (Imperium) อำนาจบริหารของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองจึงมีพื้นฐานอยู่ที่การบังคับบัญชาทหารอย่างแท้จริง โดยปกติ ผู้บัญชาการทหารมาจากคณะผู้ปกครอง มิได้เป็นทหารอาชีพ ประสิทธิผลและความชำนาญการของกองทัพอยู่ที่ผู้บัญชาการกองร้อย (Centurion) มากกว่า บรรดานายร้อยได้เข้าไปสู่ยศชั้นทหารม้า (Equestrian ranks) ยากมาก และยากยิ่งกว่านั้นที่จะได้รับตำแหน่งทหารของชนชั้นทหารม้า (Equestrian military office) นายร้อยมักจะไต่เต้าขึ้นมาตามลำดับยศชั้น การบัญชาการของฝ่ายทหารม้าสั้นมากและหลากหลายชัดเจนว่าแตกต่างโดดเด่นมาก โดยดูได้จากความแตกต่างของม้าและเท้า

ในสมัยจักรวรรดิ มีการถวายพระสมัญญานามแก่จักรพรรดิ เป็นคำทหารยกย่องอย่างยิ่ง คือ ผู้มีอำนาจแต่ผู้เดียว (Imperator) คำกรีกว่า autocrator แปลว่า ผู้ปกครองไม่สนองตอบผู้ใด (“the ruler answerable to none”) ต่อมา คำ Imperator กลายเป็นคำเรียกจักรพรรดิ และเป็นพระสมัญญานามทางการ จักรพรรดิเองก็ทรงตั้งหน้าที่มากหลายของทหารมาเป็นหน้าที่ของจักรพรรดิ พระสมัญญานามนี้เองที่ทำให้ปวงประชามีความรู้สึกนึกคิดเห็นจักรพรรดิทรงพระราชอำนาจเด็ดขาด เป็น “ผู้มีอำนาจแต่ผู้เดียว” (Imperator) แม้จะมีการ

ขนานพระนามจักรพรรดิตามลีลาสภาซึ่งเนตว่า พลเมืองที่ 1 (Princeps) ก็ตาม ความเป็นทหาร ทรงอำนาจเด็ดขาด (Imperator) ทำให้จักรพรรดิทรงมีอำนาจทหารแผ่ไพศาลครอบงำการปกครอง ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างการปกครอง

อ็อคเตเวียสได้จัดระเบียบการคลังทหารเพื่อบำรุงระบบทหาร นี่คือก้าวแรกพื้นฐานที่สุดไปสู่การวางแผนการเงิน ต่อมา ในศตวรรษที่ 2 มีการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการข่าวกรอง ตำแหน่งทหารชั้นสูงล้วนมีอำนาจปกครองฝ่ายพลเรือน สมาชิกสภาซึ่งเนตเป็นทั้งนายทหาร บ้างและเป็นผู้ว่าราชการมณฑลบ้าง แต่มักดำรงตำแหน่งในระยะเวลาสั้น ๆ ไม่มีโอกาสพัฒนาตนเองให้เป็นทหารอาชีพได้ นี่คือพระราชนิคมให้สมาชิกสภาซึ่งเนตปฏิบัติหน้าที่ทหารในพื้นที่ต่าง ๆ ในระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อมิให้เกิดความคุ้นเคยกับกองทัพและกลยุทธ์มากเกินไป และมีพระราชนิคมตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองพลเรือนเป็นผู้บัญชาการทหารชั้นสูง เป็นการสร้างบูรณภาพให้เกิดขึ้นโดยรวมการทหารเข้ากับกิจกรรมของจักรวรรดิในยามสงบ

ถึงกระนั้น กองทัพคือกองกำลังอภิสิทธิ์ชนผู้ละโมภโภมาก กลายเป็นกองกำลังทรราช เพราะอำนาจทหารปรากฏอยู่ทั่วไปแทรกเป็นยาค่า เป็นที่เกรงขาม ทว่าก็เป็นที่ต้องการมาก จักรพรรดิจึงทรงสนับสนุนทหารมิให้ฝึกฝ้ออำนาจเกินไป โดยมีให้ทหารมีเวลาว่าง ให้สนใจการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการ โดยเปิดโอกาสให้เป็นทหารช่าง บ้าง ทำกิจการพลเรือนบ้าง เช่น จัดเก็บภาษีตามด่านบ้าง บางครั้งเก็บภาษีเกินพิกัดจนต้องห้ามปราม

ยศชั้นทหารมักจะขาดความหมายในระยะยาวนาน เพราะกลายเป็นยศชั้นของพลเรือน เช่น ยศชั้น Praetor ซึ่งแปลว่า ผู้นำกองทัพ (Army leader) คำ Praefectus babrum แปลว่า ผู้ควบคุมดูแลการช่าง ตรีบุ๋นทหาร คำเหล่านั้นล้วนเป็นคำทหารที่ฝ่ายพลเรือนหยิบยืมไป ใช้งานคำเหล่านี้เหลือแต่ชื่อเท่านั้นที่เป็นชื่อทหาร เช่น Praetor กลายเป็นตำแหน่งเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีความ (Jurisdiction) แทนที่จะเป็นแม่ทัพ ยศชั้นทหารกลับตาลปัตรเช่นนั้นจนถึงศตวรรษที่ 3 ที่มีการใช้ยศชั้นชื่อทหารโดยไม่เกี่ยวกับการทหารเลย ท้ายสุด กระบวนการทำให้จักรวรรดิโรมันกลายเป็นจักรวรรดิทหาร (Militarization) ก็ปรากฏโดดเด่นขึ้นมา

การพัฒนาการทหารตั้งแต่สมัยอ็อคเตเวียสเป็นการพัฒนาการทหารให้ทันสมัย จงรักภักดีต่อจักรพรรดิ มิใช่ต่อแม่ทัพดังอดีต อ็อคเตเวียสแยกทหารออกจากการเมืองและตรวจ

สอบควบคุมดูแลทหารอย่างใกล้ชิด โดยพัฒนาศักยภาพทางทหารและสวัสดิการทหาร เพื่อผูกมัดทหารให้จงรักภักดีต่อจักรพรรดิ อาจจะกล่าวได้ว่า หัวใจของจักรวรรดิอยู่ในค่ายทหารของกองพลลีเจียน พื้นฐานแห่งอำนาจจักรพรรดิคือ การควบคุมกองทัพและแม่ทัพ การปกครองโรมัน โดยเนื้อแท้ จึงเป็นการปกครองโดยทหาร เสมือนไม่มีรูปแบบการปกครองอื่นใดให้เลือกละเลย การปกครองโดยทหารถูกพัฒนาขึ้นเมื่อระบอบนครรัฐแบบสาธารณรัฐโรมันไม่สามารถจัดการได้กับพื้นที่จักรวรรดิอันกว้างใหญ่ไพศาล จำเป็นต้องให้ทหารมีอำนาจเด็ดขาดปกครองมณฑล มีกองทัพประจำการ ระบอบนครรัฐก็ดี ระบบการปกครองแบบครอบครัวก็ดี ล้วนล้มเหลวมาแล้ว ดังปรากฏตัวอย่างความล้มเหลวของเอเธนส์ในการปกครองจักรวรรดิพลังอำนาจทหารเสริมพลังอำนาจทางการเมืองอย่างชัดเจน เป็นเอกลักษณ์ของระบอบปรีนเซป (Principate system) ของอ็อกเตเวียน

3. การบริหารแบบครอบครัว

ในการปกครองโรมัน มีผู้คนบริหารราชการบ้านเมืองน้อยแต่มีอำนาจหน้าที่ (Authority) มากที่สุด การปกครองมีฐานระดับบนหนาแน่นด้วยคณะผู้ปกครอง ไม่ใคร่จะมอบหมายอำนาจหน้าที่ออกไปให้แก่บุคคลภายนอก และไม่ใคร่จะคัดเลือกกิจการงานเมือง ในศตวรรษที่ 2 มีคณะผู้บริหารประมาณ 200-300 คนที่ได้รับมอบหมายอำนาจสูงสุด (Imperium) โดยตรง คณะผู้บริหารระดับสูงสุดเป็นผู้ตัดสินทุกเรื่องทุกกรณี แม้แต่เรื่องเล็กน้อยก็ต้องให้คณะผู้บริหารระดับสูงสุดพิจารณาตัดสิน คณะผู้บริหารจึงหมดเวลาไปกับเรื่องใหญ่ๆ ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีความ

แม้ภาระงานจะมากและสลับซับซ้อนตามกาลเวลา แต่คณะผู้บริหารในสมัยจักรวรรดิก็ไม่เต็มใจที่จะเพิ่มตำแหน่งหน้าที่และพัฒนางานให้สลับซับซ้อน มักจะวางแผนล่วงหน้าน้อย มาตรการบริหารแบบใหม่ปรากฏเฉพาะเมื่อมีเหตุวิกฤติเท่านั้น บรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือข้าราชการมีภาระหน้าที่มาก จำเป็นต้องมีบุคลากรช่วยเหลือ ส่วนใหญ่มาจากชนชั้นทหารม้าหรือสามัญชนผู้พึ่งพานาย (Clients) แต่สังคมโรมเป็นสังคมมีทาส ผู้บริหารต้องการบุคลากรประเภททาสที่อยู่ในโอวาท บทบาทของอำนาจหน้าที่ที่มอบหมายแก่คณะบริหารผู้ใกล้ชิดในครัวเรือนเป็นบทบาทหน้าที่ที่มอบแก่บุคคลในครัวเรือนให้ปฏิบัติหน้าที่นอกกรอบ

ครัว จักรพรรดิทรงเป็นศูนย์กลางของจักรวรรดิ ทรงบริหารราชกิจใหญ่น้อยด้วยพระองค์เองอย่างหนัก ไม่มีการกระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ เพียงการพิจารณาตีความเฉพาะคดีอุทธรณ์และคดีร้องทุกข์ก็นับว่าหนักมากแล้ว แต่จักรพรรดิก็ต้องทรงรับผิดชอบเพราะทรงเป็นผู้พิพากษา อีกทั้งราชกิจประเภทอื่นก็คาดหมายให้ทรงวินิจฉัยสั่งการ ราชกิจมากมายย่อมทำให้จักรพรรดิไม่สามารถที่จะมีพระราชดำริริเริ่มการอันใดเลย

เพื่อผ่อนคลายภาระงานลง จึงมีการจัดตั้งโครงสร้างจัดการเรื่องต่าง ๆ ก่อนนำขึ้นทูลเกล้า ๆ ถวาย โปรดให้ข้าในพระองค์รับผิดชอบจัดการราชการงานเมืองก่อนนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย หน้าที่นี้ทำให้บรรดาข้าราชการสำนักมีอำนาจมาก บรรดาสมาชิกสภาซึ่งเนตก็มีคณะบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ให้เช่นกัน ส่วนใหญ่ข้าในราชสำนักและบริวารของสมาชิกสภาซึ่งเนตคือ ทาสและทาสผู้เป็นไท (Freedmen) บริวารเหล่านี้ควบคุมจัดการทุกเรื่อง จัดการทรัพย์สิน ผลประโยชน์และผู้คนให้ผู้นายเป็นนาย อ็อคเตเวียนก็โปรดให้บริวารจัดการพระราชทรัพย์ โปรดให้จัดสรรปันส่วนพระราชทรัพย์ประเภทอสังหาริมทรัพย์พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชทรัพย์บางส่วนก็มาจากการสืบทอดมรดกและการริบ ระหว่าง ค.ศ. 37-211 บรรดาจักรพรรดิทรงพลาผลาญทรัพย์สินเงินทองของชนชั้นสูงมาก ในระหว่างเวลานั้น การกำหนดให้โอนทรัพย์สินตกทอดจากบรรพชน และทรัพย์สินอุทิศแก่เทวดาลัย ตกเป็นของหลวง คือจักรพรรดิ ได้ทำให้จักรพรรดิสามารถที่จะควบคุมอสังหาริมทรัพย์ที่แท้จริงของจักรวรรดิโดยวิธีการถือกรรมสิทธิ์เข้าครอบครองเสียเอง

ทุกมณฑลในจักรวรรดิล้วนมีอสังหาริมทรัพย์ของจักรพรรดิ (Imperial estates) ประกอบด้วยที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูก เหมืองแร่ ป่าไม้ เป็นต้น การถือครองพระราชทรัพย์เช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งลีลาการบริหารอีกแบบที่ได้พัฒนาอย่างรวดเร็วเคียงข้างระบบราชการ

ประเพณีการบริหารแบบใหม่นี้ได้แบบอย่างมาจากอียิปต์ เมื่อชาวโรมันได้ครอบครองอียิปต์ ก็นำประเพณีการจัดการที่ดินแบบฟาโรห์มาดัดแปลงเพื่อจัดการที่ดินหลวงของจักรพรรดิ เดิมทีเดียวเมื่อชาวโรมันครอบครองโลกตะวันออก ที่ดินหลวงของบรรดาจักรพรรดิในโลกตะวันออกตกเป็นที่ดินสาธารณะของชาวโรมัน ต่อมา จึงใช้ประเพณีฟาโรห์ จักรพรรดิโปรดให้มีข้าในพระองค์ออกไปควบคุมดูแลที่ดินหลวง บรรดาผู้ควบคุมดูแล (Supervisors) มี

อำนาจมากแทบจะไม่แตกต่างจากผู้ว่าราชการมณฑล บางคนมีอำนาจบัญชาการทัพ ตำแหน่งผู้ควบคุมจึงใช้อำนาจทับซ้อนอำนาจผู้ว่าราชการมณฑล

ในเขตอสังหาริมทรัพย์หลวงนั้น ประชาชนมีโอกาสสุทธธรรมและร้องทุกข์โดยร้องเรียนต่อเจ้าในพระองค์และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นตามลำดับชั้นเหมือนชาวมณฑลร้องเรียนผ่านผู้ว่าราชการมณฑล ผู้บริหารเขตอสังหาริมทรัพย์หลวงมียศชั้นชื่อตำแหน่งมาจากสมัยสาธารณรัฐในสมัยนั้น ผู้ว่าราชการมณฑลของชนชั้นทหารม้า (Equestrian province) มีชื่อเรียกว่า 프리เฟค (Praefecti, praefect) ต่อมา ในรัชสมัยเกลาดิอุส โปรดให้เรียกว่า Procurator ถือเป็นผู้แทนจักรพรรดิ หรือเป็นผู้ช่วยของบรรดาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองที่เป็นสมาชิกสภาซีเนต ในยุคสมัยเรื่องอำนาจ ชาวโรมันเคยมีผู้แทนจักรพรรดิถึง 170 คน แสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศทางการบริหารแบบโรมัน ตำแหน่งผู้แทนพระองค์นี้ไม่มีทำเนียบยศชั้นตำแหน่งที่จะเชื่อมไปถึงการเลื่อนยศชั้นตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองระดับรองลงมาในหน่วยราชการระดับกรม (Departments) ล้วนเป็นตำแหน่งตั้งขึ้นใหม่ ผู้ดำรงตำแหน่งมาจากชนชั้นทหารม้า ผู้แทนจักรพรรดิไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ชำนาญการ ทรงคุณวุฒิสูง ไม่จำเป็นต้องมีความสามารถพิเศษและเป็นมืออาชีพแต่อย่างใด หน้าที่ของผู้แทนคือ การควบคุมดูแลสอดส่องการพิจารณาคดีความและการเงินในมณฑล ตั้งตนเป็นผู้แทนต่างพระเนตรพระกรรณ ภาระหน้าที่จึงไม่หนักหนาเหมือนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองทั่วไป

ตำแหน่งผู้แทนจักรพรรดิมิได้เป็นตำแหน่งเพิ่มขีดความสามารถของระบอบจักรพรรดิราชย์ หากแต่เป็นเครื่องรวมชนชั้นสูงของมณฑลมากกว่า ผู้แทนจักรพรรดิย่อมมีฐานะสูงส่ง เป็นที่ยำเกรง ผูกมัดให้ชนชั้นสูงในมณฑลจงรักภักดีต่อจักรพรรดิ

บรรดาสมาชิกสภาซีเนตก็ได้ใช้ทาสและทาสผู้เป็นไทให้ช่วยเหลือการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานราษฎร์งานหลวงและงานส่วนตัว ผู้คนบริวารในครอบครัวจึงมีอำนาจไม่น้อยกว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำแหน่งยศชั้นเป็นที่ห้ามหวงห้ามใช้ มีโทษถึงขั้นกบฏ เป็นตำแหน่งสำหรับชนชั้นทหารม้าเท่านั้น ครอบครัวข้าทาสบริวารของจักรพรรดิและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมีอิทธิพลสูงมากในวงราชการ จึงเป็นธรรมดาอยู่ที่ผู้คนมักมีอคติต่อผู้คนในครอบครัวของผู้มีอำนาจ โดยเฉพาะทาสผู้เป็นไท ทาสประเภทนี้อุทิศชีวิตให้งานมากแม้จะไม่ได้เป็นมืออาชีพก็ตาม ทาสผู้เป็นไทของจักรพรรดิมีหน้าที่เป็นเลขานุการ (Secretaries) ทำงานประเภท

คัดลอกหนังสือราชการ แต่งหนังสือและจดบันทึกข้อราชการและถ่ายทอดข้อมูลออกไป ทาสผู้เป็นไทมิได้ทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ประจำ มิได้บริหารจักรวรรดิโดยตรง ชื่อตำแหน่งยศชั้นของทาสผู้เป็นไทสะท้อนแต่เพียงลักษณะด้านหนึ่งของวิถีชีวิตครอบครัวที่เอื้ออำนวยให้ผู้นั้นมีสถานบรรดาศักดิ์ เพราะความเป็นผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ข้าราชการเป็นส่วนหนึ่งของโลกชนชั้นสูงโรมัน ซึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมหนังสือและวัฒนธรรมภูมิปัญญา

จารึกแสดงทาสผู้เป็นไทมีกิจกรรมสารพัดประเภท ส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพระราชวัง ทาสผู้เป็นไทอุทิศตนต่อราชการในฐานะที่เป็นมือสมัครเล่นและปฏิบัติราชการเฉพาะกิจ มีหลายคนได้เข้าถึงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการ (The council of state) โดยอาศัยว่าเป็นพระสหายบ้าง ที่ปรึกษาส่วนพระองค์บ้าง เป็นผู้ใกล้ชิดไว้วางพระทัยบ้าง แต่ทาสผู้เป็นไทมิใช่ผู้เชี่ยวชาญในราชการแต่อย่างใด ทาสผู้เป็นไททรงอำนาจอิทธิพลมาก

ในปลายสมัยจักรวรรดิ มีตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีประจำพระราชวัง (Grand chamberlain, เทียบเท่าเสนาบดีกรมวัง) และตำแหน่งอื่นเพิ่มเติมอีกมาก อาจจะกล่าวได้ว่า ศิลปการปกครองโรมันอยู่ที่ความสามารถของชาวโรมันที่จะรวม (To incorporate) มากกว่าจะอยู่ที่ความเป็นเลิศทางการบริหาร

4. การปกครองและอักษรศาสตร์

การปกครองโรมันยึดถือการพิจารณาคดีและการเกณฑ์เป็นหลัก ทำให้เกิดการพัฒนาระบบนิติศาสตร์และมีอาชีพนักกฎหมายผู้เชี่ยวชาญ การปกครองยังถือว่าการติดต่อสื่อสารกันเป็นระบบสำคัญของการปกครอง มีการเดินทางไปมาไม่ขาดสายทั่วทั้งจักรวรรดิ เส้นทางหลวงปลอดภัยทั้งทางบกทางน้ำ อีกทั้งมีระบบไปรษณีย์สื่อสารถึงกันตลอด ระบบการติดต่อสื่อสารคมนาคมเป็นระบบใหญ่มาก เป็นเครือข่ายทั่วจักรวรรดิ ก่อเกิดภารกิจหนักแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในท้องถิ่นที่ต้องอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่ข้าราชการผู้เดินทางผ่านแดน

จักรวรรดิโรมันขึ้นชื่อลือชาอีกด้านหนึ่งคือ ระบบราชการทันสมัย บรรดาศาสนิกหนังสือ (Scribes) มีบทบาทในวิถีชีวิตทางการเมืองและสังคมของนคร ระบบราชการมีเสมียน

และเลขานุการมาก แต่มิได้เป็นคนมีการศึกษาสูงแบบบัณฑิตจีน ส่วนใหญ่เป็นข้าในพระองค์ หรือเป็นบุคคลผู้ทรงอำนาจ ข้าราชการบริหารเหล่านั้นได้ดำเนินเป็นใหญ่โดยอาศัยว่ามีเส้นสาย เครือข่ายอุปถัมภ์ค้ำจุนมากกว่าจะอาศัยเกณฑ์คุณวุฒิความสามารถ การเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง มิได้คำนึงถึงระบบราชการ

การบริหารราชการวนเวียนอยู่โดยรอบตัวบุคคลมากกว่าสถานที่หรือเอกสารราชการ จริงอยู่ในสมัยจักรวรรดิ มีห้องสมุด หอหนังสือหลวง เทวาลัย เป็นที่เก็บเอกสาร แต่ไม่มีการจัดเก็บเอกสารอย่างเป็นระบบระเบียบ มักจัดเก็บเรียงลำดับตามศักราชหรือตามตัวอักษร ยังไม่มีความรู้ในการทำบัญชีและการทำตัวเลข มีการเผยแพร่เอกสารในรูปของหนังสือประชุม เอกสารต้นฉบับตัวเขียน (Codex) เป็นครั้งคราว แต่ยังไม่มีการคัดเลือกเอกสารสำคัญเพื่อใช้อ้างอิง (Cartulary) เอกสารราชการรวมทั้งจารึกลงบนหินศิลา บนโลหะและไม้ยังมีอยู่บ้างตาม ประเพณีนิยมจารึกของโลกยุคโบราณ ส่วนเอกสารประเภทกระดาษพะปิวรัส (Papyrus) ชำรุดเสียหายมากเพราะจัดเก็บไม่ดีเพียงพอและมีการใช้เอกสารน้อยมาก เช่น เป็นเอกสารใบประเมิน ภาษี ใบสูติบัตร เป็นต้น เอกสารมีปัญหาการพิสูจน์มากกว่าเป็นเอกสารจริงแท้หรือเป็นเอกสารปลอม มักนิยมพลิกแพลงฉ้อฉลเอกสาร การแจกจ่ายเอกสารลำบากมากและการแลกเปลี่ยนของเอกสารก็ยากมากเช่นกัน ปัญหาเช่นนี้ทำให้การจัดตั้งโครงสร้างการบริหารเป็นโครงสร้างเดี่ยวเป็นไปได้ยากมาก

เมื่อจัดเก็บเอกสารแล้ว ยากมากที่จะหวนกลับไปใช้เอกสารนั้น หอหนังสือหลวง แสดงความต่อเนื่องและความมั่นคงของเอกสารราชการจนถึง ค.ศ. 69 ระหว่างสงครามกลางเมือง จารึก 3,000 แผ่นบนเขากาปิโตลินถูกไฟไหม้หมด ใน ค.ศ. 192 ก็เกิดไฟไหม้กรุงโรม เผาผลาญหอหนังสือหลวงที่ตั้งอยู่บนเขากาปิลาตินหมด

กระบวนการบริหารราชการยึดถือความสัตย์ซื่อ จงรักภักดี ความถูกต้อง การสั่งราชการเป็นลายลักษณ์อักษรและการออกระเบียบข้อบังคับเป็นลายลักษณ์อักษร การบริหารราชการจึงเป็นการบริหารตามตัวหนังสือ กำหนดมอบอำนาจหน้าที่ อภิสิทธิ์และสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษรหมด กระบวนการบริหารดูเหมือนจะมีอุดมคติดี แต่ในทางปฏิบัติ โลกยุคโบราณและการปกครองสนใจแต่การศึกสงคราม การพิพากษาคดีและการจัดการทรัพย์สินส่วนตัว กระบวนการบริหารราชการจึงเป็นกระบวนการของการให้ความอนุเคราะห์เป็นพิเศษ

(Favor) และการให้เกียรติ อาจจะกล่าวได้ว่า "ไม่มีความโดดเด่นแตกต่างกันนักระหว่างศาสตร์ และศิลป์ของการปกครอง ศิลปะการใช้ภาษาเขียนและภาษาพูดหรือวาทศิลป์ (Rhetoric) สามารถ เชื่อมทั้งศาสตร์และศิลป์ของการปกครองเข้าด้วยกันได้"

นักปกครองในโลกยุคโบราณต้องเชี่ยวชาญวาทศิลป์และอักษรศาสตร์ ต้องแสดง ความรู้ความสามารถและความคิดความรู้สึกรู้ใจของตนในรูปแบบวรรณกรรม อ่านออกเขียนได้ แต่งโคลงกลอนร้อยแก้วร้อยกรองได้และเชี่ยวชาญวรรณคดีคลาสสิก จักรพรรดิต้องทรงแสดง พระปรีชาสามารถทางด้านอักษรศาสตร์ด้วยการทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดี มีพระราชดำรัส และพระราชหัตถเลขา และต้องสดับวรรณคดีคลาสสิก คำประกาศ กฎหมายและพระราช คำรัสต้องแสดงเนื้อหาความคิดทางศีลธรรมและการเมืองอย่างสมดุลโดยใช้วาทศิลป์ บรรดา คณะผู้ปกครองโรมัน ท้ายสุดแล้ว จึงไม่แตกต่างจากคณะผู้ปกครองชาวจีนร่วมสมัย

สำหรับชาวโรมันแล้ว วัฒนธรรมคือวิถีทาง (Way) สู่ความสำเร็จและเครื่องหมาย (Sign) แห่งความสำเร็จ ไม่มีระดับใดของการบริหารที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองบริหารราชการ คร่ำคร่ำ โดยผู้บังคับบัญชาแสวงหาแต่ความงดงามของอักษรศาสตร์ ทั้งชาวกรีกและชาว โรมันเอื้อประโยชน์ถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อกัน คณะผู้ปกครองโรมันจึงรวมทั้งคณะผู้ปกครอง ชาวกรีกไว้ด้วยในระบบการปกครอง

กิจกรรมทางวัฒนธรรม ความบันเทิงรื่นรมย์และงานรื่นเริงตามเทศกาลศาสนา ล้วน ผูกมัดคณะผู้ปกครองไว้กับประชาชน นี่คือคุณลักษณะเฉพาะ ก่อเกิดความมั่นคงและความ ต่อเนื่องซึ่งถูกผูกมัดผูกพันไว้กับโลกกรีกและโลกโรมัน

แม้ในยามศึก วัฒนธรรมก็ยากที่จะตัดขาดกับสงครามได้ เสมียน เจ้าอธิการ ผู้ว่า ราชการและจักรพรรดิ ล้วนเป็นทหาร ในศตวรรษที่ 3 การปกครองแบบโรมันเผชิญภาวะ วิกฤติพร้อม ๆ กับการที่ผู้คนละทิ้งวัฒนธรรม

เศรษฐกิจ

200 ปีแรกของคริสตกาลได้ชื่อว่าเป็นยุคทอง ยุคแห่งสันติสุขโรมัน (Pax Romana) จักรวรรดิกว้างใหญ่ไพศาลครอบคลุม 3 ทวีป คือ ทวีปยุโรป เอเชียและแอฟริกา พรหมแดน แข็งแกร่งมั่นคงยิ่ง ภายในพรหมแดนนั้น มีระบบป้อมค่ายทหาร (Military camps) ระบบเมือง

(A system of towns) และระบบที่ดินอสังหาริมทรัพย์ในชนบท (Rural estates) ระบบทั้งสามมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันเด่นชัดและมีการเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่โตด้วยระบบการขนส่งคมนาคมการสื่อสารและระบบไปรษณีย์ ถนนและทางหลวงที่มั่นคงแข็งแรงและน่านน้ำล้นมีความปลอดภัย มีกองทัพประจำเส้นทางบก ตามน่านน้ำก็มีกองทัพเรือประจำเพื่อรักษาความปลอดภัย

เส้นทางบกและเส้นทางน้ำที่มั่นคงปลอดภัยจากโจรสลัด ตลอดจนระบบไปรษณีย์ย่อมส่งเสริมการปกครองให้มีการติดต่อกันรวดเร็วและควบคุมได้ทั่วถึง อีกทั้งส่งเสริมการค้าและธุรกิจ ผู้คนเดินทางไปมาหาสู่กันได้รวดเร็วปลอดภัย ระบบการคมนาคมยังเป็นประโยชน์แก่การทหารโดยใช้เป็นเส้นทางเคลื่อนทัพและส่งกำลังบำรุง เส้นทางถนนและน่านน้ำภายในจักรวรรดิเชื่อมทั้งจักรวรรดิเข้าด้วยกัน เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่โตมโหฬารที่มีระบบการเมืองและการใช้ภาษาเป็นแบบเดียวกัน

ความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัยเกิดจากการที่บ้านเมืองมีความมั่นคงทางการเมือง ปราศจากความขัดแย้งรุนแรงถึงขั้นหยาบอาวูฐขึ้นมาประหัดประหารกันเป็นสงครามกลางเมืองเหมือนดังในอดีต การเมืองมั่นคงย่อมทำให้ประชาชนบังเกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจมากพอที่จะประกอบอาชีพเป็นปกติสุข เศรษฐกิจโรมันจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้นพร้อม ๆ กับการพัฒนาการขนส่งคมนาคมและการสื่อสาร ตลอดจนการสาธารณสุขปโภคสาธารณสุขการ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของจักรวรรดิโรมัน

1. การเกษตร

สังคมโรมันเป็นสังคมที่กำหนดให้คนกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคมเป็นผู้ดำเนินกิจการทั้งปวงของบรรดานคร ไม่ว่าจะเป็นกิจการการเมืองหรือวัฒนธรรมความเจริญ ประชาชนโรมันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร มิได้ข้องเกี่ยวกับบทบาทโดยตรงในการเมืองและการสร้างสรรคความเจริญ แต่ถึงกระนั้น ในโลกโรมัน ความมั่งคั่งมาจากการเกษตร ประชาชนหนาแน่นเฉพาะในเขตเพาะปลูก ชาวไร่ชาวนามีชีวิตผูกพันอยู่กับไร่นาที่ดิน พิธีกรรมและเทศกาลงานรื่นเริง ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่แตกต่างจากกิจกรรมในนคร วิถีชีวิตตามท้องถิ่นท้องถิ่นมีแต่

การตราครุฑทำงานหนัก หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน ถึงกระนั้น ก็ยังยากจนข้นแค้นเป็นปกติธรรมดา
ไม่ว่านครโรมจะมีความยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม

เมื่อนครโรมได้สร้างจักรวรรดิมาอย่างยิ่งใหญ่ตั้งแต่สมัยซีซาร์เป็นต้นมาแล้ว มีแนว
โน้มเด่นชัดที่เจ้าที่ดิน (Landlords) โดยเฉพาะในนครโรมและปริมณฑล ช่วงชิงยึดที่ดินไป
จากชาวนา ชาวนาตกเป็นผู้เช่าที่ดินบ้าง ทำงานรับจ้างตามไร่นาบ้าง และต้องไปทำงานใน
เมือง อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สาธารณรัฐล่มจมก็มาจากปัญหาที่มีชาวนาที่
มากเกินไปต้องพึ่งพาอาศัยเจ้าที่ดินปกป้องคุ้มครองตน แม้เมื่อชาวนาจะไม่ได้ทำงานในที่ดิน
ของเจ้าที่ดินแล้วก็ตาม ชาวนามีปัญหาไม่มีที่ดินและยากไร้ การเกษตรโรมันจึงมีปัญหาปัจจัย
การผลิตคือ ที่ดินและแรงงานชาวนา

การเกษตรในอิตาลีเองยังมีปัญหาการผลิตที่สำคัญคือ การเพาะปลูกยังมีระบบการ
ชลประทานเพื่อการเกษตรน้อยมาก สภาพดินอิตาลีไม่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกธัญพืช
แม้ธัญพืชคืออาหารหลักในภาคกลางและอิตาลี ชาวโรมันจึงพยายามปลูกมะกอกและองุ่นที่
อาจจะดีเหมาะกับสภาพดิน แต่กว่าจะเก็บเกี่ยวเก็บผลได้ต้องใช้เวลาอย่างน้อยห้าปี ชาวไร
ชาวนาไม่มีรายได้ แต่ต้องการสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิต ชาวนาจึงมีหนี้สิน ในขณะที่เจ้าที่ดินมี
เงินทุนมาก สามารถดำเนินการเกษตรเพื่อการค้าได้เปรียบกว่าชาวนา ปัญหาการเกษตรเช่นนี้
ย่อมมีส่วนทำให้ชาวโรมันต้องสร้างจักรวรรดิครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อแก้ปัญหาชาวนาไม่มีที่ดิน
ดังที่ชาวโรมัน ในสมัยสาธารณรัฐได้ขยายอาณาเขตลงใต้จนนำไปสู่การพิชิตคาบสมุทรอิตาลี
และท้ายสุดนำไปสู่การพิชิตในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ถึงกระนั้น จักรวรรดิไม่สามารถ
แก้ปัญหาให้แก่ชาวนาได้ในระยะยาวนาน เพราะถึงอย่างไร ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่
และดำเนินการเกษตรเพื่อการค้าก็ยังคงเป็นชนชั้นเจ้าที่ดินเหมือนเดิม

ชาวนาผู้ออกศึกยาวนานหลายปีตกยาก ต้องขายที่ดินให้เจ้าที่ดินและกลุ่มผู้ที่ร่ำรวย
ใหม่จากการพิชิตดินแดน (The new rich) ผู้หวังครอบครองที่ดินเพื่อเลื่อนชนชั้นเป็นชนชั้น
สูงเจ้าที่ดิน การเกษตรบนพื้นที่ขนาดใหญ่ใช้แรงงานทาสเชลยคือการเกษตรขนาดใหญ่เพื่อ
การค้า (Plantation, latifundia) เจ้าของประกอบการเกษตรพาณิชย์โดยมิได้อาศัยบนพื้นที่นั้น ๆ
ชาวนาผู้เป็นทหารผ่านศึกและชาวนาทั่วไปส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินและหางานทำได้ยากทั้งใน
ชนบทและในเมือง เพราะทาสเชลยเป็นแรงงานให้เปล่า วิถีชีวิตเศรษฐกิจของสมัยสาธารณรัฐ

สร้างจักรวรรดิคือวิถีชีวิตการเกษตร โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่การเกษตรขนาดใหญ่และพื้นที่ขนาดใหญ่
ใหญ่ของคฤหาสน์ในชนบท (Villa)

เดิมที ศูนย์กลางของการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรคือ ที่อยู่อาศัยในชนบทพร้อม
สิ่งปลูกสร้างบนพื้นที่เพาะปลูก พื้นที่อาจจะมีหลายขนาดตามกำลังความสามารถของครอบครัว
ที่เพาะปลูก ไปจนถึงพื้นที่ขนาดใหญ่ใช้แรงงานทาสหรือแรงงานรับจ้าง ล้วนเป็นทาส
ติดที่ดิน (Serf)⁴ ตามความเป็นจริง

การเกษตรที่เจริญก้าวหน้าคือ การเกษตรของชนชั้นเจ้าที่ดิน วิลลาคือศูนย์กลางของ
การผลิต เป็นอสังหาริมทรัพย์ (Estate) และเป็นบ่อเกิดแห่งการดำรงชีพของทุกหมู่เหล่าผู้
อาศัยบนพื้นที่นั้น การมีวิลลาเป็นวิถีทางแห่งชีวิตและเป็นเครื่องเอาประโยชน์ทางการเกษตร

การเกษตรเพื่อการค้ามีความสัมพันธ์กับนครทั้งหลายมาก เครื่องขยายเศรษฐกิจของ
จักรวรรดิมีลักษณะสลับซับซ้อน วิถีชีวิตเศรษฐกิจโรมันใช้แต่แรงงานทาส ตามไร่นามีทั้ง
ทาส แรงงานรับจ้างและชาวนาผู้เช่าที่ดิน ในบรรดานคร ทาสเป็นแรงงานรับใช้ในบ้านและ
ดำเนินธุรกิจหลากหลายให้นาย ทั้งนี้ ควรคำนึงด้วยว่า ทาสเชลยคือผู้ที่ถูกกวาดต้อนมาจาก
การศึก ส่วนใหญ่เป็นประชาชนผู้มีการศึกษาและมีวัฒนธรรม ทาสจึงมิได้เป็นแรงงานไร้ฝีมือ
หากแต่เป็นผู้ที่มีสติปัญญาความสามารถ กระทำการตามความประสงค์ได้ทุกประการ แม้
จนถึงการเป็นครูบาอาจารย์ของบุตรหลานของนาย ทาสเชลยกรีกผู้เจริญเป็นที่ต้องการสูงมาก
ในสังคมโรมัน

---

⁴ Serf ตามความหมายในยุคกลางของโลกตะวันตก :

Serf คือบุคคลผู้ทำงานบนที่ดินของเจ้าที่ดิน ไร่ใช้เจ้าที่ดิน ผูกพันกับที่ดิน มีพันธกรณี
ผูกมัดให้ทำงานบนที่ดินของเจ้าที่ดิน ถูกเรียกเกณฑ์ผลผลิตส่วนหนึ่งให้แก่เจ้าที่ดิน ทาสติดที่ดิน
ตามความหมายคือผู้ที่ไม่มีความเป็นอิสระที่จะเคลื่อนไหวไปมา ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและการศาล
ของเจ้าที่ดิน เจ้าที่ดินเองก็มีพันธกรณีต้องคุ้มครองปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของทาส และต้อง
อำนวยความสะดวกแก่ทาส โดยใช้กฎหมายและการศาลอย่างเที่ยงธรรม เมื่อสิ้นชีวิต ทาสติดที่ดิน
ต้องยกที่ดินของตนส่วนหนึ่งให้แก่เจ้าที่ดิน ความเป็นทาสติดที่ดินนั้นเป็นไปโดยจากบิดาสู่บุตร

ดู Oxford Illustrated Encyclopedia, Volume 3, s.v. "serf."

เมื่อเอากุสตุสตั้งตนเป็นใหญ่สูงสุด เขาตระหนักดีว่าซึ่งถึงปัญหาชาวนาและวิกฤติที่ ดินซึ่งเคยเป็นต้นเหตุสำคัญของความไม่สำเร็จในปลายสมัยสาธารณรัฐ เอากุสตุสได้แก้ไข ปัญหาโดยใช้มาตรการหลายมาตรการ ก่อนอื่น เขาลดขนาดของกองทัพประจำการ โดยปลด เกษียณทหารประจำการออก 32 กองพลลีเจียน แล้วให้ค่าตอบแทนเป็นที่ดินและเงินทองไป ตั้งถิ่นฐานในนิคม เขากำหนดการรับราชการทหารไว้ 20 ปี แล้วให้ค่าตอบแทนดังกล่าว ส่วน กองกำลังช่วยรบ (Auxiliary units) เมื่อเกษียณอายุราชการ 25 ปี ก็ได้รับที่ดินในนิคมและรับ สิทธิเป็นพลเมืองโรมัน ส่วนใหญ่แล้ว ทหารผ่านศึกมีหนทางสร้างชีวิตที่ร่ำรวยได้จากอาชีพ ทหารและจากค่าตอบแทนการเกษียณ ทหารผ่านศึกผู้เคยคุ้นกับการค้าและธุรกิจตามชายแดน มักทำการค้าด้วย

นอกจากการให้ที่ดินแก่ทหารผ่านศึกและทหารปลดเกษียณแล้ว เอากุสตุสยังแก้ ปัญหาให้ชาวนาดด้วย เขาสนับสนุนให้มีชนชั้นชาวนาเสรีใหม่อีกครั้งโดยให้มีที่ดินขนาดเล็ก เพื่อทำประโยชน์ นโยบายนี้ทำให้ความนิยมการมีทาสลดลงมาก และทำให้การเกษตรเพื่อการ ค้าบนพื้นที่ขนาดใหญ่ (Plantation) ไม่เติบโต ต่อมาในสมัยราชวงศ์อังกโตนิเนส จักรวรรดิแผ่ ขยายออกไปไพศาล ผู้คนอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะในอังกฤษ เยอรมัน กอลและลุ่ม แม่น้ำดานูบ (Danube) ชาวนาส่วนใหญ่เช่าที่ดินมากกว่าจะเป็นเจ้าของที่ดิน การเกษตรขยาย ใหญ่มาก เพราะราชวงศ์อังกโตนิเนสให้เงินกู้เงินน้อยแก่ชาวนาเพื่อให้สามารถเช่าที่นาได้ ที่นาส่วนใหญ่เดิมที่มีแรงงานเป็นทาส ราชวงศ์ยังอนุญาตให้เพาะปลูกบนที่ดินบุกเบิกใหม่ ชาวนาผู้เช่าที่นาขนาดเล็กกลายเป็นกระดุกสันหลังของการเกษตรโรมัน

ในสมัยจักรวรรดิ กรรมวิธีการเกษตรมีความริเริ่มไม่มากนัก การชลประทานเพื่อ การเกษตรมีเฉพาะในอียิปต์โคดเด่นที่สุด การผลิตมีพอประมาณ ไม่สามารถจะบำรุงเลี้ยงกล ไกของรัฐคือระบบราชการได้ กระบวนการพัฒนาชุมชนเป็นเมืองและความต้องการของการ จัดเก็บภาษี ล้วนเป็นเหตุจูงใจให้มีการเพาะปลูกมากขึ้น และส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิธีการ เพาะปลูก การพัฒนาการผลิตทางการเกษตรขยายกว้างขวางมากตามชายแดน เมื่อกองทัพทุก หนแห่งและเขตตั้งถิ่นฐานของทหารผ่านศึกต้องการผลิตผลทางการเกษตร

ความอ่อนแอทางการเกษตรดังกล่าวทำให้รัฐต้องแสวงหาทางชดเชยจากการค้าและการอุตสาหกรรม ตามปกติแล้ว การเกษตรเพื่อการค้ามีความสำคัญมากพอที่จะบงการให้ใส่ใจกับการค้า การค้าแบบโรมันมีลักษณะเด่นพอควร

2. การค้าขาย

การค้าขายเจริญรุ่งเรืองอย่างเห็นได้ชัดในสมัยราชวงศ์อังกโตนิเนส เอกลักษณ์ของราชวงศ์คือ การอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ จักรวรรดิโรมันส่วนที่เป็นยุโรปภาคเหนือและภาคตะวันตก บรรดานครในดินแดนกอลและเยอรมัน ล้วนบดบังรัศมีของศูนย์กลางการผลิตเก่าในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน รวมทั้งศูนย์กลางการผลิตเก่าคืออิตาลีเองด้วย ในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ดินแดนเยอรมันและกอลได้ยึดตลาดการค้าภาชนะดินเผา (Pottery market) นครอาร์เรติอุม (Arretium) และกาปัว (Capua) ครอบงำการผลิตแก้ว ภาชนะดินเผาและเครื่องทองสัมฤทธิ์ นครลียง (Lyon) เป็นศูนย์กลางแห่งอุตสาหกรรมแก้ว ต่อมานครโคโลญ (Cologne) ก็เป็นศูนย์กลางแทน บรรดานครของดินแดนกอลผลิตเครื่องทองสัมฤทธิ์และเครื่องทองเหลือง บรรดาช่างฝีมือชาวกอลได้คิดประดิษฐ์เทคนิคการทำดีบุกเคลือบเหล็กวิลาส (Tin-plating) แล้วตกแต่งด้วยแบบของชาวเคลต์ (Celtic design) ฝีมือช่างดีเลิศถึงขนาดสามารถครอบครองตลาดแทนที่สินค้าอิตาลี เมื่อถึงศตวรรษที่ 2 ยุโรปภาคเหนือสามารถแข่งกับภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในการผลิตสินค้า ยุโรปได้ก้าวเข้าไปภายในชีวิตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของโลกเมดิเตอร์เรเนียนแล้ว

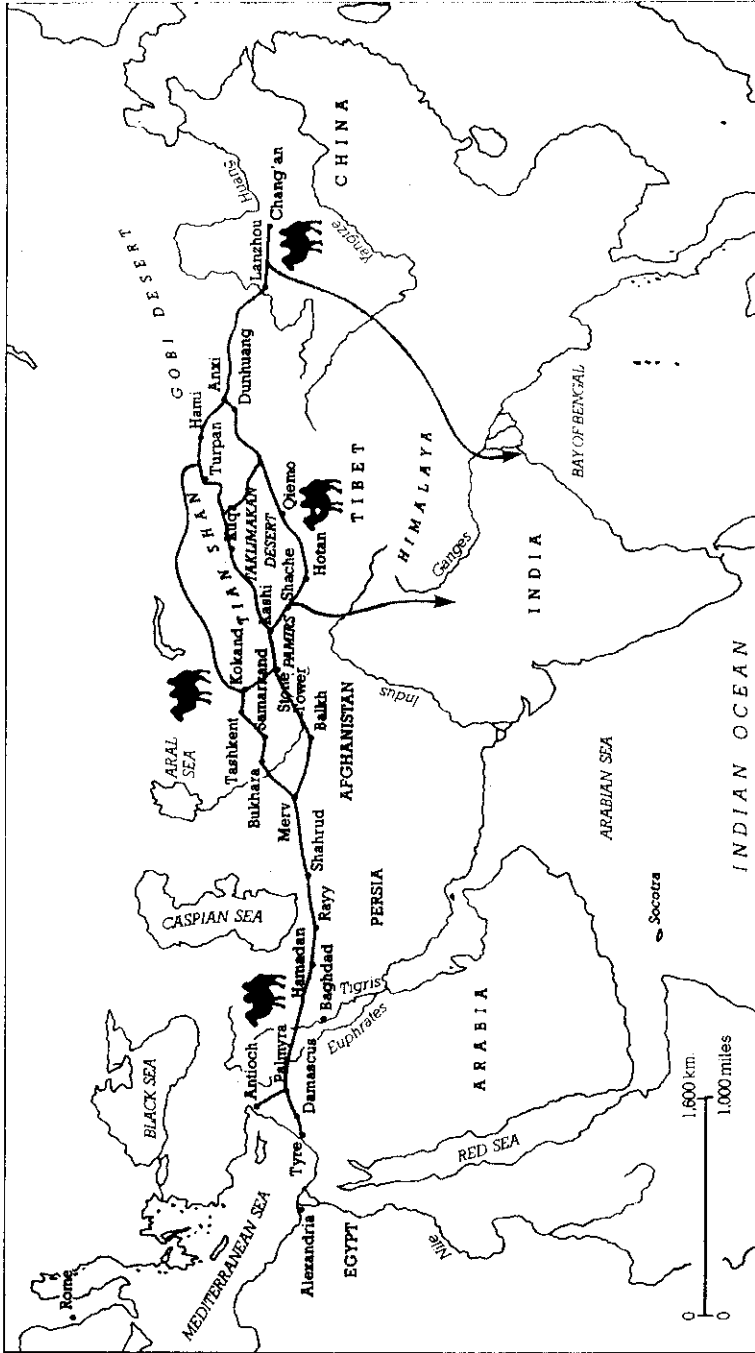
จักรวรรดิมีการค้าภายในระหว่างมณฑล อังกฤษและเบลเยียมเป็นแหล่งผลิตข้าวสาลีออกประมาณครึ่งหนึ่งไปขายให้กองทัพโรมันที่ประจำการในกลุ่มแม่น้ำไรน์ (Rhine) เข้าใจว่าอังกฤษน่าจะเริ่มต้นอุตสาหกรรมผ้าวูล์ (Wool) ในสมัยนั้นแล้ว อิตาลีและดินแดนกอลผลิตเหล้าองุ่นในปริมาณมหาศาลส่งไปขายที่นครโรมและกลุ่มแม่น้ำดานูบ (Danube) เหล้าองุ่นของกอลยังไปไกลถึงอังกฤษและกลุ่มแม่น้ำไรน์ ชาวนิคมโรมันได้ริเริ่มการปลูกมะกอกในสเปนภาคใต้และทวีปแอฟริกาเหนือ ทั้งสองแห่งผลิตน้ำมันมะกอกส่งไปขายยุโรปตะวันออก ซีเรียปลูกมะกอกและผลิตน้ำมันมะกอก ส่วนอียิปต์เป็นอยู่ข้าวขนาดใหญ่บำรุงเลี้ยงชาวโรมัน กองทัพโรมันในเมโสโปเตเมียบริโภควัตถุดิบและสินค้าซีเรียและเอเชียย่อย

การค้าแผ่ขยายไปกว้างไกลมากโดยเหตุที่มีการตั้งค่ายนิคมทหาร สร้างถนนหนทาง เชื่อมค่ายนิคมทั้งหลายเข้าด้วยกัน และมีการตั้งถิ่นฐานรายรอบค่ายนิคมทหาร บรรดาพ่อค้า มักไปค้าไกลถึงชายแดนและไปค้ากับอนารยชน ส่วนใหญ่การค้าแบบโรมันเป็นการค้าภายใน แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันเอง รัฐโรมันได้กำกับดูแลการค้า โดยเฉพาะการค้าข้าว ส่งเสริมการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และการจัดเก็บทรัพย์สินของแผ่นดิน ตลอดจนจัดระเบียบสิ่งจำเป็นยิ่งยวด การค้าภายในค้าประกันการจำหน่ายจ่ายแจกข้าวสาลี เยื่อไม้ พะปิรุสและเครื่องแก้วจากอียิปต์ ผ้าลินิน ผ้าวูล์และผลไม้จากซีเรีย ผ้าวูล์ ไม้และพรมจาก เอเชียย่อย เหล้าองุ่น น้ำมันมะกอกและสินค้าอื่น ๆ จากอิตาลี ข้าว เนื้อสัตว์ และผ้าวูล์จากดินแดนกอล แร่โลหะจากอังกฤษและสเปน ชาวโรมันซื้อสินค้าประเภทอำพัน ผ้าขนสัตว์ และ ทาสจากภูมิภาคทะเลบอลติก (Baltic) งาช้าง ทองคำและทาสจากภูมิภาคกึ่งทะเลทรายซาฮารา (Sub-Sahara) สินค้าฟุ่มเฟือย เครื่องหอม อัญมณี เครื่องเทศและไหม การค้าได้จัดสรรสินค้าและบริการที่สำคัญจำเป็นยิ่งมาปรนเปรอชาวโรมันนับล้านและจัดสรรสินค้าฟุ่มเฟือยบำรุงบำเรอชนชั้นสูงของโลกตะวันตก บรรดาสินค้าฟุ่มเฟือยจากร้านเล็กร้านน้อยและช่างศิลป์ช่างฝีมือล้วนมีบทบาทสำคัญยิ่งในวิถีชีวิตของชนชั้นสูง

นอกจากการค้าภายในจักรวรรดิแล้ว จักรวรรดิโรมันยังมีการค้ากับโลกภายนอกด้วย ที่สำคัญคือ การค้ากับอินเดียและจีน ตั้งแต่สมัยเฮกซตุส ชาวโรมันมีความสัมพันธ์ที่ดีมากกับชาวปาร์เทีย (Parthia, ในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้) การค้ากับชาวเอเชียจึงเป็นการค้าผ่านชาวปาร์เทียผู้เป็นคนกลาง เส้นทางการค้าทางบกที่ลือชื่อคือ เส้นทางไหม (Silk Route) ในศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. คนจีนเป็นผู้ริเริ่มเปิดเส้นทางการค้าไหม เส้นทางเริ่มต้นจากนครหลวงฉางอัน (Ch'ang an) หรือซีอาน (Xian) ผ่านทะเลทรายตากลามาคาน (Taklamakan) ทางทิศเหนือและทิศใต้ ข้ามหุบเขาปามีร์ส (Pamirs) ผ่านเปอร์เซียไปสู่ชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (ดูแผนที่) พ่อค้าเดินทางไปเป็นขบวนเพื่อความปลอดภัย เป็นกองคาราวาน (Caravan) มีพ่อค้าน้อยรายที่เดินทางไปตลอดทั้งเส้นทาง การค้าตามเส้นทางไหมส่วนใหญ่มีพ่อค้าคนกลางและมีการแลกเปลี่ยนผ้าไหมเป็นทองแท่งเงินแท่ง (Bullion) ของชาวตะวันตก

ในการค้ากับเอเชียนั้น ชาวโรมันเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะสินค้าและบริการของชาวโรมันมีคุณภาพน้อยกว่าสินค้าและบริการของจีนและอินเดีย สินค้าหลักที่ชาวโรมันซื้อ

เส้นทางไหม (Silk Route)

เส้นทางข้ามทวีปจากจีนสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ผ่านทะเลทราย ขุมเขปามีร์ส์
และเปอร์เซีย จินริเริ่มเส้นทางนี้เมื่อศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล

จากชาวเอเชียคือ เครื่องเทศและศิลปวัตถุ สินค้าโรมันสู่ตลาดเอเชียได้แก่ หนังสัตว์ เครื่องโลหะมีค่า สัตว์ประหลาดจากทวีปแอฟริกา

การค้าภายในมีแบบอย่างเรียบง่ายเริ่มต้นด้วยการแลกเปลี่ยนสินค้า มีการส่งสินค้าของเขตหนึ่ง ไปสู่อีกเขตหนึ่ง แต่ละเขตผลิตสินค้าตามความชำนาญเป็นพิเศษเฉพาะ (Specialization) การค้าแบบอย่างนี้ทำให้ระบบเศรษฐกิจโรมันเป็นระบบที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจอย่างโดดเดี่ยวตามลำพังได้ เมื่อจักรวรรดิแผ่ไพศาล มีการกระจายสินค้าไปสู่ภูมิภาคใหม่ไกลโพ้นทะเล เกิดศูนย์การค้าการผลิตใหม่ ส่วนศูนย์การค้าพืชผลก็เสื่อมทรามไป ระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาไปสู่แนวทางการสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันพึ่งพากันเช่นนั้น แม้มีคุณอนกอนันต์ที่ทำให้เกิดความเจริญและความมั่งคั่ง แต่ก็มีโทษมหันต์ที่ว่า ส่วนใดล้มสลายย่อมผลักดันให้ส่วนอื่นต้องพังทลายด้วยอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ทุกส่วนต้องเกาะเกี่ยวกันไว้ ขาดจากกันมิได้ วงจรเส้นโลหิตเศรษฐกิจเช่นนี้เป็นความเป็นความตายสำหรับชาวโรมัน โดยเฉพาะระบบราชการและกองทัพโรมัน ถ้าปราศจากการหมุนเวียนของภาษีและสินค้าจากทุกหนแห่ง กองทัพและระบบราชการก็ไม่สามารถจะอยู่ยั่งยืนงในระยะเวลายาวนานได้ เมื่อถึงสมัยราชวงศ์อังก์ โดนิเนส จักรวรรดิโรมันกลายเป็นความจริงทางการเมืองและเศรษฐกิจไปแล้ว

ชาวโรมันเอาประโยชน์จากจักรวรรดิเต็มที่ในรูปของภาษีและสิ่งของบรรณาการ แม้แต่สมัยเอากุสตุสเอง ชาวนาต้องแบกรับภาระการเสียภาษีหนักอึ้ง เอากุสตุสเปลี่ยนวิธีการจัดเก็บภาษี จากเดิมให้สิทธิ์ผู้กษัตริย์การจัดเก็บภาษี มาเป็นแบบให้เจ้าพนักงานรัฐเป็นผู้จัดเก็บภาษี ใน 200 ปีแรกของจักรวรรดิ สันติสุขเป็นปัจจัยสำคัญจำเป็นยิ่งสำหรับชีวิตในชนบท เพราะภาษีมาจากไร่นาขนาดเล็กและมีผลผลิตเต็มที่จากการที่ไร่นาไม่ถูกทำลายจากคู่ศึกสงครามเหมือนในอดีต ในยามปกติ ภาษีไม่หนักหนาแต่เพียงพอที่จะบำรุงราชการ รายได้รัฐมาจากการเกษตร ภาษีมาจากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ การเกษตรยังคงเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจโรมัน

3. วิทยาการผลิต

เมื่อพิจารณาวิถีชีวิตเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีการผลิตไม่มีปรากฏมากนักโดยปกติแล้ว ชาวโรมันเห็นว่า เป้าหมายแท้จริงของมวลมนุษยชาติคือ ศิลปและความเป็นเลิศ

ทางการเมือง การพัฒนาเทคโนโลยีของชาวโรมันไม่ถือว่ามีความสำคัญเท่าที่ควร แต่ก็มีความริเริ่มทางเทคโนโลยีปรากฏหลายด้าน ที่นับว่าโดดเด่นมากมีอาทิ วิทยาการทหารริเริ่มศิลปการตั้งล้อม (Siegecraft) วิทยาการตั้งระบบป้องกัน (Fortification) เทคนิคการต่อเรือขนาดใหญ่ ชาวโรมันเชี่ยวชาญมากในด้านวิศวกรรมเทคโนโลยี (Engineering) วิทยาการด้านวิศวกรรมเอื้ออำนวยให้แก่การพัฒนาชีวิตในนคร ระบบการก่อสร้างอาคารสถานที่และระบบการขนส่งคมนาคม แต่โดยทั่วไปแล้ว อารยธรรมโรมันได้พึ่งพาอาศัยผลสำเร็จของบรรดาสังคมในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ชาวโรมันได้เรียนรู้และคัดแปลงเทคโนโลยีของชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นการเผยแพร่เทคโนโลยีของชนกลุ่มต่าง ๆ มากกว่าจะริเริ่มเทคโนโลยีเป็นของตนเอง

ในวิถีชีวิตเศรษฐกิจเอง ชาวโรมันริเริ่มเทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงการผลิตอาหารและสินค้าหัตถกรรม แต่เทคโนโลยีด้านนี้ไม่โดดเด่นในอารยธรรมโรมัน การเกษตรไม่มีเทคโนโลยีทันสมัยประเภทโรงสีโรงโม่ (Water mill) และเครื่องสีลม (Windmill) เทคโนโลยีการใช้ล้อเพื่อใช้เป็นกำลังทดน้ำซึ่งคิดค้นพบตั้งแต่สมัยเฮลเลนิสติก ก็นิยมใช้กันช้ามากตั้งแต่ศตวรรษที่ 3 และที่ 4

การเกษตรยังนิยมใช้แรงงานสัตว์ โดยเฉพาะแรงงานวัว การผลิตสินค้าได้ใช้เทคโนโลยีการผลิตทันสมัยโดดเด่นที่สุดในโลกก็เฉพาะเทคโนโลยีการผลิตแก้ว ทั้งนี้อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ชาวโรมันไม่สนใจคิดริเริ่มการผลิตเพราะมีแรงงานให้เปล่าคือ ทาสเชลย แรงงานทาสส่วนใหญ่มีใช้แรงงานฝีมือ เทคโนโลยีการผลิตของชาวโรมันจึงล่าช้ามากเมื่อเทียบกับเทคโนโลยีการผลิตของอินเดียและจีน สินค้าและบริการของชาวโรมันไม่สามารถจะแข่งขันในด้านคุณภาพกับสินค้าและบริการของอินเดียและจีนได้ การค้ากับอินเดียและจีนจึงเป็นการค้าที่ชาวโรมันมีแต่จะเป็นฝ่ายขาดดุลการค้า

4. ปัญหาเรื้อรังของวิถีชีวิตเศรษฐกิจโรมัน

ตั้งแต่ 27 ปี ก.ค.ศ. บรรดาจักรพรรดิทรงพยายามรวมประชากรต่างเชื้อชาติภาษาวัฒนธรรมเข้าด้วยกันภายใต้เครือข่ายแห่งการพึ่งพาอาศัยกันและเครือข่ายแห่งผลประโยชน์ร่วมกัน แต่การสามัคคีรวมพลังยากที่จะยืนยงในระยะยาวนาน จริงอยู่ จักรวรรดิเจริญรุ่งเรืองทรงพลานุภาพมหาศาล แต่ปัญหาใหญ่ก็ยังคงเป็นปัญหาปากท้องของประชาชน เป็นปัญหาที่

ถูกเบียดบังไว้ในมุมมืด ลำพังปัญหาขวานาก็เป็นปัญหาอมตะที่แก้ไขได้ยากยิ่งแล้ว จักรวรรดิยังเผชิญปัญหาใหม่ก่อเกิดจากการพัฒนาการเกษตรเพื่อการค้าบนพื้นที่ขนาดใหญ่ (Plantation) กล่าวคือ ปัญหาผู้ไร่ที่นำได้อพยพเข้าสู่เมืองทั้งหลายเพื่อหางานทำ กลายเป็นคนยากไร้ในเมือง เฉพาะในกรุงโรมเพียงแห่งเดียว มีประชากรสมัยเฮอกุสตุสประมาณ 600,000 คน มีคนอพยพเข้ามาหางานทำแข่งกับทาสเชลย ในศตวรรษที่ 2 ประชากรของกรุงโรมและออสเตีย (Ostia) ซึ่งเป็นเมืองท่าของกรุงโรม มีประชากรสูงสุดถึง 1 ล้านคน การที่รัฐจะต้องจัดหาปัจจัยสี่ในการครองชีพให้แก่ประชาชนเฉพาะที่นครหลวงโรมแห่งเดียวก็เป็นการใหญ่หลวงสุดวิสัยที่รัฐจะเอื้ออำนวยได้ทั่วถึง คนจนต้องอยู่กันอย่างแออัด เสี่ยงต่อการเกิดไฟไหม้เท่าที่รัฐจะสงเคราะห์ผู้ยากไร้ได้บ้างก็เพียงการให้ทานข้าวจากอียิปต์ สร้างสะพานเดินท่อน้ำหรือวางท่อน้ำ (Aqueducts) ให้คนยากไร้มีน้ำดื่มน้ำใช้ พยายามดับความคับแค้นใจของคนยากไร้มิให้เกิดต่อต้านอำนาจรัฐที่ไม่สามารถบำบัดทุกข์บำรุงสุขอย่างเพียงพอ โดยการบำเรอปรนเปรอคนยากไร้ด้วยเครื่องบันเทิงเรีงรมย์สารพัดที่ขึ้นชื่อคือ การกีฬาประเภท อาทิ แข่งรถม้า กีฬาสู้กันอย่างโหดเหี้ยม (Gladiator) เกมกีฬา (Circus) การเล่นละคร การอาบน้ำร่วมกันในที่สาธารณะ (Baths) เป็นต้น แต่ “ขนมปังและเกมกีฬา” (“bread and circuses”) ก็ไม่สามารถดับความทุกข์ยากของคนจนได้ คนยากจนชั้นแค้นต้องคืบคลานต่อสู้ไปตามลำพังเพื่อปากท้องของตนแทบเลือดตากระเด็น

แม้แต่บรรดาผู้มีฐานะดีก็มีปัญหา ผู้ที่มึงงานทำต้องรวมกันเป็นหมู่เป็นเหล่า (Colleges) และเป็นสมาคมอาชีพ (Guilds) เพื่อปกป้องอาชีพของตน องค์กรเหล่านั้นส่วนใหญ่ต้องคุ้มครองผลประโยชน์ในยุทธจักรแห่งการแข่งขันกันอย่างเข้มข้น ต้องเป็นองค์กรกลางในการกำหนดราคาและอัตราค่าจ้างแรงงาน องค์กรเหล่านั้นมักทำหน้าที่ปกครองกันเอง เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่รัฐโดยปริยาย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาภาพรวมของวิถีชีวิตเศรษฐกิจโรมันแล้ว ย่อมต้องเห็นว่าเศรษฐกิจของจักรวรรดิมีระบบระเบียบ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูง มีความมั่นคงทางการเงิน ผู้คนมึงงานทำ โดยมากเป็นงานของการสร้างการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ (Public works) ขนาดใหญ่ การค้าเสรีเป็นเครือข่ายแผ่ไพศาลไปสามทวีป เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าภายใต้ระบอบการเมืองที่เอื้ออำนวยความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัย

สังคมโรมัน

ในสมัยสร้างจักรวรรดิ นครหลวงโรมันเดบโต มีขนาดจากจุดเริ่มต้นเป็นนคร (City) ขยายใหญ่โตเป็นจักรวรรดิ (Empire) โฟรัม (Forum) สะท้อนความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรม เดิมมีลักษณะเรียบง่ายแบบอีทรัสคัน พัฒนาไปสู่รูปแบบกรีก นิยมหินอ่อนเป็นวัสดุก่อสร้างและตกแต่งมากกว่าอิฐและปูนผสมตกแต่งผิวผนัง (Stucco) นครโรมสวยงามเหมือนเมืองฟ้ามรตั้งแต่สมัยเอากุสตุส มีอาคารสถานที่ใหม่ใหญ่โตมโหฬารและสวยงามมาก ทั้งซีซาร์และเอากุสตุสได้สร้างโฟรัม โดยซีซาร์เริ่มต้นสร้างและเสร็จสมบูรณ์สมัยเอากุสตุส โฟรัมใหม่นี้มีชื่อเรียกว่า โฟรัมแห่งซีซาร์ (Forum of the Caesars) จักรพรรดิเทรเจียนโปรดให้สร้างโฟรัมอีกแห่ง อยู่เหนือขึ้นไปจากโฟรัมแห่งซีซาร์ โฟรัมใหม่นี้ยิ่งใหญ่กว่าโฟรัมแห่งซีซาร์มาก อาณาบริเวณที่มีรูปแบบเรียวแคบครอบคลุมพื้นที่ของเขากาปิโตลิเน ปลาตินเนและบริเวณโฟรัม เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของนครโรมและเป็นจุดศูนย์กลางตระหง่าน (Epicenter) เหนือโลกเป็นเวลาหลายร้อยปีสมัยโรมันและเป็นศูนย์กลางสำหรับสังคมโลกตะวันตกในสมัยต่อมา

นครโรมในสมัยรุ่งเรืองสูงสุดและทรงพลานภาพที่สุดมีพื้นที่กว่า 5,000 เฮกตาร์ มีประชากรในนครหลวงเมื่อศตวรรษที่ 2 ประมาณ 1 ล้านกว่าคน นับเป็นนครที่ใหญ่โตมโหฬารมากในสมัยที่โลกยังไม่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสูง ตัวนครโรมมีแผนผังเป็นแบบแนวร้วตารางต่อกัน (Regular grid-pattern) เอกลักษณะของนครโรมคือ โฟรัม ทั้งนครมีระบบส่งน้ำเข้าสู่ตัวนคร แต่สะพานหรือท่อส่งน้ำ (Aqueducts) ทั้ง 11 แห่งส่งน้ำเหลือเพื่อส่วนใหญ่ไปสู่เขตที่อยู่อาศัยของชนชั้นสูงและส่งน้ำเข้าสู่สาธารณสถาน ที่สำคัญคือ สถานอาบน้ำ ลานน้ำพุ เขตคนจนจึงขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ปกติ

นครโรมเป็นนครหลวงของจักรวรรดิ เป็นที่ตั้งของศูนย์กลางแห่งการบริหารรัฐอำนาจสูงสุดอยู่ที่นครโรม นครโรมเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจทางโลกและศูนย์กลางแห่งอำนาจทางธรรมดังปรากฏมีเทวาลัยใหญ่น้อยมากมายและเป็นศูนย์กลางแห่งวิถีชีวิตเศรษฐกิจของจักรวรรดิดังที่มีศูนย์กลางการค้าใหญ่โต นครโรมจัดเขตอยู่อาศัยของชนแต่ละชั้น มีสถานอาบน้ำ สาธารณะ ลานน้ำพุให้พักผ่อน นครโรมได้ชื่อว่าเป็นเมืองฟ้ามร มหานครแห่งความบันเทิง

เจริญแห่งยุค มีโรมมหาราช ที่สำคัญคือ โรงละครแสดงละครกรีกและโรมัน มีสนามกีฬาใหญ่ๆ ใหญ่ๆ ใหญ่ๆ ที่สำคัญคือ สนามแข่งรถ (Racetrack) และสนามเล่นกีฬาโหด (Gladiatorial games) ตามที่สาธารณชน มีส่วนสาธารณะโดยมีที่นั่งหินอ่อนและประดับตกแต่งด้วยเทวรูป และรูปประติมากรรม

ความสำเร็จยิ่งใหญ่ของชาวโรมันคือ การพัฒนาชุมชนเมืองเป็นนคร (Cities) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเมืองในยุโรปภาคกลางและภาคตะวันตก บรรดานครมีขนาดพื้นที่ต่าง ๆ กันตั้งแต่ขนาด 50 เฮกตาร์ไปจนถึงขนาด 500 เฮกตาร์ บรรดาเขตเดิมบนเขาเล็กเขาน้อยที่มีป้อมค่ายและหมู่บ้านชอมช่อสกปรกรกรุงรังนั้น ได้ถูกพัฒนาจนถูกสุขลักษณะอนามัย จักรวรรดิโรมันได้สร้างระบบการขนส่งคมนาคมและการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ถนนเป็นเครือข่าย เชื่อมบรรดานครและเมืองเข้าด้วยกัน

นครใหญ่น้อยในจักรวรรดิล้วนนิยมรูปแบบมหานครโรม และเพียรลอกเลียนแบบอย่าง แต่ละเมืองจึงเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมโรมัน (Roman culture or Romanitas) แม้จะยังผูกพันอยู่กับลัทธิประเพณีของมณฑลและท้องถิ่นก็ตาม แบบอย่างของโรมัน (Roman pattern) ตามบรรดานครถือเป็นแบบอย่างสำคัญของอารยธรรม บรรดานครเปรียบเหมือนเกาะใหญ่น้อยของวัฒนธรรมกรีกและโรมัน ในท่ามกลางผู้คนพื้นเมือง

บรรดานครล้วนมีแบบอย่างของชีวิต (Pattern of life) เป็นแบบเดียวกัน คือแบบโรมัน ชนชั้นสูงผู้มีทรัพย์สินในบรรดานครปกครองตนเองเป็นอิสระและจัดตั้งองค์กรผู้แทนแบบสภาซันต แข่งกันแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการจัดกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ บริจาคทรัพย์สินเงินทองแก่คนยากไร้ สร้างงานศิลปะใหญ่น้อย อุปลักษณ์ศิลปวิทยาการ โดยเฉพาะการกีฬา การละครและเทศกาลงานรื่นเริง

อาจจะกล่าวได้ว่า จักรวรรดิโรมันได้สร้างโลกพิเศษขึ้นมาคือ โลกแห่งนคร (Urban world) ที่มีความเจริญแบบกรีกเฮลเลนิสติกที่ชนชั้นพ่อค้ามีบทบาทสำคัญ และโลกชนบท (Rural world) ที่ยังมีวิถีชีวิตแบบเก่า ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ทว่าเป็นโลกที่ผู้คนถูกเอารัดเอาเปรียบที่สุดและถูกกีดกันแยกออกมาต่างหากเป็นคนละโลกเลยทีเดียว

1. สังคมแห่งชนชั้น

อารยธรรมโรมันพยายามที่จะชี้แจงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นของสังคมไว้ในขณะเดียวกันก็รับรู้ถึงความไม่เสมอภาคที่มีปรากฏอยู่ ผู้คนมิได้ตกถึงถึงโอกาสของการไต่เต้าสู่ฐานะที่สูงขึ้นในสังคม เอกภาพเป็นหนึ่งในของสังคมโรมันเพราะบางยี่งนัก สังคมโรมันถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของการแบ่งชัดเจนแยกออกจากกันเป็นคนรวยและคนจน การแบ่งแยกนั้นล้าลึกสุดหยั่งถึง ไม่มีการอำพรางไว้ ทว่าแสดงออกอย่างรู้ตัวดีทีเดียว ความไม่เสมอภาคเด่นชัดจนไม่จำเป็นต้องอธิบายแสดงเหตุผลใด ๆ เลยสำหรับสังคมโรมันที่มีพื้นฐานเศรษฐกิจเพียงพอและมีชนชั้นสูงผู้มีผลประโยชน์หลากหลายและเรียกร้องต้องการแรงงานประชากรมากขึ้น ๆ ทุกที

1. ชนชั้นสูง (Patrician)

ในสังคมสมัยจักรวรรดิ ชนชั้นผู้ดีเจ้าที่ดิน (Genteel landowning class) มีรายได้หลักจากค่าเช่าที่ดินในชนบท ชนชั้นนี้เป็นนักปกครอง ไม่มีแนวโน้มเอียงที่จะนิยมชมชื่นอาชีพทหารเท่าใดนัก เหล่าชนชั้นสูงมักถือว่า ผู้คนบางคนในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพาอาศัยตน (Clients) จึงมักเสนอให้ความคุ้มครอง ผู้ดีส่งเสริมงานพิธีเพื่อให้เกิดความผูกพันจงรักภักดีต่อชนชั้นสูง

2. พ่อค้า

พ่อค้ามีสถานภาพดีมาก นับเป็นชนชั้นผู้มีเกียรติรองจากชนชั้นสูง สองชนชั้นมักมีเหตุพิพาทกันด้วยเรื่องสิทธิที่พ่อค้าพึงมี

3. ชาวนา

ในสมัยจักรวรรดิ ชาวไร่ชาวนาผู้ยากไร้ต้องอพยพเข้าเมืองเพื่อหางานทำแข่งกับทาส

4. ทาส

สถานภาพของทาสเหมือนเดิม

สังคมโรมันมีการแบ่งชนชั้นดังกล่าวโดยถือว่าเป็นระเบียบแบบแผนของสังคมตามธรรมชาติ (Natural order) การแบ่งแยกทำให้ยากที่จะเข้าถึงวัฒนธรรมและความสำเร็จของแต่ละชนชั้น แต่ละชนชั้นย่อมมีวิถีชีวิตแบบของตนเอง เสมือนอยู่กันคนละโลก ทั้งคนรวยและ

ชนชั้นสูงกำหนดความประพฤติดีงาม มารยาทสังคมและข้อห้ามประพฤติก้าว วิปริตหรือ ประพฤติเกินเลย

2. ครอบครัว

สังคมโรมันถือว่าโครงสร้างแน่นหนาของครอบครัวมีความสำคัญยิ่ง เป็นสังคมที่ ขกย่อ่งบุรุษเป็นใหญ่ในครอบครัว หญิงต่ำต้อยกว่าบุรุษ ครอบครัวใดมีบุตรมากและต้องตัด สิ้นสละหรือฆ่าทิ้งบุตรใด ย่อมตัดสิ้นใจเลือกที่จะฆ่าทิ้งหรือสละบุตรสาว ในชีวิตครอบครัว สามีคือผู้ชี้ต้นตายปลายเป็นแก่ชีวิตของภรรยา เช่น สามีสามารถลงโทษภรรยาได้ หย่าภรรยา ได้ ถ้าภรรยามีชู้ ในการหย่าเช่นนั้น สามีสามารถริบทรัพย์สินได้ 1/3 และบังคับให้ภรรยาสวม เครื่องแต่งกายพิเศษเพื่อประจานโทษได้ ต่อมา การลงโทษรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อภรรยามีชู้ สามี สามารถฆ่าภรรยาได้โดยความเห็นชอบของครอบครัวทั้งสองฝ่าย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสตรีจีนร่วมสมัยแล้ว สตรีโรมันยังนับว่าถูกกดขี่น้อยกว่ามาก ในโลกแห่งความเป็นจริงที่แม้บุรุษเป็นใหญ่ สตรีโรมันก็ยังมิพบทบาทพอสมควร ดัง จะเห็นได้ว่า หญิงโรมันทำการค้าและธุรกิจ ควบคุมทรัพย์สินของผู้เยาว์ ในครอบครัวชนชั้น สูง สตรีทรงอิทธิพลสูงมากในกิจการครอบครัว แม้แต่ในครอบครัวสามัญชน หญิงก็มีบทบาททำมาหากินเข้มแข็งในการทำไร่ทำนา และการสร้างสรรค์งานศิลป์

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของสังคมและครอบครัวโรมันมีผลกระทบไม่ลึกซึ่งยาวนานต่อโลกตะวันตกต่อมา

3. วิถีชีวิต

ที่อยู่อาศัยของชนชั้นสูงและคนรวยเป็นบ้านใหญ่โตสวยงามหรูหราบนเนื้อที่กว้าง ใหญ่ไพศาลในตัวเมือง พรั่งพร้อมด้วยข้าทาสบริวาร ส่วนคนยากไร้ขายแรงงานอยู่อาศัยหนา แน่นอย่างไม่ถูกสุขลักษณะในเขตเสื่อมโทรมของตัวเมือง ไม่มีระบบสุขาภิบาลที่ดีเพียงพอ เทียบมิได้เลยกับเขตชนชั้นสูงและคนรวย

ชนชั้นสูงและคนรวยดำเนินชีวิตอย่างเจียม ๆ เต็มไปด้วยความสุขทางกายอย่างเหลือ ล้น ชนชั้นสูงและคนรวยช่วยราชการพอประมาณ ที่สำคัญคือ การช่วยจัดเก็บภาษีให้ส่วน

กลาง ชีวิตส่วนใหญ่ของกลุ่มคนเล็ก ๆ เหล่านี้ผลิตผลิตเงินเจริญใจไปกับการมีอารมณ์ศิลปิน แต่งบทกวี สนใจใฝ่เรียนรู้อักษรศาสตร์และปรัชญาและมีรสนิยมสูงสำหรับจิตรศิลป์ ผู้คิดใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยไปกับการจัดงานเลี้ยงใหญ่โตหรูหราและพักผ่อนหย่อนใจในคฤหาสน์ในชนบท (Country houses, หรือ villa) ท่ามกลางข้าทาสบริวาร คฤหาสน์ใหญ่โตหรูหราบนพื้นที่ขนาดใหญ่มีคณะบุคคลเป็นผู้จัดการกำกับดูแล ตั้งแต่ศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. มีการออกแบบวิลลาอย่างทันสมัยสวยงามหรูหรา ตัวคฤหาสน์ตั้งแวดล้อมลาน บนที่ตั้งที่ให้เห็นสวยงามเป็นทิวทัศน์โดดเด่นเห็นแต่ไกล ต่อมาความนิยมสร้างวิลลาไว้ตามชานเมือง ตามริมฝั่งน้ำ และชายทะเล ทั่วทุกหนแห่งในจักรวรรดิ ตามมณฑลล้วนมีแต่วิลลา

ในจักรวรรดิโรมัน ชาวเมืองมิได้เป็นทหาร สังคมเมืองมีการค้าและธุรกิจ โดยเฉพาะตามชายฝั่งทะเล ผู้ปกครองก็ล้วนมีลักษณะเป็นผู้นำของเมือง (Urban leadership) ประชาชนในเมืองพยายามปรับปรุงสถาบันหลักในสังคม แต่การปรับปรุงไม่สมบูรณ์แบบนัก มิใช่ว่าพลเมืองทุกคนจะมีความร่ำรวยจากอาชีพทหารและชีวิตสุขสมบูรณ์ภายหลังการปลดเกษียณทหาร ชาวเมืองโดยเฉพาะชาวนครโรมส่วนใหญ่ยังคงยากจน ผู้ยากไร้มีแต่เพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชีวิตในนครใหญ่แบบโรมไม่มีความมั่นคง เป็นชีวิตที่เป็นแบบหลักลอยทว่าเป็นชีวิตที่น่าตื่นเต้นและมีเสน่ห์ชวนไหลหลง เป็นที่น่าสังเกตว่า บรรดากวีสรรเสริญค่านิยมของชนบท ผู้ที่รู้ซึ่งถึงชนบทคือ ชาวนา ย่อมคิดไปอีกแนวหนึ่งที่เป็นตรงกันข้าม ชาวนา ผู้ไร่ที่คืนหลัง ไหลเข้าสู่ตัวเมือง เพื่อแสวงหางานประทังชีวิต โดยต้องแข่งกับทาส

ในสมัยเฮอากุสตุส นครโรมมีประชากร 600,000 คน มีเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่มั่งมีศรีสุขและมีอำนาจ กินอยู่อย่างสุขสบายในเขตเขาปาลาติเน ในขณะที่ยุคนหลายหมื่นคนอยู่กันอย่างแออัดหนาแน่นในบ้านไม้บ้านอิฐที่เป็นบ้านเช่าตามถนนร่นแควม เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อพระเพลิง ปัญหาหนักของคนยากไร้คือ หนี้สิน ที่อยู่อาศัยยัดยัด ค่าเช่าบ้านสูงลิบ อัตราค่าจ้างต่ำ

ภายในบ้านเช่า ชั้นบนส่วนใหญ่ขาดแคลนน้ำ ตามถนนตรอกซอกซอย ทุกชีวิตดำเนินไปท่ามกลางเสียงอึกทึกครึกโครม ในเวลากลางวัน รัฐถึงขนาดต้องห้ามการใช้เกวียนขนส่งตามถนน ให้แล่นได้เฉพาะในเวลากลางคืน ชาวโรมันต้องอยู่อาศัยท่ามกลางเสียงผู้คนสัตว์และพาหนะตลอดจนกลายเป็นคนที่นอนหลับยาก ในเขตคนจน ไม่มีระบบสุขภาพีบาล ผู้

คนทั้งชายและสิ่งโสโครก ตลอดจนเทกระโถนลงไปบนถนน ในเวลากลางคืน แม้แต่นครโรมเองก็มีคมิค ไร้แสงสว่าง ผู้คนอยู่แต่ในบ้าน ผู้ตีและคนรวยต้องให้ทาสถือคบไฟนำทางยามค่ำคืน

ชีวิตที่ยากไร้ : ทนได้อย่างไร ?

แม้ชีวิตจะยากไร้ แต่ชาวโรมันสามัญผู้ยากจนก็มีสิ่งชดเชยให้พอจะอดทนได้ ในฐานะที่จักรพรรดิทรงเป็นตรีบุณ จักรพรรดิต้องทรงปกป้องคุ้มครองและบำรุงเลี้ยงคนยากไร้ ได้พระราชทานข้าวสาลีจากอียิปต์แก่พลเมืองประมาณ 150,000 กว่าคน โปรดให้สร้างระบบส่งน้ำให้พลเมืองมีน้ำดื่มน้ำใช้ โปรดให้สร้างศูนย์ความบันเทิงเรีงรมย์ สถานอาบน้ำสาธารณะ สโมสรสุขภาพ (Health clubs) และโรงโสมณิ เป็นการพระราชทาน “ขนมปังและเกมกีฬา” (“bread and circuses”) เพื่อให้อิมปากอิมท้องและอิมตาอิมใจ ไม่คับแค้นเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจรัฐ คนรวยและชนชั้นสูงได้สนับสนุนและอุปถัมภ์การกีฬาเพื่อหวังความก้าวหน้าทางการเมืองส่วนตน

การกีฬาโรมันทั้งหลายล้วนมีที่มาจากชาวอิทรัสคัน ชาวโรมันได้พัฒนาการกีฬาไปมาก เพราะจักรวรรดิได้พัฒนาชุมชนเป็นเมืองและมหานคร โดยถือกีฬาเป็นเครื่องบันเทิงเรีงรมย์และเป็นเครื่องสร้างความนิยมทางการเมืองสำหรับบรรดาชนชั้นสูงและคนรวย รัฐได้จัดให้มีการกีฬาสม่าเสมอ ขึ้นชื่อที่สุดคือ การแข่งรถม้า (Chariot races) และการประกวดการต่อสู้โหด (Gladiatorial contests)

จักรวรรดิโรมันนิยมสร้างสนามกีฬาที่มีที่นั่งอึ้งจรรย์ ขึ้นชื่อมากที่สุดคือ สนามกีฬาโคโลเซียม (Colosseum) ซึ่งจุผู้ดูได้ถึง 50,000 คน แสดงกีฬาที่นิยมกันมากที่สุดคือ กีฬาการต่อสู้โหด สนามกีฬาอีกประเภทหนึ่งคือ สนามแข่งรถม้า มี 6 แห่ง ขึ้นชื่อมากที่สุดคือ สนาม Circus Maximus ตามสถานที่เหล่านี้ ผู้คนมากมายชุมนุมกันดูการกีฬาโปรด เป็นการรวมคนมากมายมหาศาลแทนการรวมกันเพื่อประชุมตัดสินปัญหาสถานการณ์ (Assemblies) แบบเก่า จักรพรรดิโปรดที่จะใส่พระทัยกับฝูงชนผู้ดูผู้แสดงออกอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดอย่างอิสระเสรีตามธรรมชาติ เป็นการพระราชทานความบันเทิงและโอกาสให้ฝูงชนแสดงออกอารมณ์ความรู้สึก

ที่ดอร์เรโนวา (Torre Nova) ประมาณ 300 ปี ค.ศ.
Gladiators) หลายแบบ

เป็นกีฬานองเลือดมาก ที่ลือชื่อคือครั้งที่จักรพรรดิติตัส (Titus) เสด็จเปิดโคโลเซียม สัตว์ถูกฆ่าถึง 5,000 ตัว ในรัชสมัยจักรพรรดิทราเจียน นักโทษจากดินแดนดาเซีย (Dacia) ต่อสู้กันถึง 10,000 คน ให้ตายกันเป็นเบือ

สนามกีฬาของการต่อสู้โหดมีอยู่ทั่วไป ส่วนทำให้ต้องนึกถึงความโหดเหี้ยมและความหยาบกระด้างของสนามกีฬา จักรพรรดิคอนสแตนตินและจักรพรรดิเซโอโดซิอุส (Theodosius) จึงมีพระราชบัญญัติห้ามการต่อสู้โหด แม้ประชาชนจะนิยมมากก็ตาม ในเมืองลึกลับแห่งจิตใจนั้น ชาวโรมันมีกมลสันดานหยาบกระด้าง โหดเหี้ยมและกระหายเลือด ตำแดงขัดแข้งจากการนิยมเกมกีฬาโหดสุดขีด และการมีโทษทั่วไป

การอาบน้ำสาธารณะ ชาวโรมันนิยมใช้เวลาว่างไปกับการอาบน้ำสาธารณะเพราะเชื่อกันว่า การอาบน้ำสาธารณะส่งเสริมให้สุขภาพจิตดีในร่างกายที่มีสุขภาพดี สถานอาบน้ำสาธารณะเอง โดยเนื้อแท้ก็คือ สโมสรกีฬา (Athletic clubs) ให้บริการการอาบน้ำอุ่น น้ำร้อน และน้ำเย็น ให้บริการการกีฬาสารพัด สถานอาบน้ำสาธารณะมีห้องโถงกลาง มีสถานที่บริการอาหาร มีห้องสมุดและมีสวนสวยงาม จักรพรรดิไดโคลิเซียน (Diocletian) โปรดให้สร้างสถานอาบน้ำสาธารณะขยายใหญ่บนเนื้อที่ถึง 32 เอเคิลส์

ในภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก อารยธรรมกรีกโคเคนครอบง่า โดยผสมผสานกับอารยธรรมโลกตะวันออกที่กลับพลิกฟื้นคืนชีพตั้งแต่ศตวรรษที่ 1 เมื่ออารยธรรมกรีกและโรมันกำลังคลายพลังแข็งแกร่งลง สังคมโรมันเองก็มิได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เห็น

ประธานอารยธรรมให้ดำเนินไปอย่างเป็นกระบวนการแผ่ไพศาลยิ่งขึ้น พรหมแดนจักรวรรดิคือปัจจัยเกื้อหนุน มันเป็นพรหมแดนธรรมชาติที่ทรงพลังมาก

พรหมแดนธรรมชาติที่แข็งแกร่งยอมทำให้เศรษฐกิจพอเพียงด้วยตนเอง (Self-sufficient economy) สามารถพัฒนาไปอย่างมั่งคั่งสมบูรณ์ ระบอบการปกครองก็เป็นปัจจัยเสริม ในต้นสมัยจักรวรรดิ ระบอบบริหารราชการแผ่นดินซื้อตรงและมีประสิทธิภาพมาก ทั้งแผ่นดินมีความสงบสุขมั่นคงและปลอดภัย มีกองกำลังประเภทตำรวจรักษาความสงบและความปลอดภัยภายในและมีกองดับเพลิงระงับเหตุภัยพิบัติจากเพลิง การเงินมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความมั่นคงทางการเงิน (Monetary stability) ผู้คนมีงานทำ โดยเฉพาะการจ้างงานของการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการ (Public works) ขนาดใหญ่ และการค้าเสรีที่ขยายวงออกไปอย่างกว้างขวาง การค้าทางทะเลปลอดภัย ปลอดภัยจากโจรสลัด ด้วยมีกองทัพเรือรักษาน่านน้ำเมดิเตอร์เรเนียน ทั้งจักรวรรดิมีความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่ง บรรดานคร อาทิ นครโครินท์ แอนติออก (Antioch) อาเฟซุส (Aphesus) เจริญก้าวหน้าอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

พื้นที่คาบสมุทรอิตาลีเองมิได้มีภูมิประเทศแยกเป็นส่วน ๆ โดยเหตุขุนเขาลำเนาไพรและน่านน้ำกีดขวางกันไว้แบบกรีซ ทำให้ทั้งอิตาลีรวมกันได้ง่าย แม้ในสมัยจักรวรรดิ การรวมประชากรทุกหมู่เหล่าที่ต่างเชื้อชาติวัฒนธรรมก็มิได้เผชิญอุปสรรคเท่าที่ควรนัก ชาวโรมันยิ่งใหญ่อัจฉริยะเหนือกว่าชาวกรีกตรงที่ชาวโรมันมิได้พึ่งแต่พิชิตดินแดนเท่านั้น หากแต่ยังพิชิตจิตใจผู้คนภายใต้การปกครองของโรมันอีกด้วย สามารถหล่อหลอมจิตใจผู้คนให้มีความผูกพันรวมกันภายใต้ระบอบโรมัน ชาวโรมันขยายสิทธิการเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชนแม้ต่างเชื้อชาติวัฒนธรรม เมื่อได้รับสถานภาพเป็นพลเมือง ผู้นั้นก็ย่อมต้องอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองและกฎหมายโรมัน ยกเว้นชุมชนยิวเท่านั้นที่ยืนหยัดดำรงวิถีชีวิตแตกต่างจากชาวโรมัน อย่างไรก็ตาม ชาวโรมันก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างรัฐโลก (World state) ที่ครอบคลุมทั่วทั้งอาณาบริเวณของภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียน

จักรวรรดิโรมันไม่เคยมีเอกภาพทางเผ่าพันธุ์ (Racial unity) ยกเว้นชาวยิวเท่านั้นที่รวมกันเป็นปึกแผ่นได้โดยเหตุผูกพันกันทางศาสนา จักรวรรดิและอารยธรรมโรมันเป็นจักรวรรดิและอารยธรรมของชนต่างเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม มีความเป็นสากล (Cosmopolitan)

มากกว่าความเป็นชาติเดียวกัน โครงสร้างของการปกครองมีทั้งความแตกต่างกันเป็นตรงกันข้าม (Contrast) และความแตกต่างกันนานา (Diversities) แต่โครงสร้างนั้นก็สามารถยึดทั้งสองลักษณะให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยระบบการปกครองที่รวมเอาคณะบุคคลสำคัญในท้องถิ่น (Local elites) และการให้บุคคลเหล่านั้นอยู่ภายใต้กระแสนโยบายวัฒนธรรมโรมัน การรวมกันเป็นปีกแผ่นของจักรวรรดิจึงขึ้นอยู่กับที่คณะบุคคลในท้องถิ่นซึ่งอยู่ในนครและปริมณฑลร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นชาวโรมันผู้ปกครอง โดยมีกองทัพโรมันเป็นพลังหลักเกื้อหนุน

จักรวรรดิโรมันยังรวมกันได้โดยเหตุที่จักรวรรดิมีระบบการสื่อสารและการขนส่งคมนาคมที่ปลอดภัยมีประสิทธิภาพทั่วทั้งจักรวรรดิคือ ถนน ทางหลวงแผ่นดิน น่านน้ำใหญ่น้อยและระบบไปรษณีย์ ทุกหนแห่ง ผู้คนล้วนสื่อสารติดต่อกันด้วยภาษาละตินในจักรวรรดิภาคตะวันตก และใช้ภาษากรีกในจักรวรรดิภาคตะวันออก ประชากรทุกผู้ทุกนามล้วนอยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน กฎหมายและการศาลแบบเดียวกัน ทั้งจักรวรรดิมีกองทัพบกและกองทัพเรือเพื่อรักษาความสงบสุข ความมั่นคงและความปลอดภัย

อาจจะกล่าวได้ว่า กระบวนการทำให้เป็นโรมัน (Romanization) และการรวมกันทางการเมืองอย่างมีบูรณาการ (Political integration) ได้ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง ประสานกันเป็นหนึ่งโดยสันติวิธี หลังจากการที่ชาวโรมันได้สร้างจักรวรรดิยิ่งใหญ่ตามยุทธวิธีมาแล้ว จักรวรรดิที่พิชิตด้วยยุทธวิธี เป็นจักรวรรดิที่รวมกันโดยสันติวิธี สันติสุขแห่งกรุงโรมได้พิสูจน์ให้เป็นที่ประจักษ์ว่า การรวมกันเป็นหนึ่งของจักรวรรดิ (Imperial unity) ย่อมเป็นไปได้ จักรวรรดิย่อมเข้าแทนที่ความนิยมเป็นพิเศษเฉพาะ (Particularism) แบบนครรัฐของชาวกรีก

จักรวรรดิกลายเป็นจักรภพ (Commonwealth) แห่งนคร เอกลักษณะคือ ชีวิตในเมือง (Urban life) ระบบค่ายทหาร ระบบเมืองและพื้นที่การเกษตรขนาดใหญ่ (Rural estates) ได้ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าถึงขั้นเป็นอารยธรรม จักรวรรดิโรมันได้ชื่อว่าเป็นจักรวรรดิสากล (Universal empire) หรือสากลรัฐ (Universal state) ที่สามารถสถาปนาสันติสุขได้ถึง 200 ปี ในภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียน จักรวรรดิทรงพลานุภาพ เจริญก้าวหน้า มั่งคั่งมั่นคงปลอดภัยและมีความสงบสุขเรียบร้อย จักรวรรดิได้เจริญรุดหน้าขึ้นถึงขีดสูงสุดทั้งในด้านขอบเขตของภูมิศาสตร์และทั้งในด้านคุณภาพของอารยธรรม จนกล่าวกันว่า ต้นสมัยจักรวรรดิ โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์อังโตนินัส (ค.ศ. 96-193) จักรพรรดิทรงครองราชย์ใน “ยุคสมัยในประวัติ

ศาสตร์โลก ในยุคสมัยนั้น มวลมนุษยชาติ [ในภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียน] มีความสุขที่สุดและเจริญรุ่งเรือง ร่ำรวยที่สุด”⁵ รัชกาลที่รุ่งเรืองมากทั้งอำนาจและความมั่งคั่งคือ รัชสมัยจักรพรรดิเทรเจียน (Trajan) เฮเดรียน (Hadrian) และอังโตนีอุส ปิอุส (Antonius Pius)

ในสมัยแห่งความรุ่งโรจน์นั้น อะไรเล่าคือประจักษ์พยานแห่งอำนาจอันยิ่งใหญ่และความมั่งคั่งมหาศาล ถ้ามิใช่ศิลปกรรม ?

---

⁵ Mark Kishlansky et al., **Civilization in the West**, Volumn I : To 1715 (New York: Harper Collins College Publishers, 1995), p. 148.